

K U B B E A L T I .

AKADEMİ

M E C M U A S I

ISSN 1301-157X

OCAK 2004

YIL:33 SAYI:1

SÂMİHA AYVERDİ . KÂZİM YETİŞ

MEHMET DEMİRCİ . ŞAHİN UÇAR

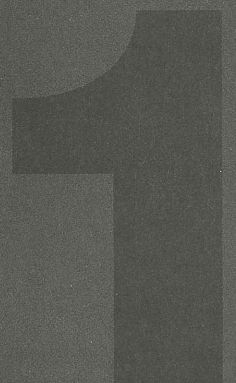
BEYNUN AKYAVAŞ . ZEYNEP ULUANT

ALİ MURAT DARYAL . YAŞAR FERSAHOĞLU

EKREM KAFTAN . ŞAHMURAT ARIK

MUHTEREM YÜCEYILMAZ . OLCAY YAZICI

ARSLAN TERZİOĞLU . KEMÂL Y. AREN

KUBBEALTI
AKADEMİ
MECMUASI

YIL: 33 OCAK 2004 SAYI: 1

KUBBEALTI AKADEMİ MECMUASI

Üç ayda bir çıkar

*

Kubbealtı İktisâdî İşletmesi Adına Sâhibi

Sinan Uluant

*

Yazı İşleri Müdürü

Mehmet Nuri Yardım

*

Yayın Danışmanları

Prof. Dr. Mustafa Fayda, Prof. Dr. Mustafa Tahralı, Prof. Dr. Sema 'ğurcan,
Prof. Dr. Kâzım Yetiş, Dr. İ. Aydın Yüksel.

*

Haberleşme Adresi

Peykhâne Sokağı No. 3 34400 Çemberlitaş / İstanbul
Tel: (0212) 516 23 56 - 518 92 09 Faks: (0212) 638 02 72

*

info@kubbealti.org.tr

kubbealti@superonline.com

www.kubbealti.org.tr

*

Postaçekli No. 337056

*

Abone Bedeli

Yurtiçi: 30.000.000.-TL. Kurumlar: 30.000.000.-TL. Yurtdışı: 30 USD - 25 EURO

*

Temsilcilerimiz

T. Diyanet Vakfı Ankara Yayınevi Necatibey Cad. Ankara İşhanı No. 8/32-33
Sıhhiye-Ankara

Bilge Kitabevi Atatürk Cad. Osmanlı İşhanı No. 105 Bursa
Beyoğlu Kitapçılık Ltd. Şti. Sofyalı Sokak No. 32/4 Tünel-İstanbul
Bulak Bilgi Hizmet. Neşr. ve Tic. A.Ş. Konur Sokak No. 27/6 Kızılay-Ankara
Akademi Kitabevi Kâzım Dirik Mah. 159. Sokak 6/A Bornova-İzmir

*

Baskı

Özal Matbaası

*

Mecmuamızdaki yazılar kaynak gösterilerek iktibas edilebilir.

İçindekiler

Değerli Kubbealtı Dostları	KUBBEALTI	5
Mülâkat	SÂMİHA AYVERDİ	7
İstanbul'un Fethi'nin 500. Yıldönümü Kutlamalarından 550. Yıldönümüne	KÂZİM YETİŞ	10
Mesnevî Şerhleri ve Şârihleri	PROF. DR. MEHMET DEMİRCİ	20
Ney Dem Tutuyor	ŞAHİN UÇAR	29
Allah'tan Korkun	PROF. DR. BEYNUN AKYAVAŞ	31
Sen Gittin Ey Sevgili	EKREM KAFTAN	36
Rüştü Eriç ile Hasbihâl	ZEYNEP ULUANT	37
Bir Çelişki ve Sonrası	ALİ MURAT DARYAL	41
Servet-i Fünûn Romanında Din ve Çocuk	DOÇ. DR. YAŞAR FERİSAHOĞLU	43
"Bir Kadının Hayâtı" Romanında Âmin Alayı	YRD.DOÇ.DR. ŞAHMURAT ARIK	55
Rıza ve Elma	MUHTEREM YÜCEYILMAZ	62
Mağlupların Destanı	OLCAY YAZICI	69
Yeni Araştırmalar Işığında İskenderiye Kütüphânesi	PROF.DR. ARSLAN TERZİOĞLU	70
Okuduklarım-Gördüklerim- Duyduklarım	KEMÂL Y. AREN	86

Kubbealtı Akademi Mecmuası,

4.10.1976 yılında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından alınan karar mûcibince
8.11.1976 tarihli Tebliğler Dergisi'nde, 660-10290 sayı ve 11664 genelge
numarasıyla tavsiye edilmiştir.

Değerli Kubbealtı Dostları,

Yeni yılın ilk sayısı ile yine karşınızdayız. Kültür hayatımızın temel meselelerinin ele alındığı ve zengin bir muhtevâ ile neşredilen mecmuamız değerli mütefekkir Sâmiha Ayverdi'nin bir mülakatı ile başlıyor. Prof. Dr. Kâzım Yetiş'in, "İstanbul'un Fethinin 550. Yıldönümü Kutlamalarından 550. Yıldönümüne" konulu yazı serisi bu sayıda sona eriyor. Prof. Dr. Mehmet Demirci "Mesnevî Şerhleri ve Şârihleri Hakkında Birkaç Not" isimli makâlesinde, uzmanı olduğu bu dalda özlü bilgiler sunuyor. İstanbul savdâlısı Prof. Dr. Beynun Akyavaş, şehrimize daha fazla sâhip çıkılmasını sağlamak için herkesi göreve dâvet ederek, bestekâr Pâdişah III. Selim Hân'ın türbesindeki ihmalkârlığı gözlerimizin önüne seriyor. Zeynep Uluant'ın bu defaki hasbihâli değerli bestekâr, udi Rüştü Eriç ile. Yrd. Doç. Dr. Şahmurat Arık'ın makâlesinde "Âmin Alayı"nın edebiyatımıza akislerini bulacaksınız. Prof. Dr. Arslan Terzioğlu'nun yazısı "İskenderiye Kütüphânesi"ni Müslümanların yakıtına dâir asılsız iddialara yeni araştırmalar ışığında bir cevap teşkil ediyor. Hatırlarsanız bu konu Temmuz sayımızda Kemal Y. Aren tarafından dile getirilmişti. Muhterem Yüceyılmaz hikâyesiyle, Kemal Y. Aren, Ali Murat Darıyal, Doç. Dr. Yaşar Fersahoglu yazılarıyla, Şâhin Uçar, Ekrem Kaftan ve Olcay Yazıcı ise şiirleriyle mecmuamızda yer alıyorlar.

Vakfımızın ve dergimizin kurucusu değerli yazar Sâmiha Ayverdi'nin vefâtının 10'ncu yılı münasebetiyle Tünel'de Tank Zafer Tunaya Kültür Merkezi'nde 13 Aralık günü muhteşem bir toplantı yapıldı. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı tarafından Kubbealtı Akademisi Kültür ve San'at Vakfı'nın katkılarıyla tertip edilen "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Bir Münevver: Sâmiha Ayverdi" konulu programda Prof. Dr. Sabâhaddin Zâim, Prof. Dr. Orhan Okay, Prof. Dr. Süleyman Yalçın ve Yavuz Bülent Bâkiler, Sâmiha Ayverdi'nin muhtelif cepheleri üzerinde durdular. Prof. Dr. Orhan Okay, merhum yazarımızın "Mesihpaşa İmamı"nın tahlilini yaparken, Yavuz Bülent Bâkiler ise Sâmiha Ayverdi'nin dil konusundaki hassasiyeti üzerinde durdu. Sabahaddin Zâim ile Süleyman Yalçın ise hatıralardan yola çıkarak tanıdıkları Ayverdi'nin portresini dinleyicilere aktardılar. Program çerçevesinde yazarın fotoğraflarından, eserlerinden ve hakkında yayınlanan yazılardan oluşan bir sergi de açıldı.

Prof. Dr. Muhittin Serin'in 1. baskısı tükenen "Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar" isimli kitabının genişletilmiş 2. baskısı Aralık ayı içinde çıkmış-

tır. Prof. Dr. Orhan Okay'ın Vakfımızda başlayan aruz kursları büyük âlâ-ka görmüştür. Aralık, Ocak ve Şubat aylarında devam edecek olan kurslar daha sonra talep üzerine tekrarlanacaktır.

Ekim 2003 sayısında bazı makalelerde özellikle, değerli yazarımız Dr. İnci Ayan Birol'un "Türk Sanatının Temelinde Yatan Fikir Dünyası" başlıklı yazısında sehven tashih hataları olmuştur, okuyucularımızdan özür dileriz.

Mecmuamızın 2004 yılı abone bedeli 30.000.000 TL. olmuştur. Yeni sayılarda buluşmak ümidiyle hoşça kalın.

ALİYA İZZETBEGOVIÇ HAKK'A YÜRÜDÜ

Bosna, liderini kaybetti. Ömrünü memleketine ve dâvâsına adanmış bu bilge insana Allah'tan rahmet diliyoruz.

KUBBEALTI

Bosna'daki iç savaşın devâm ettiği yıllarda Altunizâde'deki göçmen misâfirhânesinde T.K.K.D İstanbul şubesi adına Güzide Yılmaz Hanımefendi'nin verdiği iftar yemeğinde Halide İzzetbegoviç ile birlikte...

Mülâkat

Sâmiha AYVERDİ

Dr. Reşit Süreyyâ

30.3.1946

Dr. Reşit Süreyyâ: Ben bir hekimim; fakat tabâbeti terkettim. Senelerden beri matematik, fizik ve edebiyat üstünde çalışıyorum. Resim de yaparım. Maksadım hakikati serbest yoldan, hiçbir tarafa bağlanmadan aramak. Tâbiiniz¹ bana sizden çok sitâyişle bahsetti. Ben ise bunu bir fantezi olarak dinledim. Zîra memlekette böyle bir şahsiyet olacağını aslâ kabul edemezdim. Yoktur; olamazdı. Bana zorla bir kitabınızı verdi: 'Yaşayan Ölü' okudum ve çok samîmî söylüyorum, utandım, sevindim, hayran oldum. Fakat bu samîmiyetten kuvvet alarak bâzı münâkaşalarda bulunmak istiyorum.

Sâmiha Ayverdi: Buyurun!..

Dr. Reşit Süreyyâ: Yaşayan Ölü'de vak'a Konya'da geçer ve tamâmen bir Ortaçağ, bir Mevlânâ felsefesi etrafındadır. Halbuki, üzümlük söylüyorum, ben Mevlânâ'yı anlamam. Şâir derler; şiiri noksandır. Feylosof derler; felsefesi eksiktir... Tam bir Ortaçağ mütefekkeri... Eğer bunun aksini bana ispat eden olursa cidden minnetdâr olurum.

Sizde yeni felsefeye, medeniyetin, ilmin yeni hamlelerine karşı bir kayıtsızlık göze çarpıyor. Niçin? Halbuki tefekkürde şu şudur, denilirse olamaz. Çünkü felsefe izâfidir. Bir laboratuvar tecrübesine tâbi olmadan herhangi bir nazariye üzerinde hüküm verilebilir mi?

Sâmiha Ayverdi: Ben de sözüme sizi teyid etmekle başlayayım. Evet modern felsefe derken kasdınız nedir? Yeni felsefe acaba beşeriyete hangi bilmediğini öğretmiş, hangi derdine merhem sürebilmiştir? Evet, Einstein izâfiyet nazariyesini ortaya sürünce onu kabul ediyoruz da, Mevlânâ: "Mahzı hayr, mahzı şer yoktur"² dediği zaman neden bunu nazar-ı itibâra almıyoruz?

Dr. Reşit Süreyyâ: Fakat Einstein'ın izâfiyeti burada fikir ölçüsündedir. Siz ise onu mekânâ tatbik ediyorsunuz.

Sâmiha Ayverdi: Mânâ da madde gibi nispi ölçülerle bilinmiştir. Bir hakikati her fert kendi fikrî ve rûhî kabiliyetine göre idrâk edebilir. İşte Ortaçağ felsefesi nâmını verdiğiniz tasavvuf, dâima her varlığı şekilden soyarak aslî mâhiyeti üzere görmek yolunu ihtiyâr etmiştir. Burada softalık-

¹ Tâbi: Matbaacı.

² Sırf iyilik, sırf kötülük yoktur.

la tasavvufu karıştırmamak icap eder. Biri ham ve kaba bir heykel, öteki cevher ve mânâ dolu bir öz. Yabânî kamışla şeker kamışı gerçi görünüşte birbirine benzerse de, hakîkatte ne kadar birbirine uzaktır.

Dr. Reşit Süreyyâ: Beni kupkuru bir adam farz etmeyin. Benim de maksadım hakikati aramaktır. Hatta meslektaşlarım apartmanlar kurarken, ben ta-bâbeti, hatta hocalıkları, sırf serbest kalıp, istediğim gibi çalışmak için terkettim. Ama, Mevlânâ'yı bir Şems-i Tebrîzî uyandırmış; ne yazık ki şimdi o yok.

Sâmiha Ayverdi: Hayır. O her asırda mevcuttur. Mevlânâ: "Cihan Şems-i Tebrîzî dolu, bana Mevlânâ gibi bir mürid göster..." der.

Dr. Reşit Süreyyâ: Güzel, fakat belki de Mevlânâ Hazretleri bu sözü başka mânâda söylemiştir.

Sâmiha Ayverdi: Ne gibi?

Dr. Reşit Süreyyâ: Yâni, bir tefekkür lüzûmundan bahsetmek istemiştir.

Sâmiha Ayverdi: Şems-i Tebrîzî, Mevlânâ'nın kabını taşıran son bir damla idi; muhakkak ki, Ortaçağ'ı, son çağı olamaz. O, her asırda kendini göstermiştir. Fakat görebilmek her istîdâdın kârı değil. Dünyânın geçirmekte olduğu buhrânı görüyorsunuz. Modern ilim ve medeniyet, neden bu moral anarşinin önüne geçemiyot?

Dr. Reşit Süreyyâ: Gececek, geçmeye çalışmak lâzım. Biz Türkler, eski ahlâk telâkkîlerimizi kaybetmeseydik bunu muhakkak ki biz başarırđık. Fakat bu gün bizde ahlâk her koldan bitmiş bir haldedir. Eğer dünyâda bir moral sefâleti varsa, bu, fikrin ileri gidip ahlâkın geri kalmasından, bir muvâzenesizlikten ileri gelmektedir. İnsan düşünüyor, buluyor, icat ediyor, fakat beri tarafta ahlâk üstünde işlemiyor, onu ihmal ediyor. Bu sûretle de hâsıl olan muvâzenesizlik ahlâksızlığı doğuruyor.

Ben uzun seneler Avrupa'da kaldım. Şimdi Avrupa'ya gitmek istiyorum. Sebebi, beni burada anlayamadılar. Belki Amerika, ne demek istediğimi anlayabilecekler. Ben hakîkate matematik yolundan varmak istiyorum.

Sâmiha Ayverdi: Hakîkate belki her yoldan varılır. Fakat en kestirme, en emin tarık, îman yoludur. Zîra akıl yükünü tutup, artık istîâba kudreti kalmayınca, nihâyet çıldırabilir. Zîra onda hakîkatin azametini kucaklamaya bir vüs'at yoktur. Ama, îman öyle mi ya? İçine neler neler sığmaz ve ondan neler neler öğrenilmez?

Dr. Reşit Süreyyâ: Hanımefendi, siz san'ata fazla tefekkür karıştırıyorsunuz. Halbuki saf san'atın buna pek tahammülü yoktur.

Sâmiha Ayverdi: Olabilir; fakat ne yapalım ki, biz eli kalem tutanlar, gâlip olan heyecânımızın sesini dinleriz. Aksi halde kendimizi meylimiz olmayan bir kâra zorlamış oluruz ki, bundan da sun'ilik doğar.

Dr. Reşit Süreyyâ: Ben yazılarımda fikre fazla meyletmişimdir. Bakınız size şu parçayı okuyayım.

(Kuvvetli mensur şiiri okuduktan sonra)

İşte burada bir âlüfteyi, herkesin başını çevirdiği bir âlüfteyi, bu, cemiyetin hürmetini kazanmaya lâyık bir insandır, demek zorunda kalıyorum.

Sâmiha Ayverdi: Mâmâfih asıl bu işi yapan, asıl her mazharda bir nur gören tasavvuf ahlâkıdır.

İstanbul'un Fethi'nin 500. Yıldönümü Kutlamalarından 550. Yıldönümüne (7)

Kâzım YETİŞ

Böylece Mayıs 1953'e gelmiş bulunuyoruz. Dolayısıyla bu konudaki yazı ve haberlerde bir artış olacaktır. Fâtih Sultan Mehmet'in Londra Müzesi'nde bulunan Bellini tarafından yapılmış resminin Almanya'da reproduksiyonu Türkiye'de Darüşşafaka menfaatine satılmak üzere hazırlatılır. (*Anadolu*, 1 Mayıs 1953) *Dünya* gazetesinde aynı gün **500 Yılın Destanı Fâtih İstanbul'a Giriyor** adlı resimli bir tarihî roman tefrika edilmeye başlanır. *Aydabir*'in bu vesile ile açtığı şiir ve hikâye yarışmasına 200'e yakın manzume gelmiştir.

İstanbul Muallimler Cemiyeti bir seri konferans düzenler, ayrıca Fâtih'in bir de rozetini hazırlatıp dinleyicilere hediye eder. 10 konferanstan birkaçı şunlardır: 7 Mayıs 1953, Müh. Ekrem Hakkı Ayverdi, **Fâtih Devri Mimari-si**; 11 Mayıs, Doç. Dr. Tayyip Gökbilgin, **Fâtih Devrinin İlim Adamları**; 12 Mayıs, Prof. Dr. Z. Fahri Fındıkoğlu, **Fâtih Devrinde Fikir Hayatı**; 25 Mayıs, Doç. Dr. Cahit Tanyol, **Fâtih'in İçtimai ve Ahlâkî Şahsiyeti**; 28 Mayıs, Prof. Dr. Mükrimin Halil Yınanç, **İstanbul Nasıl Fethedildi?** (*Son Saat*, 5 Mayıs 1953.) Bu tür konferanslar ay boyu devam edecektir.

Cumhuriyet gazetesi, (6 Mayıs 1953) İstanbul'un fethinin 500. yıldönümü münasebetiyle Gazanferâğa Belediye Müzesi'nde yeni pavyonlar tesis edildiğini bildirerek, bunlarda Bizans İstanbul'unun ve Fâtih İstanbul'unun, çeşitli eserleri ve tablolarının sergilendiğini, zamanımıza kadar gelinerek yarınki İstanbul'un alacağı tahminî durumun gösterildiğini söylemektedir. Yalnız bir gün sonra Cemal Refik, **Özenti Gösterisi** (*Akşam*, 7 Mayıs 1953) başlıklı yazısında, bu müzenin Dr. Lütfi Kırdar zamanında açıldığını (1945), yeni bir şey olmadığını söyleyecektir.

Zafer gazetesi, İstanbul'un 500'üncü fetih yılını kutlamak üzere kültürel hazırlıklara devam edildiğini, bu meyanda İstanbul Belediyesi Konservatuvarı öğretmenlerinden Münir Ceyhan'ın, Fâtih'in Çocukluğu adlı manzum ve müzikal 3 perdelik bir eser hazırladığını, eserin Nişantaşı İhlamur İlkokulu öğrencileri tarafından temsil edildiğini haber verir. (6 Mayıs 1953)

Fetih Yılı Kutlama Derneği ve Belediye'nin faaliyetleri çerçevesinde orta oyunu trupu kurulur. "Trup ilk olarak zamanımızın bütün enteresan aktüalitelerini içine alan bir mevzuu; orta oyunu şeklinde temsil edecek, bilâhare "Kavukluya Hile"; "Kanlı Nigâr"; "Tâhir ile Zühre" ve "Cinli Yazı-

ci" gibi mâruf oyunlar oynanacaktır. Ayrıca biraz evvel sözü edilen "Fâ-tih'in Çocukluğu" isimli manzum müzikalin temsili hazırlıklarına da baş-lanmıştır. (Milliyet, 6 Mayıs 1953)

Fâti'h'in heykelinin dikilmesi için epey bir tartışma olmuştu. Bu sefer *Vatan* gazetesinde (6 Mayıs 1953) bir toplantı hâlini gösteren resmin altında **Fâti'h Heykeli İçin Bir Komite Kuruldu** yazısını görüyoruz. Topkapı Müzesi'nde ya-pılan toplantıya katılanlar arasında Prof. Dr. Cemil Topuzlu, Prof. Mustafa Şe-kip Tunç gibi kimseler vardır. Heykelin Sarayburnu'na dikilmesi düşünölmek-tedir. Aynı fotoğraf ve haber *Milliyet* ve başka gazetelerde de vardır.

Bu sıralarda basın kantarın ucunu biraz kaçırır. Nitekim Hakkı Süha Gezgın bu durumu şöyle belirler:

"Beşyüzüncü fetih yılı için, herkes kendine göre bir hazırlık yapıyor. bâzı-ları zamanı zengin bir maden damarı hâline koyacak kazanç yolları aramakta.

Bütün mecmualar onunla dolu, camekânların hepsinde ona dair bir re-sim, bir yazı, bir levha var. Bu yakın ve sıcak ilgi, hoşuma gidiyor. Millî gurur ve heyecanın bir şahlânışı hâlinde görüyorum.

Fakat bâzıları da zevkimi incitıyor" (*Goncalı Fâti'h, Anadolu*, 7 Mayıs 1953) Bu bakımdan burada bütün haber ve yazıları vermiyoruz.

Fethin 500. yıldönümü kutlama konusu 1939'larda başlamasına rağmen esaslı ve ciddî ürün ve programlardan oldukça uzak kalınmıştır. Bu durumu Ekrem Özden, **Mes'ul Kim** (*Zaman*, 6 Mayıs 1953) başlıklı yazı-sında sebepleriyle beraber verir:

"Bâzi hâdiseler olur ki, kabahatliyi bulmak müşkül olur. Kimse suç-u üzerine almak istemez. Kusur ortada kaldığı için işi yapmayı teşhir et-mek imkânsız bir hâl alır. Ve neticede hâdiseler ve mes'ulü unutulur gider.

İstanbul'un fetih yıldönümü kutlama işi böyle esrarengiz hâdiselerden biri oldu."

Ekrem Özden, olayın büyüklüğüne uygun bir anma programı yapmak-tan, gösterişli olaylar tertip etmekten vazgeçildiği gibi, başlatılan bâzı imar faaliyetlerinin durdurulduğunu ekler ve hâdisenin tarihçesini anlatır; bu-nu tarihî bir tespit olması bakımından buraya aynen alıyoruz:

"Olayın azametiyle mütenasip anma programı yapmak, ihtişamlı alay-lar tertip etmek gibi merasimden kaçınıldığı gibi, Fethin 500'üncü yılına

tesadüf eden günlerde bâzı imar hareketlerini de durdurmak manasızlığı bile kendini gösterdi.

C.H.P iktidarı zamanında bu konu hükûmetçe ele alınmış ve esaslı program yapılacağı vaat edilmişti. Zannedersem o zaman selâhiyetli kimseler bu işe 2 milyon lira sarf edileceğini ifade etmişlerdi. Bu gayenin tahassulu için hükûmete yardım etmek ve işleri organize etmek maksadiyle bir de cemiyet kurulmuş, adına (500 üncü Yıl ve Mûteakip Fetih Yıllarını Kutlama Cemiyeti) denmiştir. Tarihle yakından ve uzakdan bir münasebetim olmadığı halde cemiyeti kuranlar -bunların başında F. K. G. üstâdımız geliyordu- beni de cemiyete üye kayıt etmişlerdi. Cemiyetin geniş bir kutlama programı olduğunu, umumî heyet içtimâinde muttali oldum ve sevindim.

Pek az sonra iktidar değişikliği oldu. Cemiyetin bir kısım idare kurulu üyeleri istifa etmişlerdi. Yeniden idare heyeti seçilecekti. Uzun münakaşalardan sonra idare seçimi yapıldı, hayretler içinde kalmıştım: Tarihle, İstanbul'la cemiyet işleri ile hiç alâkası olmayanlar, sırf orada laf ettiler diye seçildiler. Derin bir ümitsizliğe düşmüştüm. İşe particilik de sokulmuştu. Cemiyetin üyeleri ikiye ayrılmış muhalefete mensup olanlar toplantıya çağrılmıyor bile. Oldu bittiye bağlamanın açıkgozlülüğü marifet sayılıyordu. Bu hareketler selâhiyetli kimseleri kırdığı için cemiyet maksadından uzaklaşıyor, iş yapamayacak hale geliyordu.

Kutlama cemiyeti bu halde yuvarlanıp giderken yeni iktidar her şeyi alt üst edecek bir tertibe girdi. Ona göre İstanbul'un alınmasını kutlamak doğru değildi. Bu mesele birkaç bakımdan D.P. iktidarını zayıflatırdı.

Yunanistan'la olan münasebetimizin en hassas noktasında yaşadığımızı tevehhüm eden iktidar, Atina'dan gelen seslerden ürktü. Suya sabuna dokunmadan hafif bir mesâi ile işi atlatmanın maslahata uygun olacağını düşündü.

Bundan başka, İstanbul'un en eski sâkinlerini incitmek de doğru değildi. Beş yüz sene evvel akan kanları hatırlayacak olan bu eski Bizanslılar elbette kalplerinden burkulacaklardı. Bu hal ise D.P. iktidarına 950 seçimlerinde gösterilen mutlak sempati ile kâbili telif değildi. Rum ekalliyetlerine yeni iktidarın böyle bir mükâfat vermesine imkân yoktu. Onların gözleri önünde fetih şenlikleri yapan iktidar cemaatin sevgisini kaybeder ve seçimlerde onlardan rey alamazdı.

Sayın Vâli bu düşüncelerini kapalı olarak Atina'da ifade etmekten zevk

duydu. Bu beyanat İstanbul Vâlisi'nin ağzından Atina'da verilirken D.P. ileri gelenleri bütün hazırlıkları baltaladılar. Türk zaferinin kutlanmamasını temin ettiler.

Şimdi kalplerine bastıkları seçmenlerine, açık alınla bakmaktan utanmanın hicabını silmişlerdir. Gönülleri rahat, istikballeri müemmeldir. İstanbul'un adını da değiştirdiler gam yemezler. Yeter ki Cemaatin sempatisi üzerlerinde kalsın. Böylece Ulu Fâtih'in ruhunu şâd (?) edenler bâzı yerlerini inkâr ettikleri Türk târihine yeni bir hâdise daha ilâve edeceklerdir. Her olayı kendi değişmez rengi ile ifâdede üstad olan. (TÂRİH) Türk mefâhirini silmek, onları küçük (?) isteyenlere lâıyk oldukları kıymeti elbette verecektir. Zuhurî Târihi'ni, mekteplere sokanlardan ne ümit edersiniz?"

6 Mayıs'ta Fetih Kutlama Derneği'nin kongresi yapılır. 480 üyeli derneğin kongresine 13 kişi katılır. Üstelik İstanbul Enstitüsü tüzüğü müzakere edilerek Derneğin bünyesinde bir enstitü oluşturulur. Meşhur bir söz vardır. "Türk gibi başla İngiliz gibi bitir." Acaba fetih kutlama hazırlıklarına 1939'larda başlamakla çok mu acele etmiştik? Nitekim *Son Telgraf* "Bu ne alâkasızlık? Ne kayıtsızlık? Fetih Yıldönümü ile bütün dünya bizden fazla meşgul olurken bizim hem de en salâhiyetli, en mes'ul olan Derneğin üyelerinin bu vurdum duymazlığına yazıklar olsun" der. (7 Mayıs 1953)

Resimli Tarih Mecmuası'nın mayıs sayısını fetih sayısı yapmasından ve münderecatından söz edilir. (*Vatan*, 7 Mayıs 1953)

Vakit yaklaştıkça söylenenlere nispetle yapılan çalışmalardan memnun olmayanların tenkitleri artar. (Siyavuşgil, *Ayıp!*, *Yeni Sabah*, 7 Mayıs 1953)

PTT'nin çıkardığı pullar piyasaya verilmiştir. Türkiye Muallimler Birliği'nin yayımladığı **Bilgi** mecmuasının son 73. nüshası Fâtih'e ve feth'e hasredilmiştir. Edirne Lisesi resim öğretmeni Mehmet Tüfekçi bir Fâtih büstü yapmıştır. (*Her Gün*, 9 Mayıs 1953)

Cumhuriyet gazetesi (13 Mayıs 1953) ve aynı günlü diğer bâzı gazeteler İstanbul Fethini Kutlama Derneği tarafından 18 kitabın basıldığını haber vermektedir. İsimleri bulunan bu kitapları sonra ayrıca ele alacağız.

Akşam gazetesi (13 Mayıs 1953) İstanbul fethini kutlama derneğinin, 500. fetih yıldönümü hatırası olarak 1000 adet Fâtih altını bastırıldığını, aynı derneğin fetih devri ricaline ve sahabelere ait 30 mezarı tamir ettirdiğini, ayrıca şehrin 4 yerine sütun ve 7 yerine kitabe konulacağını söyler ki

biz daha evvel bunlardan söz etmiştik.

Yeni Sabah, *Son Telgraf* (13 Mayıs 1953) gazeteleri “İstanbul'un Fethi ve Üniversitenin kuruluşunun 500. yıldönümü münasebetiyle Üniversite Talebe Birliği'nin Rektör Ord. Prof. Dr. Kâzım İsmail Gürkan'ın himayesinde 29 Mayıs Cuma akşamı Taksim Belediye Gazinosu salonlarında büyük bir balo tertip” ettiğini yazar.

29 Mayıs yaklaştıkça gazetelerde fetih, Fâtih, İstanbul ile ilgili yazıların sayısında büyük bir artış olur. Biz burada daha çok kutlama faaliyetlerine yer verdiğimiz için bu değerlendirmelere girmemeye çalışıyoruz.

Son Posta (16 Mayıs 1953) dan Tekel tarafından fetih sigaraları hazırlatıldığını öğreniyoruz. Türk Neşriyat Yurdu, **İstanbul İçin Şiirler** adlı bir antoloji yayımlar. (*Akşam*, aynı tarih). Ayrıca gazeteler de fetih yılı armağanları vermeye başlar. *Cumhuriyet* gazetesinin **Türk İstanbul** armağanını Reşad Ekrem Koçu hazırlar. (17, 18, 19, 20, 21 Mayıs 1953)

Fâtih atletizm kupası müsabakaları yapılır. (*Milliyet*, 18 Mayıs 1953)

Genç şairlerden Ünsal Özmen'in hazırladığı **Fetih Destanım** adlı destan Turhan Üsünel tarafından resimlenerek yayımlanır. (*Her Gün*, 19 Mayıs 1953).

"İstanbul'un 500 üncü fetih yılı münasebetiyle hazırlanan orta oyunu temsillerinde, şerbetçi, turşucu, macuncu vesaire gibi İstanbul'un eski seyyar esnaf tiplerinden bir defile de yapılacak, tiyatrodaki şarkı söyleyerek dolaşacak olan bu satıcılar seyircilere macun, şerbet, vesaire ikram edeceklerdir". (*Akşam*, aynı tarih)

21 Mayıs tarihli *Yeni Sabah* gazetesinde yayımlanan **500 üncü Fetih Yılı Kutlama Programı**'nı buraya aynen alalım.

"İstanbul'un 500 üncü fetih yıldönümünde tatbik edilecek merâsim programı son şeklini almış ve matbu hale getirilmiştir. Dün elde ettiğimiz programa göre merâsim, eski ve yeni milâdî takvimler nazara alınarak fetih'in 500 üncü yıldönümüne rastlayan 29 Mayıs ile 7 Haziran tarihleri arasında tertiplenmiştir. Programın İstanbul eğlenceleri nâmı altında devam edecek kısmı, eski zaman düğünlerinden de uzun olacak ve 45 gün sürecektir.

1. Fâtih'in İstanbul fethi için karargâhını kurduğu Maltepe civarında, Topkapı'nın karşısına isabet eden meydanda temsili bir otağ kurulacaktır. Bu otağ, mahallî, mütehasıs dekoratörler tarafından hâdisenin mehabesiyle mütenâsip olarak tayin edilecektir.

2. Merâsime Cumhurbaşkanını, Meclis Başkanı, Başvekil, Devlet Vekili, Vekiller heyeti B.M.M.'den bir heyet dâvet edilecektir.

3. Burada saat 10'da Vâli tarafından günün ehemmiyetini belirten bir hitabe ile merasim açılacaktır.

4. Merâsim mahalli civarından atılacak 101 pâre top ile surlar temsili olarak bombardıman edilecektir.

5. Merâsim komutanının emri altında muazzam bir şekilde harekete geçecek olan alay Ulubatlı Hasan'ın şehit düştüğü yere rekedilecek kitabe önünde fetih şehitleri için bir ihtiram vakfesi yapacak ve kitabeye çelenk konulacaktır.

6. Topkapı'dan giren alay Aksaray-Atatürk Bulvarı yolu ile Fâtih meydanına hareket edecektir.

7. Bu sırada saat 10'dan itibaren Haliç'te toplanmış olan donanmadan çıkarılacak levendler tarafından çekilen Kadirga-Cibali-Unkapanı-Saraçhâne yolu ile Fâtih meydanına hareket edecek ve bu esnada donanmadan 101 pâre top atılacaktır.

8. Aynı zamanda kendi tesisinin de 500 üncü yıldönümünü idrak eden İstanbul Üniversitesi'ndeki merâsim, Teknik Üniversitesi'nin de iştirakiyle saat 16'da konferans salonunda açılacaktır. Bu suretle Üniversite tarafından hazırlanan sergiler, seminer ve Fâtih haftası başlamış olacaktır. Aynı gece İstanbul Kız Sanat Olgunlaşma Enstitüsü'nün hazırladığı defile Taksim Gazinosu'nda saat 23.30'da takdim edilecektir. Defileyi müteakip Taksim Belediye ve Tepebaşı gazinolarında millî ve mahallî oyunlar ekibi programına başlayacaktır.

9. Beyoğlu, İstanbul ve Kadıköy'de tertip edilen vitrin müsabakası 10 gün devam etmek üzere açılacaktır.

10. Dolmabahçe önünden başlayıp Beylerbeyi-Üsküdar-Kadıköy'ü takiben Sarayburnu'nda nihayete erecek bir fener alayı yapılacaktır. Bu fener alayına Donanma, Denizcilik Bankası, Deniz Kulüpleri, Denizcilik ve Balıkçılık Cemiyetleri iştirak edecektir.

Cumartesi günü

1. İstanbul Belediyesi tarafından hazırlanan Çiçek Bayramı, Gülhâne Parkı'nda açılacaktır.

2. An'anevî usul üzere tertip edilen ve her sene aynı tarihlerde tekrarlanacak olan Fetih güreşlerine merâsimle başlanacaktır.

3. Şehir Komedi Tiyatrosu'nda, eski âdet ve teamüllere göre Kâr-ı Kadîm ve Ortaoyunu temsilcileri başlayacak ve 30 Hazirana kadar devam edecektir.

Pazar günü

1. Sabah askerî okullar tarafından fetih hâdisesini canlı tablolarla gösterecek olan jimnastik bayramı Mithatpaşa stadında saat 10.30 da açılacaktır. İstanbul Belediyesi Konservatuvarı orkestra ve korusu Taksim Gazinosunda konserini verecektir. Öğleden sonra aynı stadda futbol ve atletizm müsabakaları başlayacak, gece güreş müsabakalarına ve opera temsillerine devam edilecektir. Aynı gün millî ve mahallî oyun ekibleri Kadıköy Süreyya sinema bahçesi ve Suadiye plâj gazinosunda gösterilerine devam edecektir.

Pazartesi günü

Gündüz 2 numaralı parkta İstanbul şenlikleri başlayacaktır. Aynı parkta Sümerbank pavyonunda sanat sergileri açılacaktır.

Salı günü

1. Ayazağa Süvari Okulunda binicilik müsabakaları ve atlı eski Türk ciriti gösterilerine başlanacaktır.

2. Fetih güreşlerinin finali yapılacaktır. Gece Mithatpaşa stadında Konservatuvar 100 kişilik bir kadro ile konser verecektir.

Çarşamba günü

Futbol, atletizm ve vitrin müsabakaları devam edecektir.

Perşembe günü

Ayazağa Süvari Okulunda cirit müsabakaları devam eyleyecektir.

Cuma günü

1. Mahallî oyun ekibleri Mithatpaşa stadında bir festival tertip edecektir. Aynı yerde Cumhurbaşkanlığı armoni muzikası konserine devam eyleyecek, Konservatuvar icra heyeti, konserini tekrarlıyacak, vitrin ve güreş müsabakaları neticelenecektir.

Cumartesi günü

1. Futbol ve atletizm müsabakaları sona erecek, Fetih Derneği tarafından Dolmabahçe Sarayı'nda bir suvare verilecektir.

Pazar günü

1. Sabah Mithatpaşa stadında askerî okulların jimnastik bayramında millî oyun ekibleri ve Cumhurbaşkanlığı bandosunun da iştirakiyle bütün müsabakalarda derece alanlara mükâfatlar tevzi edilecektir.

2. Fetih şehitleri için Fâtih Camii'nde mevlid okunacaktır.

3. Mevlidi müteakip, İstanbul Radyosunda ney, tanbur, kudüm refakatiyle Süleyman Çelebi mevlidinden seçilmiş kısımlardan mürekkep program takdim edilecektir.

4. Şehrin muhtelif mahallerinde kurulacak hoparlörlerle merasim yayınlanacaktır.

5. On gün zarfında her akşam şehrin mühtelif yerlerinde havaî fişek gösterileri yapılacaktır.

Şimdi 30 Mayıs 1953 tarihli yani fetih kutlamalarının yapıldığı günün ertesindeki gazetelere bir göz atalım.

"Fethin 500 üncü Yılı Heyecanla Kutlandı, Gece de İstanbul Halkı Fâtih'e Akın Etti ve Oraya Giden Yollar Tıkandı" (Akşam)

"Fethin 500. Yıldönümü Kutlandı, Topkapı'daki Burca Bayrak Çekildi. Fâtih Camii Avlusunda da Bir Geçit Resmi Yapıldı", "Üniversitede de Bir Kutlama Töreni Yapıldı ve Çinili Köşk'teki Fâtih Müzesi Dünden İtibaren Halka Açıldı.", "Programsız ve İntizamsız Bir Hercümerç İçinde Cereyan Eden Kutlama Töreni Bir Yüz Karası Halinde İdi. Hem Halk Azap Çekti, Hem Ele Güne Karşı Rezil Olduk". "Fetih Güreşleri Dün Başladı". (Hürriyet)

"Kutlama Programı Dün Tam Bir Fiyasko ile Neticelendi. Bütün Bir Milletle Alay Edercesine Yapılan Törenler, İdarenin Aczi Bakımından Hazindi. Onbinlerce İstanbullu Aradığını Bulamamanın İstirâbını Yaşadı". (Dünya)

Belli ki gazeteler konuyu çok yakından tâkip etmiş ve 1939'dan beri söylenenlerin böyle boşlukta kalması, gösteri fashının çok sönük ve karışık geçmesi gazetecilere haklı olarak bu değerlendirmeleri yaptırmıştır.

Bu konuda son olarak 30 Mayıs 1953 tarihli *Hürriyet* gazetesinden Sedat Simavi'nin **Cevap İsterim** başlıklı yazısından birkaç cümle nakledelim.

"İstanbul'un beş yüzüncü yıldönümü için yapılan merâsimi fakir besleme düğününe nasıl benzetmeyeyim? Hani o düğüne evin hanımıyla beyi karışmazlar, her biri alır başını bir yere gider ya... İşte biz de İstanbul'un bu muhteşem yıldönümünü bu fakir ahretlik düğününe benzettik.

Bayramımıza ne Devlet Reisi katıldı, ne de Başbakan kapımızı çaldı".

Buna bağı olarak -zira ilgililerin Yunanlıları gücendirmek için fetih kutlamalarına önem ve iltifat etmedikleri hep söylenmiştir- aynı gazeteden şu haberi de verelim:

“Yunanlıların Büyük Matem. Bütün Kiliselerde Âyinler Yapılıp Çanlar Çalındı” başlığı altında İstanbul'un fethinin 500. yıldönümü münasebetiyle Yunanistan'ın her tarafında matem merâsimlerinin yapıldığı, kilise çanlarının çalındığı, âyinlerin icra edildiği bildirilmektedir.

İstanbul'un fethinin 500. yıldönümü kutlamalarının 1939'da başlayan hazırlıklarından 1953 Mayıs ayı sonuna kadarki faaliyetleri ve bunların basına yansımalarını söz konusu ettik. Gördük ki, Türk ve dünya tarihi için son derece önemli olan İstanbul'un fethi hâdisesinin 500. yıldönümü kutlamalarının hazırlıkları çok erken başlamış, bu çerçevede pek çok toplantı yapılmış, kararlar alınmış, bu maksatla faaliyetine bugün de devam eden bir dernek kurulmuştur.

İstanbul'un fethinin 500. yıldönümü, hükümetlerden beklenen veya umulan ilgiyi hele vakit yaklaştıkça göremese de Türk kültür hayatı bakımından semereli olmuştur. Bunları birkaç maddede ifade etmek konuyu belki daha belirginleştirecektir.

a) Basının çok yakın ilgi göstermesi, konuyu canlı tutmuş, aylarca veya günlerce değil senelerce İstanbul, fetih, Fâtih gündemin en önde gelen maddelerinden biri olmuştur. Bu ise millî kültür ve târih şuurunun canlı tutulması ve gelişmesi bakımından faydalı ve etkili olmuştur. Târih şuuru pek gelişmemiş toplumlar için bu önemlidir. Bilindiği gibi târih şuuru bizde Nâmık Kemal'le kıpırdamaya başlar, Yahyâ Kemal'le önemli bir gelişme gösterir. Konunun topluma mâl olması için bu sıkı takibin etkili olduğunu söylemek hiç de yanlış olmaz.

b) Cumhuriyet döneminde başlayan İstanbul'a karşı soğukluk, bu faaliyetler çerçevesinde sevgiye ve onu sâhip çıkmaya dönüşmüş; bu vesileyle Fâtih devri eserleri ve mezarları başta olmak üzere olabildiğince bir tâmirat faaliyetine girilmiş.

c) İstanbul'un fethi ve Fâtih, târihimizle barışma için güzel bir fırsat olmuştur.

d) Bu vesile ile daha evvelki yazılarımızda da görüldüğü gibi, pek çok değerimiz en azından arkeolojik, folklorik bir değer olarak dünyâımıza ye-

niden girmiştir.

e) Yine bu vesile ile İstanbul Belediyesi, Türk Tarih Kurumu, Maarif Vekâleti, İstanbul Fethi Derneği ve çeşitli kuruluşlar eserler yayımlamıştır.

İstanbul'un fethinin 500. yıldönümü için söylenecek elbette pek çok söz vardır. Biz konuyu müspet yönden değerlendirmeyi tercih ettik. Nitekim 550. yılın çok daha sönük geçtiğini gördük. 1953'teki basın âdeta tarihin derinliklerine gömülmüştü. Devrin kutlamalarına katılmayan Başbakanını ve Cumhurbaşkanı'na tenkit eden bir Sedat Simavi artık yoktu. Kaldı ki bizim neslimiz Sedat Simavi hakkında hiç de olumlu değerlendirmeler işitmedi. 550. yılda yine Başbakan ve Cumhurbaşkanı kutlamalara katılmadı. İstanbul Fetih Cemiyeti neşretmekte olduğu yedi eserle yine ön sırayı aldı. İstanbul Büyükşehir Belediyesi ve ilçe belediyeleri, İstanbul Üniversitesi, Türk Tarih Kurumu bazı toplantılar yaptı. Neşredilen ve neşredilecek olan bazı eserler var. Fakat bunların değerlendirilmesinin daha sonra yapılması yerinde ve uygun olacaktır.¹

(Son)

¹ Bu konuda geniş bilgi ve yayımlanan eserlerin listesi için bk. Muharrem Doğdu Mercanlıgil ve Sâmî Nâbi Özerdim, *Fethin 500. Yıldönümü Dolayısıyla Çıkan Eserler*, *Belleten*, c.17, Ankara 1953; İstanbul Fethi Derneği Yayınları Kataloğu, *İstanbul Enstitüsü Dergisi*, nr.1, İstanbul 1955; Dr. Müjân Cumbur, *İstanbul'un 500. Fetih Yıldönümü Dolayısıyla Tertiplenen Sergilere, Yapılan Kültür, Sanat ve Neşriyat Hareketlerine Dair, Vakıflar Dergisi*, nr.IV, Ankara 1958. Hemen ifade edelim ki bu her iki yazı da eksiktir.

Mesnevî Şerhleri ve Şârihleri Hakkında Birkaç Not*

Prof. Dr. Mehmet DEMİRCİ**

GİRİŞ

Mevlânâ Celâleddin'in meşhur eseri *Mesnevî* çok ilgi görmüş bir kitaptır. Zaman içinde onun beyit beyit açıklanması bir gelenek halini almıştır. Bu açıklamalar sırasında en geniş şekilde tasavvuf meseleleri işlenirdi. Bunun yanında din, ahlak, şiir, edebiyat, târîh gibi çok geniş bir alanda dolaşmış olurdu. Böylece bu sâhalara ait bilgiler, görüşler, yorumlar aktarılırdı. Bütün bu faaliyetler tekkede, câmide veya bir sohbet mahallinde icrâ edilirdi.

Zaman içinde kurumlaşma da ortaya çıktı. Mesnevî okutup açıklamalarını yapanlara "**Mesnevîhân**" dendi. Bunlara icâzet / bir tür diploma verilerek işin daha sağlıklı yürütülmesi cihetine gidildi.¹ Hattâ sadece Mesnevî okutmak için "**Dârul-Mesnevî**" adlı kurumlar açıldı. İstanbul'da en son yapılan Dârul-Mesnevî'nin Çarşamba Pazarı'ndaki Murat Molla dergâhı şeyhinin eseri olduğu belirtilir.² Buradaki icâzet töreninin yapıldığı gün, devrin pâdişâhı **Sultan Mecid** de debdebeli bir alayla gelmiş, icâzet alanlara kıymetli hediyeler vermiştir.³

Aslında Mesnevî en geniş şekilde Mevlevî tekkelerinde ve kısmen başka dergâhlarda ve câmilerde, muayyen zamanlarda okutulup açıklanmakta idi. Bu faaliyetlere dinleyici olarak sâdece Mevlevîler değil, tarikat mensûbu olsun olmasın konuya ilgi duyan herkes katılabilirdi.

İşte Mesnevî şerhi olarak bize intikal eden kitapların bazıları bu Mesnevî sohbetlerinin yazıya geçirilmesiyle oluşmuştur. Bir çoğu ise müellifleri tarafından bizzat kaleme alınmıştır. Mesnevî şerhçiliği **ciddi bir tasavvuf kültürünü ve zengin bir bilgi birikimini** gerektirir. Doğuda ve son zamanlarda batı dillerinde Mesnevî'nin tamamı veya bir bölümünün şerh-

* Celâl Bayar Üniversitesi Manisa Yöresi Türk Târihi ve Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi tarafından düzenlenen "İkinci Uluslar arası Mevlânâ, Mesnevî ve Mevlevîhâneler Sempozyumu'nda tebliğ olarak sunulmuştur; 18-20 Aralık 2002, Manisa.

** Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

¹ Bk. Abdülbâki Gölpinarlı *Mevlevî Adab ve Erkânı*, s. 150, İstanbul, 1953. Mesnevî hânlar için verilen iki ayrı icâzet metni için bk. Age, s. 407-408.

² Bk. Osman Ergin, *Türk Maârif Târihi*, c.I, s. 154, İstanbul, 1977. Cami ve medreselerde pek ilgi görmeyen Farsça'nın öğretimi için de Dârulmesnevîlerin bir imkân kapısı açtığı belirtilir.

³ Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Târih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, I, s. 400.

leri / açıklamaları yapıлып yayımlanmıştır. Bilhassa ilk 18 beytin açıklaması üzerinde derinlemesine durulmuştur.⁴

Farsça Mesnevî şerhi olarak Hüseyin b. Harezmi (ö.1435)'nin *Kenzü'l-Hakayık*'ından; Hind şârihlerinden Bahru'l-Ulûm, İmdadullah ve Raza-vî'nin şerhlerinden bahsedilir.

TÜRKÇE ŞERHLER

Surûrî (1540)'nin, Sûdî (1594)'nin Mesnevî şerhleri varsa da pek tanınmamıştır. Şem'î (1592)'nin Mesnevî şerhinin III. Murad ve IV. Mehmed zamanında ve onlar adına yapıldığı, Mesnevî'nin tamamının şerhi olup, yazılmasının uzun zaman aldığı belirtilir.⁵

1. Ankaravî Şerhi

İsmail Ankaravî Rusûhî (ö. 1631) Galata / Kulekapısı Mevlevîhânesi şeyhlerindendir. Yazdığı Mesnevî Şerhi çok meşhurdur. Bu sebeple "**Hazret-i Şârih**", "**Şârih-i Mesnevî**" diye anılır. Bilindiği gibi Mesnevî altı ciltlik bir eserdir. Ankaravî, Mevlânâ'ya ait zannıyla yedinci bir cildin de şerhini yapmıştır. Edisyon kritikli bilimsel neşriyâtın olmadığı o dönemler için bu hadise bağışlanabilir sayılır. Ankaravî'nin şerhi, sonraki şârihler için en önemli başvuru kaynağı olmuştur. Eser İstanbul'da ve Mısır'da bir kaç defa basılmıştır.

Mehmed Akif'in Mısır'daki ikameti sırasında Kur'an tercümesi yanında Mesnevî'yi de dikkatle incelediği anlaşılıyor. Şöyle der: "İsmail Ankaravî başta, Hind'in Türk'ün elimde (Mesnevî'nin) bir kaç şerhi vardı. Önceden Mesnevî'den kendime göre bir mânâ çıkarıyordum. Ondan sonra şerhleri açıyor ve bazan onlarla ihtilâfa düşüyordum. En nihayet Ankaravî'nin şekli ile ittifak ediyor, o zaman çocuk gibi seviniyordum. Ankaravî çok büyük adam. İstanbul'a döndüğüm vakit, hiçbir yere gidecek halim yoktu. Fakat Ankaravî'nin (Galata Mevlevîhânesi haziresindeki) kabrine gittim. Koca Türk mutasavvıfı! Kabrinde hallendim."⁶

Ankaravî'den iki beyit:

⁴ Bu açıklamalara bir örnek olmak üzere bk. Mehmet Demirci, "Dinle Neyden", *Mevlânâ'dan Düşünceler*, s. 91, Akademi Kitabevi (İzmir) yayını, İstanbul 2002.

⁵ Bk. Abdülbâki Gölpinarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 141, İstanbul, 1953.

⁶ Mehmet Demirci, *Yahya Kemal ve Mehmed Akif'te Tasavvuf*, s. 76, Akademi Kitabevi yayını, İstanbul 1993.

*Mahveylemişiz özümüzü sözümüzü biz
Pes mahvı koyup, sahva gelip ehl-i bakâyız
Her kim ki Rusûhî gibi aşk ile fenâdır
Hâk-i râhına can ile baş ile fedâyız.⁷*

İsmail Ankaravî'nin Mesnevî şerhi üzerinde **Semih Ceyhan** tarafından bir doktora çalışması yapılmaktadır (Danışman: Mustafa Kara, Uludağ Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü).

2. Abdülmecid Sivâsî (ö. 1639) Şerhi

Mesnevî'nin ilk cildinin bir kısmının şerhidir. Basılmamıştır.⁸

3. Sarı Abdullah Efendi (ö. 1660) Şerhi

Cevâhir-i Bevâhir-i Mesnevî adlı bu eser, yalnızca **birinci cildin** şerhi olup **beş cilt** halinde h. 1287-88'de Matbaa-i Âmirede basıldı.⁹

Bu şerh üzerinde **Ülker Aytekin** tarafından doktora çalışması yapıldı (Danışman: Mustafa Tahralı, Marmara Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü).

4. İsmail Hakkı Bursevî Şerhi

Bursevî (1653-1725), Mesnevî'nin baştan **738.** beyte kadar olan kısmını şerhetmiştir. Eser, h. 1287'de **iki cilt** halinde basılmıştır. Bursevî'nin bu şerhinin büyük ilgi gördüğü söylenir.¹⁰

Bursevî'den bir nazm:

*Ey muhabbet bağının bülbülleri
Kokdunuz mu tâze tâze gülleri
Her gülünde vardır onun bin varak
Dâne dâne açılır sünbülleri
Zikreder hâ hâ diye kumruları
Vird-i Hak eyler o tâtî dilleri*

⁷ Bk. Erhan Yetik, *İsmail-i Ankaravî*, s. 64-65, İşaret yayınları, İstanbul, 1992.

⁸ Bk. Cengiz Gündoğdu, *Abdülmecid Sivâsî*, s. 233, KB yayını, Ankara, 2000.

⁹ Sarı Abdullah için bk. Hasan Kamil Yılmaz, "Sarı Abdullah Efendi", *Sahabeden Günüme Allah Dostları*, c. VIII, s. 254, İstanbul, 1995.

¹⁰ Gölpinarlı'nın Bursevî'yi "tam bir tarikat yobazı.." diyerek şerhini küçümsemesi (Gölpinarlı age, s. 144) ve bu ithama verilen cevap için bk. Ali Namlı, *İsmail Hakkı Bursevî Hayatı Eserleri Tarikat Anlayışı*, s. 177, İnsan yayınları, İstanbul, 2001.

*Bu cihâna benzemez bir vechile
Özge âlemdir o cânân illeri
Vâsıl olmak ister isen ol ile
Hârî kaldır pâk eyle yolları
Hakıyâ Hak'tan haber ver halka kim
Mazhar-ı hak oldu Hakk'ın kulları¹¹*

5. Şeyh Murâd-ı Buhârî (ö. 1848) Şerhi

Kısa ve veciz olarak 6 cildin tamamını içeren bir şerhtir yazma halinde duruyor.

6. Âbidin Paşa Şerhi

Preveze doğumlu Âbidin Paşa (ö. 1907), iyi bir tahsil gördükten sonra, Osmanlı topraklarının çeşitli bölgelerinde vâililik ve yöneticilik yapmıştır. Sonraki devirlerde şöhretini sağlayan şey ise "*Tercüme ve Şerh-i Mesnevi-i Şerif*" adlı eseridir.¹² Mesnevî'nin **ilk cildinin şerhi** olan bu eser **altı cilt** halinde basılmıştır.

Bu şerh üzerinde **İsa Çelik** tarafından doktora çalışması yapılmıştır (Danışman: Osman Türer, Atatürk Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü).

7. Tâhir Olgun / Tâhiru'l-Mevlevî Şerhi

Tâhiru'l-Mevlevî (1877-1951) son dönemin iyi yetişmiş Mevlevîlerindendir. Fatih Camii'nden başlayıp, Süleymaniye ve Lâleli camilerinde devam eden Mesnevî dersleri vermiştir.¹³ İşte bu şerh, o derslerdeki takrirlerin yazıya geçirilmiş şekli olup, Mesnevî'nin **5. cildinin 1148.** beytine kadar olan kısmının şerhidir. Bir başka ifadeyle, tamamı **25618** beyitten oluşan Mesnevî'nin **17309.** beytine kadar olan kısmının şerhi basılı olarak elimizdedir. Yeni harflerle "*Şerh-i Mesnevî*" adıyla 14 ciltlik ilk baskısından (Ahmed Sait Marbaası, İstanbul, 1963-1975) sonra yeni baskıları yapıldı.

Tâhir Olgun, Osmanlı'nın son dönemi ve Cumhuriyet'in ilk çeyrek aşrını birlikte yaşamış, edebî ve fikrî yönü kuvvetli, çok sayıda eseri olan bir

¹¹ Bk. İsmail Hakkı Bursevî, *Kitâbü'n-Netîce I*, s. 228, Haz. Ali Namlı-İmdat Yavaş, İn san yayınları, İstanbul, 1997.

¹² Bk. Iskender Pala, "Âbidin Paşa" *DİA*, I, 310.

¹³ Tâhir Olgun'un 1948-1951 yılları arasındaki en son Mesnevî dersleri hakkındaki bilgiler için bk. Orhan Okay, *Silik Fotoğraflar*, s. 64, Ötüken yayını, İstanbul, 2001.

şahsiyettir. Onun iki dörtlüğüne yer veriyoruz:

*Istemem nakl-i cenâzemde çeleng ü âhenk
Debdebe ile girilen sâha değildir makber
Orası dergehidir bârgehi Mevlâ'nın
Kapısından içeri acz ile girmek gerek*

Mezar taşına yazılmasını vasiyet ettiği dörtlük şöyledir:

*Eli boş gidilmez gidilen yere
Rabbim boş gelmedim ben suç getirdim
Dağlar çekemezken o ağır yükü
İki kat sırtımda pek güç getirdim¹⁴*

8. A. Avni Konuk Şerhi

Mutasavvıf, şâir ve bestekâr Ahmed Avni Konuk (1868-1938), *Mesnevî-i Şerîf Şerhi* adlı eserini 1929-1938 yılları arasında yazmıştır. 34 defter halindeki bu kıymetli şerhin tek ve müellife âit nüshası Konya Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. Şerh, Türk ve Hind, eski şârihlerden istifade ederek kaleme alınmıştır.¹⁵ Ayrıca müellif, 20. yüzyılın başlarındaki bilimsel verilerden de faydalanmış, kendi bilgi birikimi ve tasavvuf kültürünün teknesinde bütün bunları yoğurarak oldukça güzel bir şerh ortaya koymuştur.

Müellif kaynaklarını şöyle belirtir: "Mürâcaat ettiğim şerhlere gelince: Ankaravî, Hind şârihlerinden İmdâdullah, Bahru'l-Ulûm Abdü'l-Alî, Velî Muhammed Ekber-âbâdî, Mükâşefât-ı Rızavî ve Abdurrahman Lekhenevî hazerâtının eserleridir. Bunlardan İmdâdullah hazretlerinin şerhi 1321 hicrî senesinde Hindistan'da gayet nefis bir sûrette basılmıştır; büyük kıt'adadır. Ortasında kalın ta'lîk yazı ile Mesnevî Şerîf'in metni vardır (...) Burada gördüğüm Hind şârihlerinin isimleri şunlardır: Şeyh Muhammed Efdal, Abdüllatif, Abdülfettah, Muhammed Mîr, Nûrullah, Muhammed Eyyûb, Aliyyü'l-Karî, Muhammed Hâşim, Hasan Sâhib, Nizâm, Abdülvâhid, Hüseyün Sâhib, Muhammed Şukrullah, Muhammed Naîm, Kerîmullah."¹⁶

A. Avni Konuk'un bu Mesnevî Şerhi, **Prof. Dr. Mustafa Tahrallı'nın** or-

¹⁴ Zülfikar Güngör, "Tâhirru'l-Mevlevî", *Sahabeden Günümüze Allah Dostları*, c. X.

¹⁵ Bk. Selçuk Eraydın, "A. Avni Konuk Hayatı ve Eserleri ", *Fususu'l-Hikem Tercüme ve Şerhi* c.I, s. 15 vd. IFAY yayını, İstanbul, 1994.

¹⁶ Bk. A. Avni Konuk, *Mesnevî Şerhi*, Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi, no. 4740, 1. defter, s. 14.

ganizatörlüğü altında, bir ilim heyeti tarafından yayıma hazırlanmaktadır.

9. Ken'an Rifâi Şerhi

Eğitimci ve mutasavvıf Ken'an Rifâi (1867-1950)'nin, sağlığında Mesnevî'nin birinci cildine yapmış olduğu şerh, öğrencisi **Sâmiha Ayverdi** ve edebiyat târihçisi ve araştırmacısı **Nihad Sâmi Banarlı** tarafından uzun yıllar süren titiz bir çalışmayla günümüz Türkçe'sine aktarılmıştır.¹⁷ Eser, hacimli tek cilt halinde basılmıştır.¹⁸

Ken'an Rifâi'den bir şiir: "Edeb Hakkında"

*Ten-i âdemdeki can bil ki edebdir
Dil ü çeşm-i beşerin nâru edebdir
Edebi olmayan âdem değil âdem
Ayıran âdemi hayvandan edebdir
Ser-i İblîs'i dilerse eğer ezmek
Gözün aç, öldüren İblîs'i edebdir
Oku âyâtını Kur'ân-ı Kerîm'in
Göresin cümle maânisi edebdir
Ulu Şems'in sözüdür bu, buna şek yok
Bizi makbul edecek Hakk'a edebdir
Edebi eylesin Allah bize tevîfik
İki âlemde, felâh, Ken'an edebdir¹⁹*

10. Abdülbâki Gölpinarlı Şerhi

Türkiye'de Hz. Mevlânâ ve Mevlevîlik hakkında en geniş araştırma ve yayım faaliyetinde bulunmuş olan Abdülbâki Gölpinarlı (1900-1982)'nin *Mesnevî ve Şerhi*, altı cilt halinde, Kültür Bakanlığı ve İnkılap-Aka kitabevinde bir kaç defa basılmıştır.²⁰

Gölpinarlı sunuşunda: "Şârihler, Mevlânâ'yı Mevlânâ ile değil, İbn Arabî ile şerhetmeye çalışmışlar, aradaki meşrep, hatta mezhep farkını hiç göze almamışlar, akla getirmemişler, her sûfinin tasavvuf anlayışını bir sanmışlardır (...) Mesnevî'yi yeniden günümüzün görüşüyle şerhetmek gerekti." der ve ilâve eder. "Eski şerhler de elimizdeydi. Deminki sözlerle onları yermiş

¹⁷ Bk. Mustafa Tahralı, "Ken'an Rifâi", *Sahâbeden Günümüze Allah Dostları*, c. IX, s. 440.

¹⁸ Bk. Ken'an Rifâi, *Şerhli Mesnevî-i Şerif*, 2. baskı, Kubbealtı neşriyatı, İstanbul, 2000.

¹⁹ İlahiyât-ı Ken'an, Neşreden: Yusuf Ömürlü, İstanbul, 1998.

²⁰ Gölpinarlı için bk. Ömer Faruk Akün, "Gölpinarlı, Abdülbâki", *DİA*, c. XIV.

değiliz, o zamanın zihniyetiyle şimdiki ihtiyacı dile getirdik."²¹ Bu beyanıyla da eski iddialarını düzeltircesine daha insafli bir noktaya gelmiş olur.²²

TEVHİD DÜŞÜNCEİ / İBN ARABİ Mİ MEVLÂNÂ MI?

Tasavvuf kültürü tevhidçi bir anlayışa sahiptir. Bu anlayışın ifâde biçimleri ve yansımalarında elbette bir takım farklılıklar olacaktır. Ama özü itibarıyla bu yolun mensupları arasında, bu konuda bir ihtilâfın, bir zıtlaşmanın bulunmadığı kanaatindeyiz. Nitekim şu söz meşhurdur: "Tevhid ağacını Bâyezid-i Bistâmî (ö. 848) dikti, Hallâc-ı Mansur (ö. 922) onu kanyla suladı, M.İbn Arabî (ö. 1240) ise meyvelerini topladı."

Ahmet Ateş'e göre: Anadolu'da İbn Arabî'nin fikirlerine ancak Mevlânâ (ö.1273)'nın fikirleri karşı koyabilirdi. Fakat Mesnevî'nin iki büyük şârihi, İsmail Ankaravî ile Sarı Abdullah Efendi, bütün Mesnevî'yi ilk harfinden başlayarak sonuna kadar, arada bir irtibat olup olmadığına bakmadan, İbn Arabî'nin varlık birliği nazariyesine göre şerh ettiler. Bu sûretle Mevlânâ'nın fikirleri tamâmiyle bozulmuş ve ortadan kaldırılmış olduğu gibi, Türkiye'de hâkim yegâne tasavvuf telakkisi İbn Arabî'nin telakkisi oldu.²³

Doğrusu "İbn Arabî'nin fikirlerine karşı koymak" veya "Mevlânâ'nın fikirlerinin tamamiyle bozulmuş ve ortadan kaldırılmış" olması gibi düşünceleri anlamak mümkün değildir. Mevlânâ da ortada, eserleri de ortadadır, onun fikirleri neden bozulsun veya kaybolsun ki?

Gölpınarlı ise İbn Arabî yolunun bilgi ve tevil, Mevlânâ'nın ise aşk ve cezbe yolu olduğunu,²⁴ dolayısıyla Mevlânâ'yı İbn Arabî'ye göre yorumlamanın yanlış olacağını söylemek ister.

Oysa yukarıda da belirttiğimiz gibi hemen hemen bütün mutasavvıflar, hâdiselere tevhidçi bir gözle bakmışlar, her biri kendi üslûp ve imkânları ile, bir olan hakîkatın izah ve tafsili ile meşgul olmuşlardır. XIII. yüzyıldan itibaren Anadolu'da İbn Arabî ağırlıklı düşüncenin hakim olduğu doğru-

²¹ A. Gölpınarlı, *Mesnevî ve Şerhi*, c. I, Kültür Müsteşarlığı yayını, İstanbul, 1973.

²² Gölpınarlı Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik adlı eserinde, hemen hemen bütün şerhleri tenkid eder (bk. Age, s. 143-145) ve yer yer yakışsız yergi ifadeleri kullanır. Gölpınarlı'nın Mevlevîlik ve Mevlevî semâi hakkındaki hoş olamayan bazı görüşleri nin tenkidi için bk. Asaf Halet Çelebi, *Mevlânâ ve Mevlevîlik*, İstanbul 1957; yeni baskısı Hece yayınları (Ankara), 2002.

²³ Bk. Ahmet Ateş, "Muhyiddin Arabî" mad. IA, C. VII, s. 554.

²⁴ A. Gölpınarlı, *Mevlânâ Celaleddin*, s. 223, İstanbul, 1959.

dur. Lâkin bunda en büyük âmil, meselâ **Fuat Köprülü**'ye göre İbn Arabî'nin kendisi değil; "...onun karanlık ve müphem nazariyelerini şâirane bir vecd ile canlandıran ve bu suretle çok mahdud bir zümre arasından çıkıp daha geniş bir kütleye yayan Mevlâna Celâleddin Rûmî'dir."²⁵

İbn Arabî'nin fikirlerini Anadolu'da yayan en önemli şahsiyet Sadreddin Konevî (ö.1274) olup, onun Mevlânâ ile ileri derecede dostlukları vardır. Öyle ki, Hz. Mevlânâ, vefâtına yakın cenâze namazının Sadreddin Konevî tarafından kıldırılmasını istemiştir.²⁶

Nicholson²⁷ ve **Schimmel**²⁸ gibi batılı tasavvuf ve Mevlânâ uzmanları da, İbn Arabî ile Mevlânâ'nın görüş ve düşünce yakınlıkları hakkında benzer fikirleri kendi üslûplarıyla dile getirirler.

Bahsi şu alıntı ile tamamlayalım: "İslâm tasavvufunun bu iki büyük eseri (İbn Arabî'nin *Fusûsu'l-Hikem*'i ve Mevlânâ'nın *Mesnevî*'si), biri mensur Arapça, diğeri manzum Farsça, aynı mânâ ve hakikatleri dile getirmektedir (...) Fusûs'un mücmel cümlelerindeki fikirleri, Mesnevî beyitleri ile şerhedilmiştir. Fusûs ve Mesnevî ve diğer büyük sûfilerin eser ve sözlerindeki mânâ birliği, üslûp ve terimleri ne kadar farklı olursa olsun, Hakk'ın ve hakîkatın bir olduğunun (...) delili olarak kabul edilebilir."²⁹

*

Mesnevî'nin kütüphânelerimizde yazma hâlinde başka bir takım şerhleri daha vardır.³⁰ Bunlardan **Şeyh Gâlib**'e âit *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî* edisyon kritikli bir metin olarak çıkmıştır.³¹ Ayrıca **Şefik Can**'ın hazırladığı *Mesnevî Tercümesi*'nde de dipnotlar halinde kısa açıklamalar verilmektedir.³²

*

²⁵ Fuat Köprülü, *Türk Edebiyatı Târîhi*, s. 246, İstanbul, 1980.

²⁶ Bk. Mehmet Demirci, *Mevlânâ'dan Düşünceler*, s. 58.

²⁷ Bk. Reynold A. Nicholson, *The Mystics of Islam*, çev. Heyet (*İslâm Sâfileri*), s. 143-144, Kültür B. Yayını, İstanbul 1978.

²⁸ Bk. Annemarie Schimmel, *Tasavvufun Boyutları*, s. 243, 282, çev. Ender Gürol, İstanbul 1982.

²⁹ Mustafa Tahrâh, Ahmed Avni Konuk'un *Fusûsu'l-Hikem Tercüme ve Şerhi*, I. Takdim kısmı, s. 39, IFAV yayını, İstanbul, 1994.

³⁰ Başka Mesnevî şerhleri için bk. Âmil Çelebioğlu, "Muhtelif Şerhlere Göre Mesnevî'nin İlk Beytiyle İlgili Düşünceler", Selçuk Ü. 1. Milli Mevlânâ Kongresi Tebliğler, s. 23, Konuya 1986. Aynı tebliğ için bk. Âmil Çelebioğlu, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmalar* içinde, MEB yayını, İstanbul 1998.

Mesnevî, sadece Mevlevîler, hattâ tasavvuf mensupları arasında değil, konuya ilgi duyan her kesimden insanlar tarafından okunmakta, şerhleri yapıp takip edilmektedir. O, bir bakıma tarikatlar arası ortak bir kitap hüviyeti taşımaktadır. "Özellikle son bir iki asrın en büyük Mesnevîhânları Nakşîdir."³³

İstekli ve ilgililere açık, sohbetler şeklindeki Mesnevî şerhi geleneğinin günümüzde tekrar canlandığı söylenebilir. Nitekim Konya, Ankara, Sakarya ve İstanbul'da bu tür faaliyetler görülmektedir.

³¹ Şeyh Gâlib, *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî*, Hazırlayanlar: T. Karabey, M. Vanlıoğlu, M. Atalay, Atatürk Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi yayını, Erzurum 1996.

³² Bk. Mevlânâ, *Konularına Göre Açıklamalı Mesnevî Tercümesi*, I-III, terc. Şefik Can, Ötüken yayını, İstanbul 1997.

³³ Mustafa Kara, *Gönül Mektupları*, s. 145, Mavi yayıncılık, İstanbul 2000.

Ney Dem Tutuyor

Şâhin UÇAR

* Her çend neyem lâayık-ı bahşâyış-i tû

Ney dem tutuyor!... Dembedem âlem
Bir şâm-ı garîbâna dönerken
Şâir, yine serhoş yine pür-gam
Gel şimdi hazan vaktidir ömrün
Kan sızdırarak sanki ufuktan
Kan doldu gönül kâsesi, söyle!
Ey dil hani ney? Dem sesi nerde?
Dem-beste gönül bestelerinde
Ney dembedem âh etse de... Kim
Anlar, kim okur şarkını bilmem
Hayfâ ki gönül derdini söyler:

Men haste-dil-i bestenigârem...
Şerhetme dili... görme neler var!
Hâmûş ola ol şûh-i nevâkâr
Hâmûş!... ki ney dem tutuyor dem
Ağlarsa gönül tanburum ağlar

Bir nağme ki her dem değişir aşk
Men dembedem-i mest-i müdâmem
Ey şimdi... demâdem, ebedî gam
Dem şimdi... bu can çünkü bu demdir
Vay şimdi, ya men şimdi, kimem men?
Men dembedem-i mest-i müdâmem
Vaktâki biter şarkısı ömrün
Ey şâm-ı hazân... anbean ey dem
Ney dembedem-i şâh-ı elemdir
Men dembedem-i bestenigârem
Kalbim demidir, ney sesidir bu

Aşkın o karanlık yüzüdür bu
Tanbûr ile neyler bana söyler
Ney dem tutuyor, dem tutuyor ney
"Dâire semâî tutarak," der:
"Her gül-i gülzâr büyü, nâfe-i 'kalû: belâ"*

Ney dembedem-i şâh-ı elemdir
Men dembedem-i bestenigârem
Kan şimdi, elem şimdi, demâdem
Kan doldu gönül kâsesi, söyle!
Hayfâ ki gönül gamlı bir akşam
Vaktinde gelen gam üstüne gam
Hem dembedem, âlem bu elemdir
"Sahrâlara saldın beni..."*** yâ Hû!
Ney kan döküyor kan döküyor kan
Kan doldu gönül kâsesi, söyle!
Bir ân-ı tahattur mu bu âlem?

Ey dil sana mâtem tutuyor Sûr
Ney dem tutuyor dem tutuyor dem
Kanlar döküyor ufkuma mâhûr
Men dembedem-i bestenigârem
Ney zenzeme, hemdem: dem-i tanbûr...
Ney dem tutuyor...

Bir ân-ı tahattur imiş âlem.

* Hz. Mevlânâ: Beyâtî Âyin'den.

** "Her gül-i gülzâr büyü, nâfe-i kalû: belâ" mısraı, şâirin kendi *Divân*'ından iktibas edilmiştir.

*** "Sahrâlara saldın beni..." Dede Efendi'nin Hicaz bestesinden.

Allah'tan Korkun

Prof. Dr. Beynun AKYAVAŞ

İstanbul'u sevmek vatanı sevmektir. İstanbul'u sevmek ahlâktır. İstanbul'u sevmek şuurlu olmaktır. İstanbul'u sevmek zahmetli, eziyetli, vebâlli iştir.

İstanbul gönül gözüyle görülmeli, ibadet edermiş gibi korunmalıdır. Gözleri bu şehri görmeyenler, kulakları bu şehri duymayanlar, kalbinde İstanbul sevdâsı olmayanlar İstanbul'dan ne anlarlar?

İstanbullu olmak tesadüfen İstanbul'da doğmuş, büyümüş olmak değildir elbette, bu dünya güzeli şehirde ona lâyık olmadan yaşamak da değildir şüphesiz. Fâtih Sultan Mehmed Hân, Eyüb Sultan, Mimar Sinan, Yahyâ Kemal İstanbul'da mı doğup büyümüşler? Büyük Fâtih İstanbul şehrinin hakikî sahibidir. Manevî sultan Ebû Eyyüb el-Ensârî, mimarînin sultanı Koca Sinan, şiirin sultanı Yahyâ Kemal olmadan bir İstanbul düşünülebilir mi? İstanbul'da İstanbul'u haketmeden, kültür ve medeniyetini, emsalsiz güzelliklerini görmeden, duymadan, bilmeden yaşayanlar, sokaklarda ağzını açıp sallana sallana gezenler, bahçelerde, damlarda dolaşan kediler ne kadar İstanbullu iseler o kadar İstanbulludurlar. Câhil, görgüsüz, terbiyesiz, sevimsiz ve üstelik İstanbul'a her bakımdan zarar veren bu insanlar nasıl İstanbullu olurlar? İstanbullu olabilmek İstanbul'a has kültürden nasibini almakla, târihine, diline, dinine saygı duymakla, İstanbul'u sevmeye hevesli ve istidatlı olmakla, İstanbul'u sevme eziyetine, zahmetine katlanmakla, fedakâr ve vefakâr olmakla, İstanbul'u düşünmekle, geniş ufuklarda hayal kurmakla, heyecan duymakla mümkün olabilir.

İstanbul'a şöyle bir baktım. Ehemmiyetsiz gibi görünen ama aslında üzerinde dikkatle durulması gerekli bir sürü şey dalgalar halinde geliyor. Bunlar Türkiye'yi aksettiren İstanbul manzaraları!...

Bir gün Edirnekapı surlarından ara sokaklara gire çıka, bir daha yerine konulamayacak târihî eserlerin perişan ve kimsesiz haline üzüle üzüle Fâtih'e kadar yürüdüm. Sokaklardan birinde dokuz on yaşlarında oğlancıklar top oynuyorlardı. Aralarından biri birden durdu, herhalde annesi ezan okunmadan eve gel diye tenbih etti ki, arkadaşlarına bir telâşla: "Ezan okundu mu" diye sordu. Düşündüm, Şişli'de oturan bir çocuk bu suali nasıl sorardı acaba dedim. Şişli'de oturan çocuk muhtemelen "Saat kaç" diye sorardı.

Aradan birkaç gün geçti. Üsküdar'da Açık Türbe sokağından yukarıya

doğru çıkarken baktım sağ köşede târihî bir çeşme var. Çeşme, İstanbul'un hepsi de birer sanat eseri, hepsi de baha biçilmez bir mücevher olan ama çöp yığınlarının altında kalmış, kırılmış dökülmüş çeşmelerinin aksine tertemiz!... Çeşmenin ayna taşına herhalde oralarda oturan biri bir yazı yazmış: "Buraya çöp koymayınız, **çarpılırsınız**"!... Bu "çarpılırsınız" tehdidi işe yaramış, değil çöp atmak kimse elini sürememiş!.. Babamın tabiriyle çeşme "alaturka bir sigorta" ile korunuyor. Yazıyı yazan akıllı adammış doğrusu!... Bu yazı bana fikir verdi. İstanbul'un her tarafına, bütün tarihî eserlerin üstüne, bütün denizlere, ormanlara, korulara, parklara, ahşap evlere "İstanbul'a zarar verirsiniz, **çarpılırsınız**" yazısını yazmalı!... Camilerde mahyalar kurulmalı: "İstanbul'u korumak ibadettir, zarar verirsiniz, **çarpılırsınız**"!.. Düşündüm, bu çeşme meselâ Nişantaşı'nda olsaydı acaba ne yazarlardı diye, herhalde "Buraya çöp atmak yasaktır, çevremizi temiz tutalım" gibi bir şeyler yazarlardı. Yazarlardı da yazıyı okuduktan sonra âdeta inadına atılmış gibi duran çöp yığınlarının arkasından çeşme zor görüldü!...

Birkaç gün daha geçti. Üsküdar iskelesinde bir ağacın altında hüngür hüngür ağlayan on bir on iki yaşlarında bir çocuk gördüm. Dayanamadım: "Evlâdım niye ağlıyorsun" diye sordum. Çocuk o güzel yüzündeki, kara gözlerindeki mâsum ifadeyle, içini çeke çeke: "Teyzeciğim, ustam öldü, nurlar içinde yatsın, mekânı cennet olsun" dedi. Çocuğun başını okşadım, teselli etmeye çalıştım. Yanından doğrusu melûl mahzun ayrılırken çocuk arkamdan seslendi: "Allah cümlemize uzun ömürler versin teyzeciğim" dedi. Düşündüm, Maçka'da oturan bir çocuk sevdiği bir insanı kaybedince ne der acaba diye, herhalde bir şey demezdi de sadece ağlardı!...

Birkaç gün daha geçti. Doğancılar'da tesettürlü bir hanıma rastladım. Ayak üzeri konuşurken hanımın cep telefonu çaldı. Afedersiniz dedikten sonra telefonu açtı ve "Selâmünaleyküm" diye başladı konuşmaya, konuştu, konuştu, ayrılırken allahâismarladık, iyi günler, hayırlı günler temennilerinin suyu çıkmış gibi "Bay, bayyy" demez mi?

Bu küçücük görünen büyük şeyler Türkiye'yi uzun uzun düşündürmüyor mu? Bizi birbirimize bağlayan ve hiçbir gücün yıkamayacağı tarih, din, dil, kültür, örf, âdet, gelenek, görenek ve mânevî değer bağları ne âlemde acaba? Televizyonlardan yayılan ve "Kimi tokluktan öle, kimi açlıktan öle" dedirten şen şuh cehalet ile bütün hayatımıza hükmeden o baş

döndürücü kültür boşluğu, heyecansızlık, alâkasızlık millî şahsiyetimize kim bilir ne zararlar veriyordur!..

Evde uzun bir müddetten beri Abdülkâdir Merâğî'yi, Buhurîzâde Mustafa İtrî'yi, Hammamîzâde İsmail Dede Efendi'yi, Bestekâr Sultanları ve Sultan III. Selim'i dinliyorum. Peşrevler, semaîler, besteler...

*Zihnim bu şehirden, bu devirden çok uzakta,
Tanburî Cemil Bey çalıyor eski plakta"*

Zihnim bu şehirden, bu devirden hakikaten çok uzakta. Bir mûsikî dehâsı olan, İlhamî mahlâsiyla şiirler yazan, Dîvân vücûda getiren, âlimi, sanatkârı koruyan, âdil, dindar, Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî hayranı, âlîcenap, yüksek ruhlu Sultan III. Selim'in türbesini ziyaret etmek istedim. Otuz altı Osmanlı Hükûmdarından altısı (Osman Gâzi, Orhan Gâzi, Murad Hüdâvendigâr, Yıldırım Bayezid, Çelebi Sultan Mehmed, Sultan II. Murad) Bursa'da, biri (Sultan Vahideddin) Şam'da, yirmi dokuz Pâdişah İstanbul'da medfundurlar. Yirmi dokuz Pâdişâhdan sadece üçü türbelerinde yalnız: Fâtih Sultan Mehmed Hân, Bayezid-i Velî ve Yavuz Sultan Selim Hân. Sultan III. Selim Kadıköy'deki Iskele Camii ile Üsküdar'daki Ayazma Câmiinin bânisi olan, 1766 zelzelesinde tamamen yıkılan Fâtih Câmiini yeniden yaptıran babası Sultan III. Mustafa ile beraber yine babasının Mehmed Tâhir Ağa'ya inşa ettirdiği muhteşem Lâleli Câmiinin önündeki türbede, Hakk'ın rahmetinde, ebedî uykusunu uyuyor.

Adalet, askerlik, ilim gibi her sahada bütün teşkilâtın ıslahı ve nizamı ve Devletin saâdet ve selâmeti için cesaretle çalışan, İstanbul'da hayırlı hizmetleri her tarafta görülen bu bahtsız pâdişah bir eşkiyâ gürühu olan Kabakçı Mustafa ve hempâlarının ayaklanmasında, Sultan Mustafalılar tarafından şehid edilmiştir. Bu fâciayı her zaman derin bir teessürle düşünürüm.

Türbeye gittim. Patrona Halillerin, Kabakçı Mustafaların ruhu oralar da, bütün İstanbul'da halâ dolaşıp duruyor gâliba!...

Türbe kapalı ve Allah'a emânet. Yangın da çıkar, hırsızlık da olur. Bütün gün Kültür Müdürlüğünde çaycılık yapan biri sözüm ona burada bekçil!...

Büyük kapının üstünde Mehmed Vasfi Efendi tarafından celî sülûs hat ve altın varak ile koyu yeşil zemin üzerine yazılmış kabartma mermer bir Âyet kitâbesi var. Ankebut Sûresinin 57. Âyeti: "Her can ölümü tadacaktır. Sonunda bize döndürüleceksiniz." Kitâbe tozun, toprağın, pisliğin

içinde kaybolmuş!... Yan tarafta, muhteşem bir şebeke içinde yatan, Sultan III. Mustafa'nın Kadınefendisi, Beyhan ve Hatice Sultanların Vâlide-i mükerremeleri Âdilşah Kadınefendi'nin türbesi ve o güzelim sebil içler acısı bir halde!...

Kapı mintarillâh açıldı. Sağda ve soldaki hazîrede tezyinatlı ve her biri bir şaheser olan mezar taşlarının altında Saray mensupları ile nüfuzlu şahsiyetler yatıyor. Bu taşlardan biri Kethüda Defigam Kadın'ın, biri III. Selim'in Kadını Hüsnümah Kadın'ın, biri de yine III. Selim'in Kadını Ta-bısafa Kadın'ındır.

Bütün hazîreye bekçinin çamaşır ipleri gerilmiş, çamaşırlar bu ihtişamlı mezar taşlarının üzerinde sallanıyor!... Artan çamaşırlar da Sultan III. Mustafa ile Sultan III. Selim'in türbesinin kapısına ve kırık pencerelerine asılmış!... Yerlerde taslar, tavalar, leğenler, kovalar, tokyolar, izmaritler... Cennetmekân iki Hükümdarın türbesinin önüne yataklar, yorganlar serilmiş!... İnlanılacak şey değil.

Koskoca iki Osmanlı Pâdişâhının türbesi harap, perişan!.. Sandukaların içini dışını örümcek bağlamış!... Kırılmayan, dökülmeyen, kaybolmayan bir şey yok! Nerede o XVI. asır çinileri, kalemişi tezyinat, kubbe kuşağındaki yaldızlı Âyetler, askılar, kandiller, gümüş şamdanlar, levhalar!... Bu levhalardan birinin üzerinde Sultan III. Selim'in bir şiiri varmış:

*Bu dünyaya dayanıp olma sen gafil ki ilhamî
Sana da bakı kalmaz çünkü bu bir çarh-ı devrandır*

Püşideler, her biri millî bir servet olan sanduka örtüleri kapkara ve yerlerde sürünüyor!... Sedefkârî şebekeler kırılmış, dökülmüş!... Bu türbede beş küçük sultanla bir küçük şehzâdeye ait altı küçük sanduka daha var. Görülmemiş bir sefalet!...

Sultan III. Mustafa ile III. Selim'in sandukalarının baş ucunda vaktiyle üzerleri yeşil ipek ve kadife üzerine işlemeli örtülerle örtülü olan fevkalâde kıymetli iki dolap var. Bunlardan birini Sultan III. Selim, diğerini Sultan Abdülmecid yaptırmış. Birinde Peygamber Efendimiz'in mübârek sakalı (Lihye-i Saadet), diğerinde Nakş-ı Kadem-i Peygamberî sonsuz bir hürmet ve itinâ ile muhafaza edilirmiş. Dolapların yanına tarifsiz bir heyecanla yaklaştım ve nihayet ağladım. Utançtan ağladım, ıztıraptan ağladım, duyduğum dehşetten ağladım. Hiçbir insanın vicdanına sığ-

mayacak, en hissiz duygusuz olanların bile içini titretecek, yüzünü kızartacak, insan olduğuna pişman edecek bir hal!... Gözlerim böyle bir şeyi görmemeliydi ve ben böyle bir yazıyı yazmamalıyım. Kulaklarım uğuldadı, başım döndü, kahroldum. Peygamber Efendimiz'in mübârek ayak izini yüzümle, ellerimle, bütün kalbimle kapattım. Kadem-i şerîf yağlı kara bir toz tabakasıyla örtülmüştü. Sakal-ı şerîf'i göremedim. Yoktu. Allah'dan korkun, Peygamber'den utanın.

Türbeden nasıl çıktığımı hatırlayamıyorum. Bir müddet bekledim gâliba, sonra Haseki Sultanlar türbesine girdim. Burada Sultan III. Mustafa'nın Kadınlarından Aynülhayat Kadın ile III. Selim'in Baş Kadınefendisi Sâfîzâr Kadın'ın perişan sandukaları görülüyor. Bekçi bu türbenin içine teldolabını koymuş!... Türbe ve teldolap!.. Teldolabın üstünde hamur tahatası, yanında su şişeleri ve mutfak tüpleri var. Haseki Sultanlar türbesi bekçinin mutfağı olmuş!... Karışan yok, görüşen yok. Yine kovalar, yine leğenler, yine tokyolar... Önde üstü muşamba örtülü bir sofr!... **Edeb yahu!**

Bu yazım Sayın Cumhurbaşkanına, Sayın Başbakan'a, Sayın Kültür Bakanı'na bir açık mektup olarak kabul edilmelidir.

Devlet tahsisat, mevzuat mâzeretlerini bir tarafa bırakıp bu rezâlete âcilen son vermeli, türbeye el koymalı, bu yüz karasını temizlemeli ve Devlet olmanın icâbını yapmalıdır.

Sen Gittin Ey Sevgili

Ekrem KAFTAN

Sen gittin ey sevgili yetim kaldı eş'arım
Ummanlara atılsam sönmez gönülde nârım
Ne sevdâmı bilen var ne gönlümden anlayan
İşitmez kimse benim âlemde âh u zârım
Kalmadı İstanbul'un sensiz zevk ü sefâsı
Karıştı birbirine hem şitâm hem bahârım
Ağlarım yıllar yılı sokak köşelerinde
Bilinmez neden bitmez bunca yıl intizârım
Sen ki bir sevgiliydin cennette istediğim
Senden gayrı kimseler bilmesede mezârım
Her ânım azâb ile geçirtip bu âlemde
Kurutmadın bir lahza gözümdeki cûybârım
Keşke gitmeseydin de ağlasaydım ömrümce
Bin şiir yazdırırdı senden her inkisârım
Ne ağlatan var beni, ne bir kerre güldüren
Allahım yalnızlıktan ne kadar da bîzârım
Geri ver sevgilimi sonsuz ıstırâbıyla
Kalmasın müşterisiz gönül mülküm, bazârım
Her müjgan Elif Elif dizilsin mısralara
Çıkmasın nazarımdan bir dem olsun nigârım
Yine güller devşirip goncalar koklayayım
Susmasın gönül adlı o serâzâd hezârım
Boğaz'ın sularında seyredip sevgilimi
Dağıtayım her gece sarhoş olup efkârım
Serilsin yedi tepe sevgilimin pâyine
Kalmasın dizlerinde aklım ve ihtiyârım
Toplayıp yıldızları semâdan birer birer
Zülfüne tac yapayım faş etsin tüm esrârım

Rüştü Eriç ile Hasbihâl

Zeynep ULUANT

Hasbihâl dizisine başladığımdan beri dikkat ettiğim en önemli hususlardan biri konuşacağım şahsın yaşı olmuştur. Zîra bu neslin söyledikleri bizler için âdetâ bir arşiv niteliği taşımaktadır. Mehmet Nuri Yardım'a bu noktayı söylediğimde hiç tereddüt etmeden Rüştü Eriç adını verdi ve soyadıyla müsemma bir insan olduğunu göstererek beni, Hoca'nın Koca Mustafa Paşa'daki evine bizzat götürmekte tereddüt etmedi.

Büyük şâir Yahyâ Kemal'in çocukluğumdan beri zevkle okuduğum o çok bilinen şiiri sanki bugün zihnimde hayâtiyet kazanıyordu. Daracık, iğri büğrü sokaklardan geçerek üstadın evine ulaştığımızda bu eski semtin o zamandan bu zamana acaba ne kadar değiştiğini düşünmekten kendimi alamıyordum. Arabaya zar zor park yeri bulduktan sonra son derece mütevazî bir apartmanın kapısından içeri girerken ister istemez mırıldandım:

Koca Mustâpaşa! Ücrâ ve fakir İstanbul!

Tâ fetihden beri mü'min, mütevekkil, yoksul,

Rüştü Eriç, ilerlemiş yaşına, ağır bir kemik hastalığıyla muztarib bulunmasına rağmen kapıyı kendisi açtı. Yardımıyla yürüdüğü âleti vakar ve nezâketini kaybetmeden idâre ederek bizi oturma odasına buyur etti. Evde yalnızdı zîra eşi alışverişe çıkmıştı. Bu eski Rumeli Beyefendisi, torunu yaşındaki misafirlerini ağırlarken özenle taranmış saçları dikkatimi çekti. Sonra da maalesef yabancıysa olduğum bu semti düşündüm. Bu semt, bu ev ve bu şiir ne kadar uygundu.

Bir afif âile sessizliği var evlerde;

Örtüyor fakrı, asâletle çekilmiş perde

İlk sualimi sormaya çekiniyor âdetâ kendisinden bir girizgâh yapmasını bekliyordum. Üstad misâfir sevmekle kalmıyor onun ziyâretine gelip de fâsıla verenlerin takipçiliğini de yapıyordu. Uzun uzun Muhsin Karabay'ı sordu ve tatlı sitemlerde bulundu. Sağlık problemlerinin eve hapsedtiği bu kıymetli sanatkâr haklı olarak ilgi bekliyordu. Ben ise kendimi bildim bileli giyaben tanıdığım fakat ilk defa karşı karşıya geldiğim değerli üdi ve bestekârimizin hayat hikâyesini dinlemek istiyordum. Son derece istekli ve heyecanlı bir şekilde anlatmaya başladı:

- 1912'de Batı Trakya'nın İskeçe kasabasında doğdum. Birinci Cihan Harbi'ni hayal meyal hatırlıyorum. O zaman Yunanistan'ı Fransızlar işgal etmişti... Altı yaşıma geldiğimde iptidâî mektebine (ilkokul) başladım. Sonra rüştiye-

Rüştü Eriç evinde bir çalışma esnasında (1976).

yi (lise) tamamladım. Daha altı yaşındayken gittiğim bir düğünde bir hanımın çaldığı ud beni çok etkilemişti. Babam İskeçe Rüştîye mektebi müdürüydü. Onun da yardımıyla bir ud tedarik etmiştim. Hattâ bana bir hoca buldu. Bu, Dimitru adında Türkiyeli bir Rumdu ve başka âletler de çalıyordu. Ondan dört ay ders aldım. Böylece on altı yaşında uda başlamış oldum. Hattâ o zamanlar Şeyhülislam Sabri Efendi adında bir zât âilesiyle beraber oraya gelmişti. Tabîî etrafındaki müzisyen gurubuyla beraber.. Onların içinde bir de hâfız vardı. Kendisi saraylarda bulunmuştu. Sesi çok müsâitti ve hânendelik yapıyordu. Sanırım adı Hâfız Yusuf Bey idi. Ondan da ders aldım ve bâzı klasik eserler meşk ettim. Üdi Serkis diye çok meşhur biri daha vardı. Ondan da yararlandım. 1927'de İskeçe'de Türk Gençler Birliği nâmında bir dernek kurulmuştu. O dernekte sâdece batı müziği tedrisâtı yapılıyordu. Çok çalıştım ve Türk mûsikîsi şubesinin kurulmasına yardımcı oldum. Böylece Türk mûsikîsi branşını ihdas ettik, bir çok konser verdik. 1930'da Türkiye'den bir heyet geldi ve konserler verdi. Hakkı Derman da vardı bu heyette... 1937'de de topluluğuyla birlikte Münir Nurettin

geldi. Çok çalışıyordum ama bütün arzum İstanbul'a gelmekti. Türk mûsikîsinin bütün inceliklerini öğrenmek istiyordum. Beste yapmaya meraklıydım. Fakat annem bana çok düşkündü, beni bırakmıyordu. Aradan seneler geçti ve 1941 yılında İkinci Cihan Harbi başladı. Memleketimizi Almanlar işgal etmişlerdi. Anavatana göç etmekten başka çâremiz kalmamıştı. Evlenmiş ve çocuk sahibi olmuşum. Doğduğumuz toprakları bırakarak yola çıktık. Meşakkatli bir yolculuktan sonra sınırı vardık. Mehmetçığı görüp vatan topraklarına ayak bastığım o ânı hiç unutamam.

Ben de üstâd'ın o ânı anlatışını hiçbir zaman unutamayacağım. Yanımızda bir kamera olmayışına ve bu duygu dolu görüntüleri tesbit edemeyişimize hayıflandım. Zîra ömrü neredeyse bir asra yaklaşan Rüştü Eriç, kendine hâkim olamayarak seneler evvel cereyan etmiş bu elim hâdiseyi yaşarcasına hıçkırarak ağlıyordu.

**Hüznü bir zevk edinenler yaşıyorlar burada.
Kaldım onlarla bütün gün bu güzel rüyada.
Öyle sinmiş bu vatan semtine milliyetimiz.
Ki biziz hem görülen, hem duyulan yalnız biz.**

Böylece İstanbul'a yerleşen Hoca mûsikî çalışmalarına burada da bütün hızıyla devam etti. İleri Türk Mûsikîsi konservatuarına girerek Hüseyin Saadeddin Arel ve Lâika Karabey'den nazariyat dersleri aldı. Bu değerli hocaların haklı takdirlerini kazanarak Saadeddin Arel'in isteğiyle 1952 yılında Konservatuar'da hocalık yapmaya başladı. 1955 yılında ise İstanbul Radyosu müzik yayınlarında görev alarak programlara üdi olarak katılmaya başlamıştı. 1975 yılına kadar İstanbul Radyosu Türk Müziği yayınları şefi olarak sürdürdüğü görevinden o tarihte emekli oldu. 1953 yılında başladığı beste çalışmaları ise şu günlerde beş yüze ulaşan sayısıylabayağı kabarıktır. "Kadehin dudağımda gelsen de gelmesen de", "Anladım derdime bir lâhza derman olmadın", "Gözlerinin içinde bütün sevgi arzular", en popüler bestelerinden birkaçıdır. Doğduğu toprakları unutmuyarak Rumeli Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği'nin müzik faaliyetlerine uzun zaman katkıda bulunan Rüştü Eriç, çok sayıda talebe yetiştirmiştir.

Sohbet tatlı fakat zaman kısıtlıydı. Üstelik ilerlemiş yaşına rağmen misafirperverliğini bizden esirgemeyen üstâdı yormaktan çekiniyorduk. Fakat onun bizi bırakmaya niyeti yoktu. Büyük bir şevk ve gayretle kendi bestelerinden birinin yer aldığı kaseti bularak bize dinletmeyi ihmal et-

medi. Vakit akşama yaklaşıyordu ve istemesek de bu güzel sohbeti bitirmek zorundaydık.

Kaldırımsız, daracık, iğri sokak, doğru sokak..
Her geçildikçe basılmış ve düzelmiş toprak.
Kuru ekmekle bayat peyniri lezzetle yiyen,
Çeşmeden her su içerken "Şükür Allah'a" diyen
Yaşıyor sâde maişetlerin en sâfında;

söyleyişinin tesirinde bu ulvi semti terk ediyorduk. Daha doğrusu gönlümüzü bu eski olduğu kadar da âsûde ve asil mekânda bırakarak evimizin yolunu tutuyorduk. Hem de gene sözü Yahyâ Kemal'e bırakarak... Zira bir evlâd-ı fâtihan'ın hislerine ancak gene bir evlâd-ı fâtihan tercüman olabilirdi.

Derler: İnsanda derin bir yaradır köksüzlük;
Budur âlemde hudutsuz ve hazin öksüzlük.
Sızlatır bâzı saatler dayanılmaz bir acı,
Kökü toprakta kalıp kendi kesilmiş ağacı.
Ruh arar başka teselli her esen rüzgârda.
Ne yazık! Doğmuyoruz şimdi o topraklarda!

Rüştü Eriç evinde Zeynep Uluant ile birlikte, Mart 2003.

Bir Çelişki ve Sonrası

Ali Murat DARYAL

Insanlar şâyet bir objeye veya bir fikre art niyetlerle yaklaşıyorlarsa behemehal yanlış hükümlere varacaklar ve ayrıca bu hükümler kendi aralarında çelişecektir.

Bunun en güzel misallerinden birini, konumuz itibariyle Tevfik Fikret'in düştüğü bir çok çelişkiden biri olarak aşağıdaki beytinde buluyoruz: "*Yaşarım Enbiyâdan müstağni / Bir örümcek götürür Hakk'a beni.*" Bu şu demek olur ki, "*Peygamberlere muhtaç olmadan yaşarım / Bir örümcek beni Hakk'a götürür.*"

Birinci mısra için söylenecek fazla bir şey yoktur. Bir insan inanır veya inanmaz bu onun bileceği iştir ve kimseyi ilgilendirmez. Ama burada haklı olarak yine bir sual cevabını arayacaktır ve denilecektir ki, mâdem ki onun bu tavrı kimseyi ilgilendirmeyecektir de, acaba o zaman niçin Tevfik Fikret kimseyi ilgilendirmeyen bu ruh hâlini herkesi ilgilendiriyormuş gibisine açıklamak ister. Yaşadığı bunalımı başkalarına yansıtmak için midir, yoksa içinde bulunduğu bunalıma başkalarını çekmek için midir... Her ne hâl ise. Fakat yine de, şâyet o, ikinci mısraı böyle yazmasaydı, birinci mısraı onun bunalımlı bir devresinde yazdığını düşünüp bunu anlamak belki mümkün olurdu.

Fakat ikinci mısraı "*Bir örümcek götürür Hakk'a beni*" şeklinde yazmakla, hem birinci mısraı yoruma kapamış ve hem de konuya çelişki getirmiş bulunuyor. Ayrıca bu çelişki sadece kendini tâyin etmekle kalmıyor, önemli belirtilere işâret etmiş oluyordu. Nitekim artık Tevfik Fikret bu mısra ile rûhen ve zihnen ne kadar büyük bir çöküntü içinde kaldığını kendi diliyle bizzat kendisi itiraf etme mevkiinde idi.

Bütün bunlardan başka olarak, Tevfik Fikret "*Bir örümcek götürür Hakk'a beni*" demekle, ya Peygamberlik müessesesini ve dolayısıyla Peygamberleri küçümsemiş oluyor, ya da kurulduğundan bu yana genel mânâsıyla insanların, dar mânâsıyla düşünürlerin, felsefecilerin, İlahiyatçıların ve düşünce ıstıraplı olan her kesin anlamak ve açıklamak için, kaç bin yıldan beri ne kadar büyük fedakârlıklara katlandıkları "*Hak*" kavramını ve onun delalet ettiği "*Mânâ*"yı bir "*değer*" olarak önemsememiş bulunuyordu. Hakk'ı örümcek aracılığı ile anlamak ve değerlendirmek ve yine Hakk'a örümcek vasıtası ile varmayı istemek, "*İnsanlık Düşünce Târîhi*" karşısında ne kadar cılız ve çelimsiz bir çâre idi...

Velhâsıl isteyen kabul eder isteyen etmez, ama evvela şu hususu belirtmek yerinde olur ki, Peygamberler ve daha sonra târihte gelmiş önderler, liderler gerçekten üstün insandırlar. Hattâ ondokuzuncu ve yirminci asırda gelmiş ve dünyâyı kana bulamış, milyonlarca insanın ölümüne sebep olmuş komünist liderle, faşist önderler bile o halleriyle üstün insandırlar. Milyonları ve hattâ bir kûsur milyarı peşinden sürüklemek sıradan insanların yapacağı iş midir?

Tekrar konumuza dönerek şunu söyleyebiliriz ki, Peygamberler cemi-yetleri kemâle götürmek hidâyete erdirmek için gönderilmiş kâmil ve mütekâmil insandırlar. Başka bir ifâdeyle üstün insandırlar. Tevfik Fikret bunu kabul eder veya etmez bu onun tercihidir. Ancak onların önderliğini ve liderliğini reddettikten sonra gidip de tavan veya çatı arasında ağ kurmuş sinek bekleyen bir örümceğin önderliğini ve liderliğini kabul edip onun kendisini Hakk'a götürmesini istemek bir çelişkidir. Bir kimse çıkacak ve Peygamberlerin Peygamberliğini reddedecek, onları küçümseyecek ve daha sonra gidip hela aralığında ağ kurmuş ve ağır bir kenarında pinekleyen bir örümceğin Peygamberliğine tâlip olacak. Bu, her şeyden önce insan haysiyeti bakımından züldür.

Bütün bunlar aşîkar iken, yine de Tevfik Fikret tıynetinde olanlar onun, bu ve benzeri beyitlerini ve daha sonra daha başkalarının yalan iftira dolu yakıştırmalarını dillerine pelesenk edip müminlerin inançlarını yıkmak, bu insanları ve îmanlarını küçük düşürmek için her mecliste her yerde her vesile ile sık sık tekrar eder olmuşlardır. Ancak ne kadar esef vericidir ki, bu kadar zaman içinde hiç kimse çıkıp da bu iftiracıların ve avanelerinin ruhen ne kadar çöküntü içinde olduklarını, zihnen ne kadar aşağılarda kaldıklarını ve mantiken ne kadar çelişkiler içinde bulunduklarını ortaya koymuş ve bunu onlara göstermemiştir. Her nedense müslûmanlar bu saldırılar karşısında sessiz ve suskun kalmışlardır. Hâlbuki onlar yerden göğe kadar haklıydılar ve bu haklılıklarını anlatmalıydılar...

Velhâsıl müslûmanların bu saldırılar karşısında sessiz, suskun kalmaları bu kimseleri daha cesaretlendirmiş, taarruz ve hücumlarında onların şirretliklerini arttırmıştır. Yüz kûsur seneden beri bu hep böyle olmuştur... Fakat artık böyle olmayacaktır... Çünkü olmaması gerekir...

Servet-i Fünûn Romanında Din ve Çocuk(2)

Doç. Dr. Yaşar FERSAHOĞLU

Halit Ziya yirmibir yaşındayken vergi müdürü Emin Ali Efendi'nin kızı Memnune Hanımla evlendi. Yazar olarak ünü artmış, Osmanlı Bankası'ndaki mevkii de yükselmişti. Yeni gelen banka müdürüyle anlaşamadığı için görevinden istifa etti. Bunun üzerine Vâli Abdurrahman Paşa tarafından vilayet yabancı işleri müdürlüğüne tayin edildi. Bu sırada Tütün Rejisi yazı işleri müdürlüğünü kabul ederek İstanbul'a nakletti. Önce kayınpederinin Sarıyer'deki yalısında kaldı. "İkdam" gazetesinde yazdığı hikâyeler onun İstanbul'da yazdığı ilk eserleriydi. Çevresi hayli genişlemişti. Kızının doğumu üzerine önce Cihangir'e, sonra Nişantaşı'na taşındılar.

İstanbul'a geldikten sonra yazdığı "Mâî ve Siyah" isimli romanı "İkdam" gazetesinde tefrika edildi.

Alangu'nun ifade ettiğine göre "Mâî ve Siyah" romanının kahramanı Ahmet Cemil, o neslin dünya görüşünü, zevkini, edebiyat anlayışını ortaya koyuyordu. Bu roman sanki yeni edebî akımın bir temeli, bir edebî beyannâmesi idi.²⁰

Halit Ziya bir taraftan böyle romanlar yazarken, bir taraftan da küçük hikâyeler yayınlıyordu. "Bir Şiir-i Hayâl", "Solgun Demet", "Bir Yazın Târihi" bunlardandı. O arada (1896) "Servet-i Fünûn"da "Aşk-ı Memnu" adındaki romanını tefrika etti.

Çalışma temposu daha da hızlanan Halit Ziya, "Aşk-ı Memnu"nun ardından "Kırk Hayatlar"ı tefrika etti. Bu onun üçüncü büyük romanıydı.

1901 de Hüseyin Cahit'in bir makâlesi sebebiyle dergi kapandı. Bundan dolayı da romanın tefrikası yarıda kaldı.

Bundan sonra Meşrûtiyetin ilânına kadar bir şey yapmayan yazar, Meşrûtiyetin ilânından sonra yeniden yazmaya başladı. "Sabah", "Tanin", "Resimli Kitap", "Mehâsin", "Musavver Muhit" ve "Servet-i Fünûn" gibi dergilerde yazıyordu.

"Sabah" gazetesinde son romanı olan "Nesl-i Âhir" tefrika edildi.

Çocukları Sâdun ile Güzin'i, babası Hacı Halil Efendi'yi arka arkaya kaybeden Halit Ziya acılarını unutmak için Büyükkada'ya taşındı.

Oğlu Bülent'in doğumundan sonra da Yeşilköy'de yaptırdığı köşke taşındı.

Bir ara İttihat ve Terakkî Partisi'ne de giren yazar, İstanbul Dârülfünûnu'nda "Batı Edebiyatı Târihi", "Hikmet-i Bedâî" dersleri okuttu. Daha sonra Sultan Reşat'a mabeyn başkâtibi tayin edildi. O arada kendisine teklif edilen maârif nâzır-

²⁰ Alangu, *a.g.e.*, c. II, s. 782.

lığı görevini reddetti. Sarayda kaldığı dört yıl süresince edebiyatla ilgilenmedi.

1912-1914 yıllarında İstanbul Dârülfünûn'unda yine hocalığı var. "Edebiyat-ı Garbiye", "Hikmet-i Bedâyî" dersleri okutmaktadır. 1912 yılında "Yunan Edebiyatı" ile "Latin Edebiyatı"nı neşretti.

Birinci Dünya Savaşı yıllarında davetli olarak Almanya'ya giden Halit Ziya, seyahat hatıralarını "Tanin" gazetesinde yayınladı.

İttihat ve Terakki Partisi'nin iktidardan düşmesi üzerine mâbeyn başkâtipliğinden ayrılan Halit Ziya, tekrar üniversitedeki görevine döndü.

1912-1915 yılları arasında Halit Ziya'nın yurtdışı trafiği hızlanır. Bu yurtdışı gezilerinden biri karaciğer rahatsızlığı sebebiyledir. Sultan Reşad hesabına tedavi görmek üzere Viyana'ya giden yazar, savaşın başlamasıyla da Almanya gezisine çıkar. Türk-Alman Dostluk Cemiyeti'nin bir üyesi olarak Almanya'da gezerken mütareke ilân edilir. Daha önce Halit Ziya'nın Fransız Dostluk Teşkilâtı'nın başkanı olduğunu unutmayalım. O ara yine bir İsviçre gezisi vardır. İsviçre'de Türkiye için neler yapılabileceğini araştırmak üzere ondört aylığına İsviçre'ye gönderilir.²¹

Cumhuriyet'in ilânından sonra evine çekilen Halit Ziya, bir yandan eski eserlerini sadeleştiriyor, bir yandan da onların yeni yazı ile neşrine çalışıyordu. "Kırk Yıl" adıyla yazdığı anılarını "Vakit" gazetesinde tefrika etti. 1937'de oğlu Halil Vedat'ı kaybedince âdeta yıkıldı. 1942 yılında "ellinci yıl" jübilesi yapıldı. Son olarak Halk Partisi'nin açtığı bir yarışmaya jüri başkanı oldu. Mabeyn başkâtipliği sırasında yaşadığı olayları "Saray ve Ötesi", oğlu Vedat'la ilgili anılarını ise "Bir Acı Hikâye" ismi altında yayınladı.

Hayatı dolu dolu yaşayan Halit Ziya 1945 yılının 27 martında Yeşilköy'deki evinde hayata gözlerini kapadı.

Hayatı incelendiği zaman görülecektir ki Halit Ziya, hem maddî, hem manevî gıdasını batıdan almış bir yazarımızdır. Ailesinin ticaret sebebiyle batıyla sıkı bir ilişkisi vardır. Kendisi ise içinde yetiştiği kültür ortamı itibarıyla tamamen demesek bile büyük çapta Avrupalı bir ortamın besleyip büyüttüğü bir kültür kimliğine sahiptir. Bu ise onun hayata bakış açısını, olayları algılayış biçimini tayin ve tesbit edecektir.

Biz bu çalışmamızda onun dil ve tekniği üzerinde durmayacağız. Bizim

²¹ Alangu, a.g.e., c. II, s. 784.

üzerinde durmak istediğimiz şey, Halit Ziya'nın Türk toplumuna nereden baktığı, onu nasıl gördüğü ve mensup olduğu bu topluma hangi değerleri kazandırdığıdır. Burada da çalışmamızın karakteri gereği dinî nokta-i nazara ağırlık vermek istiyoruz. Hemen belirtelim ki, özellikle Halit Ziya üzerinde yoğunlaşmamızın iki sebebi vardır. Bunlardan birincisi, Halit Ziya'nın, romanda Servet-i Fünûn'un zirvesinde bulunmasıdır. Daha önce de bahsettiğimiz gibi şiirde Tevfik Fikret ne ise romanda da Halit Ziya odur. Servet-i Fünûn ekolüne, "Fikret ve Halid Ziya Mektebi" denmesi de bunu göstermektedir.²² İkinci sebep ise konumuzla ilgili olarak Halit Ziya dışında bir şey bulamamış olmamızdır.

Servet-i Fünûn edebiyatının diğer simaları gibi Halit Ziya da Fransız realist ve natüralistlerinin etkisi altındadır.²³ Eserlerini de bu etkiyle kaleme almıştır. Bu nedenle de özellikle romanlarında, kahramanlarını Türk toplumuna uzak alafranga tiplerden seçmiştir. Tahir Alangu, onun bu yönüyle ilgili olarak şunları söylemektedir: "O, gerçekçi yoldaki yeni eserlerini yazarken, bize göre, yanlış bir açıya bağlanmış, modellerindeki kendi toplum yapılarına bağlı kahraman, yaşama düzeni, davranışlarına varıncaya kadar ayrıntıları, bizdeki benzer çevre ve kişilere aktarmaya çalışmış, bizdeki frenk taklidçisi alafranga çevrelerde aradıklarını bularak, yer yer de zorlayarak, eserlerini kurmuştu. Böylece dar anlamda bir "model uygulamasına" girişmişti. Frenk hayatına uygun bir hayat arama endişesi, kendi hayatında da gördüğümüz özlemi, onu, o çağ için Türk toplumunda yaygın olmayan çevrelere ve tiplere götürmüştü, halk kalabalığından ve hayatından uzaklaştırmıştı. Çok beğendiği Fransız gerçekçileri, yakın akraba arasındaki zina hikâyelerini anlatır ve boynuzlu koca tiplerini ele alırken hayatı dar bir çevreden ve örnek tiplerini de kapalı bir zümrenin içinden almışlardı."²⁴

Türk romancılığının babası sayılan Halit Ziya, ne yazık ki, böyle bir çıkışı açmıştır. Onun açtığı bu çıkış Türk roman ve romancılığı için bir iz olmuş, roman ve hikâyemiz uzun süre bu izden yakasını kurtaramamıştır. Bu modelci yaklaşıma şartlanmış olan okuyucu kitle, yazar ve yayınevleri, bizim gerçeklerimize yol arayan kimselerin yolunu tıkmış, uzun süre onlara geçit vermemiştir. Edebiyat-ı Cedide'yi "frenk taklitçisi", "gayr-ı millî"

²² İsmail Habib Sevük, *Edebi Yeniliğimiz*, İstanbul 1935, s. 304.

²³ Behçet Necatigil, *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*, İstanbul 1970, s. 317; Alangu, a.g.e., c. II, s. 785; Cevdet Kudret, *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman*, İstanbul 1965, s. 158.

²⁴ Alangu, a.g.e., c. II, s. 787, 788.

olmakla suçlayanlar onu bu nedenle suçlamışlardır.²⁵

Halit Ziya'yı Servet-i Fünûn nesrinin babası kabul eden İsmail Habib onun Türk toplumundan uzaklığını şu ifadelerle dile getirmektedir: "Şüphesiz o romanların en büyük bir kusuru, yalnız üslûplarıyla değil, yaşattığı şahsiyetler noktasından da tam mânâsıyla millî birer roman olamayışıdır. Türk milletinin cevheri nedir? Türk milleti umûmî seciyeleri itibarıyla hangi vasıfları gösteriyor? Türk saffeti, kahramanlığı, hiçkırığı; Türk âdetleri, meyelânları, husûsiyetleri, Türk halkının yaşayışı, Türk vatanının manzarası, Türk şehrinin hâli, Türk köyünün melâli, Türkiye'deki o derûnî, o vakûr, fakat derin bir gird-bat gibi homurtusu işitilmeyen sessiz ısırap... Halit Ziya'nın romanı bunların hiçbirini aksettiremedi."²⁶

En başarılı, en değerli romanlar kendi toplumlarını en iyi şekilde aksettiren romanlardır. O romanlarda model teşkil edebilecek yabancı kahramanlar yoktur. Her milletin, kendi insanlarına sunabileceği kahramanları vardır. Hikâyelerde, masallarda, roman ve tiyatro eserlerinde kendi kahramanları yerine yabancı kahramanları lanse ederek, onları halka model olarak takdim etmek, yarışmalarda başkalarının bayrağını koşturmaktan farksızdır. Hele bu yarış kültür yarışı ise. Bu sözlerimiz, edebiyatımızda hiçbir surette hiçbir yabancıya yer vermeyelim, şeklinde anlaşılmamalıdır. Söylemek istediğimiz, bir eser bizimse bizim dilimizden bizi söylemelidir. Zira dünyâda bunun aksini yapan hiçbir toplum, hiçbir ülke yoktur. Ne yazık ki Halit Ziya bu zaafı mâlûldür. Yine İsmail Habib, "En kıymetli romanları mensup oldukları cemiyetin canlı bir in'ikâsı, bâzan târihten bile mühim bir vesika telakkî edenler Halit Ziya'nın romanlarında Türk milletini görmek isterlerse bulamazlar."²⁷ diyor. Halit Ziya, en ünlü romanı "Aşk-ı Memnu"da Türk Madam Bovary'si Bihter yerine daha uygun bir kadın tipi bulabileceği gibi, "Mâî ve Siyah"daki pısrık, hayalpe-rest, aşâğılık duygusu altında inleyen, mızımız Ahmed Cemil, çalışkan, büyük bir irâde ve mücâdele gücüne sâhip, vakûr, bilgili, duygu dünyâsı zengin, aksiyon adamı, geleceğinden emin, korkusuz, fakat temkinli, etrafına örnek teşkil edebilecek bir Ahmed Cemil olabiliirdi. Neden olmadı. Çünkü Halit Ziya'nın seçtiği çevre buydu, kahramanlar buydu.

²⁵ Alangu, *a.g.e.*, c. II, s. 788.

²⁶ İsmail Habib, *a.g.e.*, s. 305-306

²⁷ İsmail Habib, *a.g.e.*, s. 306.

Halit Ziya'da sâdece tipler değişmedi; mekân ve fizik çevre de değişti. Onun eserlerinde eskinin Çamlıca Tepesi gitti; yerine Tepebaşı, Yeşilköy, Büyükağa, Tarabya, Büyükdere, Beyoğlu, Taksim Bahçesi ve Şişli geldi. Buralar yabancıların ve o yabancılara ayak uydurmaya çalışan alafranga zümrelerin oturduğu yerlerdi.²⁸ Halit Ziya'nın, hayâta içinden baktığı bu çevre ve bu çevrenin yaşadığı hayat biçimi, savaşlar, olaylar ve diğer birçok sebepler yüzünden egemen hâle geliyordu. Bu egemenlik, ilerde belki de Türk toplumunun yönünü değiştirecekti.

Romanlar her zaman, yaşanan hayâtı ifâde etmekle kalmıyor; zaman zaman yaşanacak, yaşanması gereken hayâtı bizzat kendileri yapıyor. Özellikle tezli romanlar, idealize ettikleri toplumların bizzat mayasını teşkil ediyorlar. Gâliba Halit Ziya'nın romanları bu tür romanlardandır. Bu fikirden hareket eden Tahir Alangu, "Adnan Beyler, Firdevs'ler ve Bihter"lere benzeyen kimselerin, bu edebiyâtın gelişmesiyle birlikte gittikçe çoğaldıklarını, bu romanların gelişmekte ve yayılmakta bir toplum katını besleyen bir gübrelik yerine geçtiğini görüyoruz.²⁹ diyor.

Vasfi Mâhir, Fikret ve Halit Ziya'dan bahisle şunları söylüyor: "Bunlardaki çok fazla garb sevgisi, kendilerini ulusal şuura doğru götürecek yerde bu benlikten büsbütün uzaklaştırdı."³⁰

Halit Ziya ile ilgili bir tesbit de onun laik yönüdür. İsmail Habib, onun bu yönünü anlatırken şunları söylüyor: "Fikretin nazmında nasıl ümmet manzarası tamamen silinmiş ve garplı çehre nasıl tamamen kendini göstermişse, nesrin simasına o mazhariyeti de en çok ve en ziyade Halid Ziya verdi."³¹ O halde Halit Ziya'nın bu konudaki tutumunu daha yakından izleyebiliriz.

Çalışmamızın konusu "Servet-i Fünûn Romanında Din ve Çocuk"tu. Acaba Servet-i Fünûn romanı -burada Halit Ziya- dinî inançlar yönünden nasıl bir çocuk yetiştirmek istiyordu? Çocuğun dinî eğitimi konusunda düşünce ve yaklaşımı neydi? Kafasındaki çocuk dindâr mıydı, laik miydi? Kısacası Servet-i Fünûn romanında çocuğa verilmek istenen dinî formasyon neydi? Çalışmamızda bunu tesbite gayret ettik.

²⁸ Alangu, *a.g.e.*, c. II, s. 789.

²⁹ Alangu, *a.g.e.*, c. II, s. 790-791.

³⁰ Vasfi Mâhir Kocatürk, *Yeni Türk Edebiyatı*, İstanbul 1936, s. 13.

³¹ İsmail Habib, *a.g.e.*, s. 20.

Çocuğu herhangi bir konuda tanıyabilmek için tabiatıyla onun yetiştiği ortamı bilmek gerekir. En müessir ortamsa şüphesiz ailedir. O halde önce âileyi tanıyalım.

SERVET-İ FÜNÜN ROMANINDA ÂİLE

Servet-i Fünûn romanında iki tip âileyle karşılaşırız. Bunlardan birincisi, batı taklitçisi, daha çok Beyoğlu çevresiyle temasta bulunan, levanten mürebbiyeler öncülüğünde alafranga hayatı yaşayan âilelerdir. Bu tip âileler, genellikle dünyâya dönük, maddeye bağlı, servete düşkün, lükse hayran ve gösterişe meraklıdır. Dinî ve ahlakî bağlardan bir yerde kurtulmuşlardır. Cemiyetin murâkibesini kabul etmezler. Bu yüzden şikâyetleri bile vardır. "Hele Firdevs Hanımın bir omuz silkişiyle 'Oh!' topluma bakarsanız, hiçbir şey yapmamak gerekir. Bence insan, toplum için değil, kendisi için yaşamalıdır."³² Bu ifâdeler, bu tip bir âilenin hayat felsefesini özetleyebilir.

Kırk Hayatlar'da bu tip âileler şöyle tanıtılıyor. "Hele büyük şehir gibi İstanbul'da da birtakım âileler vardır ki... diye başladı; onların cemiyetteki mevkîleri tamamiyle kibar sınıftan olmakla beraber, ahlakça mevkîleri belli değildir."³³

Alafranga âilelerin maddeye düşkün olduklarını söylemiştik. Bu hususta bir örneğimiz var: Ferdî ve Şürekâsı'nda Ferdî Efendi. Hayatta paradan ve servetten başka hiçbir şey düşünmüyor. Adı geçen romanda onun için şöyle deniyor: "Ferdî Efendi için artık hayatta iki amaç kalmıştı: Kasasını alabildiği kadar doldurmak, kızını da bu servete yaraşır duruma getirmek"³⁴ Bu ifadelerde çocuğun sırf maddî açıdan değerlendirilmesi dikkatimizi çekiyor. Memleketine, milletine ve âilesine değil de servete yaraşır hâle getirmek.

Bu tür âilelerde çocuklar ilgi ve ihtimamdan yoksun görünüyor. Sabah-tan akşama kadar işiyle uğraşan baba, çocuğuyla işi kadar meşgul olamıyor. Çocuklar bu yüzden mutsuz. Ferdî Efendi böyle bir âile reisi. Bu zat, "Hayâta kazanmak, kazanmak, her zaman kazanmak için geldiğine karar vermiş, paradan başka dünyâda hiçbir şeyin değeri olabileceğini düşünmek

³² Halit Ziya Uşaklıgil, Aşk-ı Memnû, s. 20.

³³ Uşaklıgil, Kırk Hayatlar, c. II, s. 39.

³⁴ Uşaklıgil, Ferdî ve Şürekâsı, s. 41.

zahmetini asla duymamıştı. Kişinin para yaptığına değil, paranın insan yaptığına tam bir inanışla bağlanmış, hatta insanlığın şu dünya üstündeki bedenini, paradan nimetlenmek amacına dayandığı düşüncesini, tek bir bilgelik olarak kabul etmiş, öngörüsü para ile sınırlı bir ufuktan başka hiçbir ufka açılmamış, paranın herşey, herşeyin hiç olduğuna inanmış bir adamdı.³⁵

Babaların bu ilgisizliği âilede çocukla baba arasına bir soğukluğun girmesine sebep oluyor, bu da âileyi sarsıyor. Bir çocuk bunu şöyle ifade ediyor: "Babam benimle pek az uğraştığı için ben de kendisini pek az severdim. Onun için gidişi beni üzmedi. Ama bu mektup bana dünyada tamamiyle yalnız bulunduğumu hatırlıyordu. Kalbimi çok büyük bir ümitsizlik kapladı; çocukların ışık arayan çiçekler gibi duygularının gelişmeye muhtaç olduğu sevgiden yoksun kaldığımı hissettim."³⁶

Çocuğun, küçük yaşlarında en çok ihtiyaç duyduğu şey sevgi ve güvendir; sığınma duygusudur.³⁷ Bu duygular tatmin edilmediği takdirde onların kalbini büyük bir ümitsizlik ve korku kaplar. Anne ve babanın ilgisizliği çocukların beden ve karakter yapılarını etkiler. Bugün biliniyor ki çocukların, fikren, rûhen ve bedenen gelişebilmeleri için âilenin yardımına, anne ve babanın şefkatine su ve ekmek kadar ihtiyaçları vardır. Çocuğun her yönden gelişip gürbüzleştiği yer âile ocağı, ana kucağıdır. Yeni âilede bunları tam mânâsıyla bulmak mümkün değil. Ferdî ve Şürekâsı'nda bu ilgisizlik şöyle dile getiriliyor: "Ama ne yapacaksın, zavallı kız? Yazıhâne köşelerinde kalemlerin cızırtısından, rakam denizlerinde solmuş yüzlerin soluk renginden başka bir eğlencesi olmayan bir yerde kazanmaktan, çalışmaktan başka bir şey düşünmemiş bir babanın eğitiminde, anneden, duygularını besleyecek bir sevgiden, çocukların fikirce gelişmesi için muhtaç olduğu sıcak öpücüklerden, herşeyden yoksun büyümüştün."³⁸

Bu şartlarda büyüyen bir çocuğun, ilerde ya kendine güveni olmayan, pısrık, şahsiyet zaafı ile mâlûl veya acımasız, bencil biri olması kaçınılmazdır. Böyle bir çocuk her iki halde de topluma uyum güçlüğü çekecektir.

Alafranga âilelerin bir özellikleri de alabildiğine özgürlük taraflısı olmalarıdır. Bu, o zamana kadar Türk toplumunda pek rastlamadığımız bir

³⁵ Uşaklıgil, Ferdî ve Şürekâsı, s. 17.

³⁶ Uşaklıgil, Bir Ölünün Defteri, s. 30.

³⁷ Halis Ayhan, Eğitime Giriş ve İslâmiyetin Eğitime Getirdiği Değerler, İstanbul 1982, s. 228.

³⁸ Uşaklıgil, Ferdî ve Şürekâsı, s. 161.

husûsiyettir. Burada baba, kızının aşk defterini rahatça okuyabiliyor; kızıyla bu hususta gâyet rahat konuşabiliyor. "Sonra kızının başını kaldırdı; yüzüne bakarak, Niçin bana haber vermedin? Bir anneye söylenecek şeyler bir babaya da niçin söylenmesin? Bugün defterini açık unutmasaydın kim bilir, ne zamana kadar haberim olmayacaktı. Niçin bana bakmıyorsun, Hacer? Ben senin mutluluğunu istemez miyim?"³⁹

Eski Türk terbiyesinde babaya söylenecek şeylerle anneye söylenecek şeyler ayrı ayrıydı. Herşey babayla rahatça konuşulamazdı. Sözelimi, evlenmeye ilgili konularda anneye bile zor konuşulur, gençlerin, utançlarından yüzleri kızarırdı. Burada da öyle oluyor; gönlünü İsmail Tayfur'a kaptırmış olan Hacer, hislerini açığa vurmaya sıklıyor, babasının yüzüne bakamıyor. Fakat baba, Hacer karşısında gâyet rahat, "Niçin bana bakmıyorsun?" diye sorabiliyor.

Eski Türk töresinde izdivaç teklifi erkek tarafından yapılır, falanca, falancanın kızını isterdi. Alafranga âilelerde bu da değişmiş veya zorlanmış görünüyor. İsmail Tayfur'un annesine Ferdî Efendi tarafından oğlunu istemek üzere dünürcü gönderiliyor. "Hacer, İsmail Tayfur'u istiyordu, değil mi? İsmail Tayfur, Hacer'e verilecek! O kadar!"⁴⁰ Halbuki bu tür davranışlar eski âilede yoktu. Bir erkeğin bir kız tarafından istenmesi, kız tarafı için büyük bir onur meselesiydi. Halit Ziya'nın anlattığı yeni âilede kız istiyor, oğlan da veriliyor.

Bu tip âilelerde kız çocuklarının, anneleriyle annelik-evlatlık ilişkileri sarsıntı geçiriyor. Meselâ; bir annenin, kızına, bir kızın, annesine rakîp gözüyle bakabildiğini rahatlıkla görebiliyoruz. Romanın renkli sîmalarından Adnan Bey, anne ve kızı tarafından paylaşılamıyor. "Peyker, Adnan Bey için, 'Evet, gözlerini Bihter'den ayırmıyor,' cümlesiyle annesinin kalbine sıkıntı vermişti. Demek, bunu da elinden Bihter alacaktı! Peyker'den sonra Bihter."⁴¹

Anne-kız arasındaki bu sessiz rekâbet her geçen zaman içinde şiddetini artırmaktadır. Önceleri bir sıkıntı şeklinde kendini gösteren bu problem, sonradan yarışmaya dönüşmektedir. Annelik duygusu ortadan kalkmış, onun yerine rekâbet duygusu yerleşmiştir. "Hiçbir zaman aralarında anneliği çocuklarına bağlayan duygularla açıklık bulamayan üç kadının ilişkisi, bir yarışmanın dışına çıkamıyordu."⁴²

³⁹ Uşaklıgil, Ferdî ve Şürekâsı, s. 40.

⁴⁰ Uşaklıgil, Ferdî ve Şürekâsı, s. 43.

⁴¹ Uşaklıgil, Aşk-ı Memnu, s. 19.

⁴² Uşaklıgil, Aşk-ı Memnu, s. 25.

Bu üç kadının, anne ve kızları olduğu düşünülürse âilenin hayli değiştiği görülür. Zira klasik Türk âilesinde sevgililerini paylaşamayan anne ve kızlar yoktur. Öyle görülüyor ki bu âilede rekâbetin son aşaması kavga şekline dönüşecektir. Nitekim öyle de oluyor: "Bugün ana-kız arasında epeyce gürültülüce bir konuşma olmuş ve Andelip Bacı'nın Ayıp, ayıp! diye çırpınmalarına karşı saatlerce kavga sürmüştü idi."⁴³

Âilenin birçok şeyleri ile birlikte değer ölçüleri de değişmiştir. Oğlu İsmail Tayfur, Ferdî Efendi'nin kızı Hacer'e istenmekte olan anne, bu izdivaç talebi için şöyle konuşuyor: "Hacer Hanım'da birçok nitelikler var ki, oğlumda bunlara karşılık hiçbir şey yok. Hacer Hanım, pek yüksek bir mevkîde; İsmail Tayfur, tersine, o kadar aşağıda ki, gözlerini kaldırıp oraya bakmaya cesaret edebilecek mi? Elini uzatmak için kendinde güç bulabilecek mi? Oğlumda doğuştan doğruluk, iyilik gibi birçok doğal üstünlük nitelikleri var, ama yeter mi?"⁴⁴

Bu ölçü değişikliği yalnız evlenme konusunda değil, hayatın birçok safhalarında da görülüyor. Meselâ giyim-kuşam konusunda şöyle bir değerlendirmeye şahid oluyoruz: "Ama Madam, sanırım, daha pek erken... Fransa'da bu kadar çocuklar çember çevirir. Nihal'in eteklerini uzatmak için hiç olmazsa daha iki yıl beklemek gerekir." dedi. Bihter gülerek cevap verdi: "Evet, Fransa'da, genellikle Avrupa'da, üstelik Beyoğlu'nda... Ama bizde Nihal, artık sokağa açık bile çıkamayacak. Öyle değil mi Nihal? Şık bir çarşaf."⁴⁵

Fransa'da, Avrupa'da, Beyoğlu'nda... O zaman alafranga âileler moda, hatâ kültür merkezi olarak buraları seçerlerdi. Giydiklerini bu ölçüye göre değerlendirirlerdi. Avrupa, Avrupa'da Fransa, Fransa'da Paris, Paris'te falan terzi. Hiç olmazsa Beyoğlu.

Bu ölçüler daha sonra ölçüsüzlükler hâline geldi. Mâî ve Siyah'tan: "Dağınık görünüşü ile taranmamış saçları koştukça savrularak, açık pembe kısa gıysisinin etekleri uçuşarak bahçeye geçti."⁴⁶

Kısacık etekleriyle bahçeye geçen bu çocuk ondört yaşında Lâmia isminde bir kız. Böyle olunca da pek tabii olarak çocuk kâide ve kuraldan uzak yetişiyordu. Kırk Hayatlar'da böyle ölçüsüz bir çocuk örneğine rastlıyoruz: "Mansur

⁴³ Uşaklıgil, Kırk Hayatlar, c. II. s. 64.

⁴⁴ Uşaklıgil, Ferdî ve Şürekâsı, s. 88.

⁴⁵ Uşaklıgil, Aşk-ı Memnu, s. 114.

⁴⁶ Uşaklıgil, Mâî ve Siyah, s. 53.

Bey, yemeklerden çokça, kaçırmaya sebep olarak Sabriye kadına tuhaf medihler harcıyor, Sâdeddin, Andelib'in kulağına eğilerek, onun, "A, küçük beyimin ağzına yakışmayacak şeyler. Rabbim esirgesin, o nasıl laf? Ayıp, ayıp! Küçük beyimin ağzına biber doldurmalı!" feryadlarına karşı aşk şiirleri mırıldanıyordu.¹⁴⁷

Konumuzla yakın ilgisi bulunan ve dikkatimizi çeken bir husus daha var: Mürebbiye meselesi. Alafranga âilelerin bir özellikleri de evlerinde çocuklarını terbiye edecek gayr-ı müslim bir mürebbiye bulundurmaları. Üstelik bu mürebbiyeler her ne tesadüfse dinî inançlarına bağlı, ibâdetlerine düşkün katolik kimseler. Bunlara bir de gayr-ı müslim müzik öğretmenlerini eklersek, yeni âilede çocuğun kimlere kaldığını, kimler tarafından hangi yönde eğitildiğini rahatça anlayabiliriz.

Aşk-ı Memnû romanındaki Nihal böyle bir mürebbiyenin rehberliğinde yetişiyor. "Yaşlı kız (murebbiye), Pazar duâsında bulunmak için bu sabah erkenden Beyoğlu'na ineceğini bir gün önce Nihal'e bildirmişti. Nihal, başını yorganın altından çıkararak mürebbiyesine seslendi: Rica ederim, çabuk dönünüz."¹⁴⁸

Dindar bir katolik olan Matmazel de Courton'un herhalde Nihal'e vereceği birşeyleri vardı. Sabah yatağından kaldırıırken "Bonjur Nihal!" diyecek, Beyoğlu'na, Santa Maria Kilisesi'ne giderken kulaklarına birşeyler fısıldayacak, hiç değilse o körpe dimağa bir istifham olsun koyacaktı. Bu onun için hayâtî bir görev idi. Özellikle müslüman bir âile içinde.

Bu dönemde bir âile türü daha vardı ki, muhafazakâr ve mütedeyyin-di. Servet-i Fünûn romanında ikinci tip âileyi temsil ediyordu. Bunlar, dedelerinden kalan köklü ve zengin bir kültür mirasını korumaya çalışan, dinî ve ahlâkî kurallara bağlı, alaturka âilelerdi. Her musîbet karşısında büyük bir sabır, engin bir tevekkülle Allah'a sığınır, Kur'an'a sarılır, ibâdette koyulurlardı. Herkes kendisine düşen sorumluluğun bilincindeydi. Bu âilede baba, çocuğuna birşeyler öğretebilmek için saatlerce çalışıp yorulmaktan zevk alırdı. Oğluna küçük yaşta Mesnevî'den hikâyeler okuyan Ahmet Cemil'in babası bu tutumda bir babaydı. "Ahmet Cemil'in küçük yaşından beri öğreniminde büyük adımlar atmasına öncü olan baba, oğlu-

¹⁴⁷ Uşaklıgil, *Kırık Hayatlar*, s. 129.

¹⁴⁸ Uşaklıgil, *Aşk-ı Memnû*, s. 265.

na ders verir, bir noktayı anlatmak için saatlerce yorulur, bu genç başı bir gonca gibi özenli parmaklarla açmaya çalışırdı."⁴⁹

Muhafazakâr âilenin annesi Vedîde Hanım'dı. "Vedîde yalnız bir şeyle uğraşıyordu: Şimdi hemen her saat odasına kapanıyor, uzun uzun namaz kılıyor ve sonra seccâdesinin üstünde gecikerek kendisini unutup dışardan apaçık duyulabilecek derecede yüksek sesle Kur'an okuyordu."⁵⁰ Bu mantalite, "Günden güne daha sıklaşan bir bağ ile musîbete uğramış ömrüne kurtuluş ümidi veren merhamet elini, seccâdesinin üstünde Kur'an'ın ulvî sedâsı arasında uzanıyor görmüş ve ona daha çok tutunmakta, daha iyi sarılmakta aramıştı."⁵¹

Servet-i Fünûn romanında âilenin genel görünümü bu minval üzereydi. Konumuz olan çocuk bu muhitlerde, bu iki âile ortamında yetişiyordu. Dalgalanma devri diyebileceğimiz bu dönemin ilk günlerinde başgösteren ikili görünüm âilelerde devam ediyordu. Bir yerde eski, bir yerde yeni, bir yerde müs-bet, bir yerde menfî, bir yerde batı, bir yerde doğu vardı. Bazan bu iki zıt manzara bir arada, yanyana bulunuyordu. Hem yeni, hem eski, sentezleşmeden, imtizâc etmeden. Çocuk, bu ikilik arasında sıkışıp kalmıştı. Bunlardan birini tercih zarûreti vardı, ama hangisi, nasıl tercih edilecekti? Etrafında bir yığın bas-kı unsurları vardı. Kulağına herkes ayrı bir şey fısıldıyordu. Okuduğu kitaplar değişik, o kitaplardaki harfler değişti. Bir yerde hoca vardı, bir yerde öğret-men, bir yerde mektep vardı, bir yerde medrese. Bu, o kadar karmaşık bir problem-di ki, doğru çözümü âdeta imkânsızdı. Bu şartlar altında sağlıklı bir ruh ya-pısına sahip, şahsiyetli bir çocuk yetişebilir miydi, yetişirse nasıl yetiştirdi?

SERVET-İ FÜNÛN ROMANINDA ÇOCUĞUN EĞİTİM VE ÖĞRETİMİ

Servet-i Fünûn romanında çocuk bu şaşkınlık içerisinde öğrenimine baş-lıyor. "Bir gün sabahleyin -bir pazar- aşağıda, odasında Selma'yı elifbe'den derse başlatmış idi. Je harfine kadar pek iyi gidiyordu. Oraya gelince konuş-ma başlıyordu: "Kızım, fena söylüyorsun. Ze değil, bak, dikkat et, je..."

Selma sıkılıyor, babasına kızıyordu: "Aman, beybaba!... İşte söylüyorum ya ze ze."⁵²

Çocuk zamanla bu etabı da geride bıraktı. İş bununla da bitmemişti.

⁴⁹ Uşaklıgil, Mât ve Siyah, s. 34.

⁵⁰ Uşaklıgil, Kırık Hayatlar, c. II, s. 191.

⁵¹ Uşaklıgil, Kırık Hayatlar, c. II, s. 198.

⁵² Uşaklıgil, Kırık Hayatlar, s. 76.

Her attığı adımda yeni bir problemle karşılaşılıyordu. İşte şimdi de karşısına okuyacakları kitaplar çıkmıştı. Hangi kitapları okuyacaklardı? Türk klasiklerinden mi, batı klasiklerinden mi? Bu soruların cevaplarını da bir araya gelip beraberce bulmaya çalıştılar. "Bir edebiyat tarihi dizisi bularak sırayla okumaya karar verdiler. İlk elde İlyada'ları, Odise'leri okuyacak oldular, yarım bıraktılar. Hüseyin Nazmi'nin getirttiği bütün eski edebiyatla ilgili kitaplar, ötesinden berisinden beşer onar satır okumakla kaldı... Yeniden karamsar olmaya başladılar; biraz daha yakın çağlara gelmek istediler: Goethe'ye, Schiller'e, Milton'a, Yung'a, Byron'a, Hugo'ya, Masset'ye, Lamartine'e kadar geldiler. O zaman bu dünyânın büyüyle kendilerinden geçerek burada uzun, çok uzun bir süre durmanın gerekeceğini gördüler; bu şiir denizine daldılar."⁵³

Bu dünyânın büyüyle kendilerinden geçmek... Bu şiir denizine dalmak...

Sonunda görüldüğü gibi Goethe, Hugo, Lamartine v.s. ağır bastı. Mevlânâ'ya Yunus'a, Pir Sultan'a, Hacı Bektaş Veli'ye, Emrah'a ve Karacaoğlan'a karşı... Çocuklarımızın gönlüne girecek olan aslan böylece yerini aldı. Batı klasikleri daha ağır basmıştı. Hem de büyüleyerek, kendilerinden geçerek. Bu ise geleceğimizin kültür kıblesini belirliyordu: Batı...

Bu tercih aşağı yukarı müzikte de böyle oldu. Böyle de olmak durumundaydı. Zira medeniyet bir bütündü; o bütünü parçalamak mümkün değildi. Batı müziği de o medeniyetin, o kültürün bir ürünü, bir parçasıydı. Çocuklarımıza düş ülkeleri açacak, hüyalar verecek, hayallerini genişletecek bir müzik lâzımdı; onu da kendi elleriyle bulmuşlardı. "Ali Şekip, Râci, Said, bütün bu yüzler kafasından silinmişti. Bu çalınan müziği tanıyordu; acaba adı neydi? Neydi?... Her zaman, Taksim Bahçesi'ne her gelişinde dinlediği şey... O zaman aklına geldi: Waldtemfel'in bu ünlü valsini ne zaman dinlese, bütün hayâli genişlerdi. Onun adını kendisine özgü söyleyişle Türkçe'ye de çevirmişti: "Elmas Yağmuru". Ne güzel, ne hüyalar veren, nasıl düş ülkeleri açan bir ad..."⁵⁴

Bu ünlü vals'den değme bir Avrupa'lı ancak bu kadar zevk alabilirdi. Demek maya tutuyordu. Demek tam batılılaşma ideali gerçekleşiyordu. Çünkü milletin geleceği olan yeni nesil artık tercihini yapmıştı.

(Devam Edecek)

⁵³ Uşaklıgil, Mâi ve Siyah, s. 48.

⁵⁴ Uşaklıgil, Mâi ve Siyah, s. 25.

“Bir Kadının Hayâtı” Romanında Âmin Alayı

Yrd. Doç. Dr. Şahmurat ARIK*

A sıl adı "bed'-i besmele cemiyeti" olan âmin alayını, bir çocuğun mahalle mektebine başlayışının olabilecek en ihtişamlı şekli, diye açıklayabiliriz. İlk defa ne zaman ve nasıl başladığı tam olarak bilinmeyen bu özel merâsim, hususan İstanbul'da büyük kabul görmüş, saray ve çevresinden başlayarak bâzı Osmanlı vilâyetlerine kadar yayılmıştır. Çocuklar için unutulmaz bir hâtıra hüviyeti taşıyan bu tören, bâzı dar muhitlerde yaşatılmakla birlikte, umumî mânâda bugünkü kültür hayatımızdan neredeyse silinip gitmiştir. Bu sebeple, işe önce "âmin alayı"nı tanıtmakla başlayalım.

Özellikle saray ve çevresinde muhteşem bir tören havasında geçen bed'-i besmele cemiyeti, yâni besmeleye başlama merâsimi, halk arasında âmin alayı şeklinde şöhret bulmuştur. Çocuklarının dört yaş, dört ay ve dört gününü doldurduğu zamanda yapılan bu özel merâsim, âilelerin maddî seviyelerine göre muhtelif şekillerde tatbik edilir. Çocuğun dört yaş, dört ay ve dört günlük olmasıyla ilk ders vakti gelmiş ve hem çocuk; hem de âilesi için mühim bir safhanın başlangıcı zuhur etmiştir. Hocanın karşısına çıkış ve öğrenciye tekrar ettirilerek verilen ilk ders: Eûzu billâhi mine'ş-şeytani'r-racim/Bismillâhi'r-rahmâni'r-rahîm/Rabbi yessir/Ve lâ tuassir/Rabbi temmim/Bil hayr. Besmele ve "Rabbim kolaylaştır, güçleştirme; Rabbim hayırlısıyla/bitirt." anlamına gelen dua cümlesi ve elif ba'nın ilk harflerinin talimi. Böylece ilk ders alınmış ve hayatın belki de en renkli dönüm noktası olan talebeliğe adım atılmıştır. Saray ve çevresinde "dört yaş, dört ay ve dört gün" kaydına dikkat edilerek görkemli bir şekilde tertip edilen bed'-i besmele cemiyeti¹, halk arasında daha sade bir şekilde aile içinde yapılmış ve asıl tören, çocuğun mahalle mektebine başladığı altı-yedi yaşlarında icra edilmiştir.

Dört yaş, dört ay ve dört günü dolduran çocukların -genellikle âile arasında yapılan hususî bir merasimle- anne, baba; yahut da bir başka büyükten aldıkları ilk ders, mahalle mektebine başlanması sırasında daha şaşıla bir törene dönüşür. Çocuğun altı-yedi yaşına gelmesiyle artık okula başlama vakti gelmiştir. Ancak mektebe başlama günü iyi tayin edilmelidir. O devirlerde tüm öğrenciler aynı gün ya da dönemde okula başlamadıkları için çocuğun mektebe başlama zamanı âile tarafından belirlenmektedir.

* Zonguldak Karaelmas Ün.v., Devrek Fen-Edeb. Fak., Türk Dili ve Edb. Bölümü.

¹ Talip Mert, "Sarayda Bed'i Besmele Cemiyeti", *Tarih ve Düşünce*, Şubat 2000, s. 4, s. 39.

Bu sebeple okula başlama gününün kandil günlerinden biri olmasına dikkat edilir. Zaman kandil olmayacak bir vakte denk gelirse de pazartesi veya yahut da perşembe günü tercih edilir.² Okula başlayacak çocuğun evinde günler öncesinden hazırlıklara başlanır. Nihayet mahalle mektebine haber yollar ve mektebin hocası ile talebeler eve davet edilir. Âile varlıklı ise, yakın çevredeki diğer mahalle mekteplerine de aynı haber ulaştırılır. Ak-raba, eş-dost, komşu ve mahalleli de haberdar edildikten sonra tüm hazırlıklar tamamlanmış olur. Ertesi gün sabah erkenden kalkılır ve okula başlayacak çocuk yepyeni elbiselerle tepeden tırnağa giydirilip türlü takılarla da süslenir. Ardından, çocuğun zihninin açık ve başarılı olması hususunda himmetlerini istemek üzere, evliya türbeleri, özellikle de Eyüp Sultan ziyaret edilir. Duâlar okunur. Bu sırada mahalle mektebinin talebeleri; önlerinde hoca, kalfa, bevvaplar ve ilâhici takımıyla birlikte, işaret edilen yerlerde "âmin" diye bağırarak çocuğun evine gelirler. Hoca dualar eder ve talebeler, yine hep bir ağızdan "âmin!" diye bağırır. Artık "âmin alay" başlamıştır.³ Çocuk kapıya çıkarılır ve önceden hazırlanmış bir midilli veya arabaya bindirilerek kâfile düzeni alınır. Âmin alayının en önünde çocuğun cüz kesesi, elif ba'sı, minder ve rahlesini taşıyan iki kişi vardır. Bunları, çocuğun bindiği araba veya midilli takip eder. Daha geride, mahalle mektebinin hocası, ilâhiciler ve mektep talebeleri yer alır. En arkada ise, çocuğun âilesi, akraba, komşu ve davetliler bulunmaktadır. Çocuk, bu düzen içerisinde, mahalle mektebinin öğrencileri, hocası, âilesi, akrabaları, komşuları ve mahalledeki arkadaşları eşliğinde bir müddet gezecek; daha sonra da mahalle mektebine giderek orada ilk dersini alacaktır. Bu arada ilâhiler okunmakta ve duâlar edilmektedir. Çocuklar ise, duâların akabinde hep bir ağızdan "âmin!" diye bağırmaktadır. Bütün bunlar olurken yol kenarında âmin alayına rastlayan insanlar da duâ ve âminlere iştirak ederler. Bir müddet bu şekilde dolaşılır ve nihayet mektebe varılır. Hoca burada da bir duâ eder ve çocuklardan yine âminler yükselir. "Çocuk", hocanın önüne konan rahle ve cüz'le ilk dersini alır. Eûzu billâhi mine's-şeytani'rracim. Bismillâhi'r-rahîm. Rabbi yesir ve lâ tuassir. Rabbi temmim bil hayr. Önce

² Mehmet Zeki Pakalın, "Âmin Alayı", Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, C.I, MEB Yay., İstanbul 1993, s. 58.

³ Ali Birinci, "Mahalle Mektebine Başlama Merasimi ve Mektep İlâhileri", II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi, Bildiriler-IV, Ankara 1982, s.43.

hoca okur, ardından "çocuk" tekrar eder. Sonra da ilk harfler: Elif, be... Bugünlük bu kadar... Bu ilk tâlimden sonra "çocuk", "talebe" olmaya hak kazanır ve evvela hocasının, ardından da dâvetlilerin ellerini öperek dualar alır. Böylece duâlarla başlayan merasim, yine duâlarla son bulur. Ancak âmin alayı her zaman bu şekilde noktalanmaz, bazen de çocuk gezdirdikten sonra tekrar eve dönülür ve ilk ders burada talim ettirilir.⁴ İlk ders, duâ ve âminleri takiben yemekler yenilir; hoca ve ilâhicilere hediyeler verildikten sonra âmin alayına katılan çocuklara da çerez, yemiş ve harçlıklar dağıtılır. Böylece bütün okul, akraba ve tanıdıkların iştirakiyle yaşanan bu tatlı heyecan, yerini unutulmaz bir hâturaya bırakır.⁵

Bugün, Kütahya ve Safranbolu gibi merkezlerde, dar muhitlerde de olsa devam ettirilmeye çalışılan bu âdetle, yukarıda saydıklarımıza ilâve olarak, bu özel günün anısına güzel bir hâtıra defteri alınır. Evvela çocuğa defterin birinci sahifesine bir besmele yazdırılır. Ardından da dede, babaanne; büyükbaba, büyükanne; ebeveyn ve âmin alayına katılan diğer misafirler, bu deftere dua ve temennilerle dolu cümleler yazarlar. Oldukça değerli olacak böyle bir defter itina ile saklanır ve zaman zaman çıkarılarak hâtıralar tazelenmiş olur. Düşünüyorum da meşhur romancı, şâir yahut da diğer yazarlara âit böyle bir hâtıra defteri, bugün elimizde olsaydı ne kadar ilginç olurdu.

Yeni yetişen nesiller üzerinde çok önemli tesirler uyandırabilecek böyle bir tören, ne yazık ki, çok az şâir ve yazarımız tarafından ele alınmıştır. Mehmet Akif'in "Âmin Alayı"⁶ şiiri Yahya Kemal, Celâl Esat ile Hâlide Nusret'in hatıraları⁷ ve Ahmet Râsim'in Falaka'sı⁸ konuyla ilgili güzel örnekleri ihtiva ediyor. Ancak başta da belirttiğimiz gibi bunların sayısı oldukça azdır. Bugün bizler için çok özel; hattâ muhteşem bir tören görünümünde olan böyle bir merâsimin, edebî eserlerimizde, özellikle de romanları-

⁴ Osman Nuri Ergin, Türkiye Maarif Tarihi, İstanbul 1977, C. I. S. 94.

⁵ Mahalle mektebi ve âmin alayıyla ilgili daha geniş bilgi için bkz, İsmail Kara-Ali Birinci, Mahalle Mektebi Hâtıraları, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1997.

⁶ M. Âkif Ersoy, Safahat, (Haz. M.E. Düzdağ), İz Yayıncılık, İstanbul, 1991, s. 131.

⁷ Yahya Kemal Beyatlı, Çocukluğum, Gençliğim, Siyasî ve Edebî Hâtıralarım, İstanbul Fetih Cemiyeti Yay., 3. Baskı, İstanbul, 1986, s. 21-29; Celâl Esat Arseven, Sanat ve Siyaset Hâtıralarım, (Haz. E. Işın) İletişim Yay., İstanbul, 1993, s. 27-36; Hâlide Nusret Zorlutuna, Bir Devrin Romanı, Kültür Bakanlığı Yay., 3. Baskı, s. 1-2.

⁸ Ahmet Râsim, Falaka, İstanbul, 1927, s. 51-60.

mızda pek yer bulamaması belki de o devirlerde çok sıradan kabul ediliyor olmasındandır. Kim bilir...

Incelememizin bundan sonraki kısmında, içerisinde âmin alayına değinilen bir romanımıza, Mehmet Celâl'in *Bir Kadının Hayâtı*⁹ adlı eserine dikkat çekmek istiyoruz. Mehmet Celâl, bu romanında âmin alayı âdetini işlemekle Türk romanında o zamana kadar dile getirilmeyen bir konuya temas etmiştir. Hattâ görebildiğimiz kadarıyla *Bir Kadının Hayâtı* romanına bu yönüyle ilk ve tek eserdir de diyebiliriz. Böyle özel bir merâsimin sâdece bir romanda geçiyor olması ve daha önce ele alınmamasını da göz önüne alarak söz konusu kullanımın roman sayfaları arasında unutulup gitmesine doğrusu gönlümüz râzı olmadı.

Bir Kadının Hayâtı romanı, devrinde bir hayli rağbet görmüş ve bu sebeple bir çok defa basılmıştır.¹⁰ Roman, Melek adlı genç bir kızın başından geçen hâdiseleri merkez alır. Melek, Hayri Efendi'nin tek çocuğudur ve babasının nâmus konusundaki hassasiyetini bilmesine karşın Doktor Safvet ile gizlice buluşmaktadır. Bu buluşmaların neticesinde genç kızın namusu kirlenir ve Safvet kayıplara karışır. Durumu öğrenen Hayri Efendi, olanları kendine yediremez ve kızını evlâtlıktan reddeder. Ortalıkta yapayalnız kalan Melek, bir gemi vasıtasıyla İstanbul'a gider. Burada bir kulübeye yerleşir, Afife ve Şefik isimlerini vereceği ikizlerini dünyâya getirir. Ancak bunları da anneleri gibi çile dolu bir hayat beklemektedir. Melek, dilenerek karnını doyurmaya; çocuklarını büyötmeye çalışır.

Sefaletle dolu 6-7 yıl böyle geçer ve Afife ile Şefik de anneleri gibi çarşı Pazar dilenmeye başlarlar. Yine bir gün, ikizler dilenmeye çıkar ve çarşıda o zamana kadar şahit olmadıkları bir manzarayla karşılaşır. Çok güzel giyinmiş iki çocuk, büyük bir kâfile eşliğinde "âmin!" nidalarıyla so-

⁹ Mehmet Celâl, *Bir Kadının Hayâtı*, Mürüvvet Matbaası, İstanbul, 1308.

¹⁰ *Bir Kadının Hayâtı* romanı, 1308'de Mürüvvet Matbaası, 1311'de Matbaa-i Sefa ve Enver ve 1315'te de Mahmut Bey Matbaası tarafından basılmıştır. Ayrıca, Meşrutiyet Matbaası'nda Sefil *Bir Kadının Hayâtı* ismiyle tarihsiz bir baskısı daha vardır. Çalışmamızda romanın 1311 tarihli Matbaa-i Sefa ve Enver baskısı esas alınacaktır. Roman hakkında daha geniş bilgi için bkz., M. Fatih Andı, Ara Nesil Şâiri Mehmed Celâl (*Hayatı-Eserleri-Şiirleri*), İstanbul Üniv., Doktora Tezi, İstanbul 1993; Yılmaz Taşçıoğlu, Mehmet Celâl'in Romanları ve Popüler Edebiyat Geleneği, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniv., Adapazarı, 1995.

kak sokak gezdirilmektedir. Çocukların ne olduğunu anlayamadan heyecan ve şaşkınlıkla tâkip ettikleri bu kalabalık, aslında bir âmin alayıdır. Şefik ile Afife, büyük bir hayret içerisinde eve döner ve annelerine gördüklerinin ne olduğunu sorarlar.

Romandaki bu bölümü, aynıyla naklediyoruz:

"Afife, yine kardeşinin lâkırdısını kesti:

- Tramvay yoluna sapmadan, hani o kalabalık...

Şefik kız kardeşinin söyleyeceği lâkırdıları mini mini dudakları arasından bıraktı:

- İşte, onu da unuttum: Biz o sokağa saptık. Karşıdan birçok arabalar, birçok adamlar geçiyordu. Bize yaklaştılar. Görsen, anneciğim! İki tane araba!

Afife, yine kardeşinin bir şey unuttuğunu anlatmak için hayretle karışık bir tebessümle validesine baktıktan sonra söze başladı:

- Arabaların da üstü açık!

Şefik, yine unuttuğunu îmâ eder bir tavr-ı masumiyetle devam etti:

- Sahih! Arabaların da üstü açık! Öndeki arabanın içinde benim kadar bir çocuk oturuyor! Gülüyor! İki tarafına çocuklar dizilmişler! İki tane "Âmin!" diye haykırıyorlar! O nedir ana?

- Zavallı çocuk!.. Sen böyle şeyleri, daha görmedin. İhtimal ki, istikbalde de görmeyeceksin yavrum!.. Çocuk mektebe başlatılıyor!..

- Ben de isterim, ben de öyle mektebe gitmek isterim!

- Heyhat! O, saadet mektebinde okuyacak, sen felaket mektebinde okudun!..

- Anlamadım nine!

- İnşallah sen de mektebe gidersin oğlum! Sonra?..

- Sonra... Çok kadınlar vardı, bir kaçını ben gördüm: Onlar ağlıyorlardı! Niçin ağlıyorlar, onlar?

- Sevinçlerinden!..

- Niçin seviniyorlar?..

- Çocuk mektebe başlatılıyor da onun için!..

- Üç tane çocuk da mini mini atlara binmişler. Yanlarında koca bıyıklı herifler var. Onlar kimdir?

- Lalalarıdır.

- O mini mini atlar ne güzeldi.

- Ee?

O aralık, bir efendiye yaklaştım, on para istedim.

- Verdi mi?

- Verdi ama, darıldı.

- Ne dedi?

- "Her sokak başında bir dilenci! Köküne kibrit suyu! Al da def ol!" dedi. Sonra geçtik...

Afife dedi ki:

- Ya arka arabadaki?..

- Onda kim vardı kızım?

- Bir kız vardı, nineciğim.

- Nasıl?

- O da oğlan gibi süslü! Başında sarı bir tarak vardı! Maviler giyinmiş! Acaba o kız ne olacak?..

- O da mektebe başlıyor kızım." (s. 26-29)

Alıntıladığımız bu satırlar, eserin giriş bölümünü oluşturmaktadır. Yazar bu satırlarla, kimsesiz çocukların yahut da yoksul insanların âmin alayına bakış açısını ortaya koymakta ve bu âdetin söz konusu kişiler üzerindeki tesirini vurgulamaktadır. Romanın bundan sonraki kısmı, Melek'in kendisini iğfal eden Safvet'le karşılaşması ve nihayetindeki hadiselerle şekillenir.

Yukarıda nakledilen satırlardan anlaşılacağı üzere, romanda klâsik bir âmin alayı tasviri yapılmıştır. Yazının başında da belirttiğimiz gibi, âmin alayı, zaman içerisinde unutulmuş birçok güzellik gibi, bugünkü kültür hayatımızdan neredeyse silinip gitmiştir. Tabii bu cümleyi, Kütahya ve Sıf-ranbolu'da şahit olduğumuz âmin alaylarını hariç tutarak söylüyoruz. Edebî türler içerisinde, bu tür hayat safhalarına yer vermeye daha elverişli gibi görünen roman nev'i, Mehmed Celâl'in *Bir Kadının Hayatı* adlı eserinin dışında, bu âdete kapılarını tamamıyla kapamış görünmektedir. Yazar, bu merasime değinmekle, âmin alayının roman sayfaları arasında da olsa yaşamasını sağlamış ve kültür hayatımıza önemli bir katkıda bulunmuştur. İnceliklerle dolu bu âdetin ne anlam ifade ettiğini, ilkökul birinci sınıfa annesiyle birlikte salya sümük ağlayarak gelen, altını ıslatıp evine gitmek isteyen çocukları hatırladığımızda daha iyi anlayabiliyoruz. Ço-

cukların okula başlama safhasında karşılaşabilecekleri zorluklar ve uyum problemleri, bu âdetle en aza indirilebilecek derecededir. Âmin alayıyla birinci sınıfa başlayan çocuğun okula duyacağı sevgi, hiç şüphesiz, alelâde bir şekilde okula gidenlerden çok daha farklı olacaktır. Bu âdet, en başta, çocuğa büyümüş olduğu hissini, ardından da güven duygusunu verecektir. Ayrıca çocuk, kendisine değer verildiğini görecektir ve bunun verdiği gururla çevresine daha güzel duygularla bağlanacaktır. Bütün bunlar ise, çocuğun ciddi mânâda okula özendirilmesini sağlayacaktır. Bunun yanında, âmin alayıyla çocuk ve ebeveynde hâsıl olan heyecan ve mutluluğa ortak olmak, sosyal bütünlük ve dayanışmanın sağlanmasında hiç de gözardı edilemeyecek neticelerdendir. Bu merâsim vesilesiyle insanların bir araya gelmesi; akrabalık bağlarını güçlendirecek, komşuluk ilişkileri ile dostlukları kuvvetlendirerek toplumun devamlılığını daha sağlam temellere oturtacaktır.

Tabii olarak, koşturmalar içerisinde kendimizi dahi unuttuğumuz bugünlerde, eş dost ve akrabaları toplayarak geçmiş devirlerdeki gibi bir âmin alayı düzenlemek oldukça zor görünmektedir. Fakat en azından birkaç ahabap bir araya gelip okula başlayacak çocuğa küçük bir gezinti yaptırmak ve ufak da olsa hediyeler vererek teşvikte bulunmak pek de altından kalkılmaz bir yük olmasa gerek.

Rıza ve Elma

Muhterem YÜCEYILMAZ

Târihi şekillendirmiş, çağlara yön vermiş şahsiyetleri tozlu sayfalar arasından devşirirken, niye hep bize aktarıldığı kadarıyla algıların ki? Niye onları, o parlak isimli büyük adamları bir de bizlerden biriymiş gibi düşünemeyiz? Onlar da dokuz aydan sonra gelmediler miydi dünyaya? Onlar da yiyip içip, gülmediler mi, göz yaşının tuzunu hiç bilmediler mi? Bu mümkün müdür?

Kendi zamanının töresi, kanunları dahilinde, talihin çarkları arasına düşmüş, sıradan bir yeniçeri olarak doğmuş olabilir mi pekâlâ. Seçkin bir hanedanın soylu şehzâdesi olarak dünyâya inmek tamamen kaderin işiydi ve o, dünyâya herkesden biri gibi, aynı fitrî donanımlar sonucunda gelmişti. Tıpkı herkes gibi; kendi arzusuyla değil, yer küreye indirilerek.

Bu indirilişin acısını belki târihi birkaç şahsiyetten daha şiddetli bir şekilde o duymuştu. Ve tabii, duyurmuştu aynı zamanda. Kulağına fısıldanan kutlu sözlerle 'inanmıştı' dense târih açısından pek vahim bir yanlış yapılmış olmaz her halde; ama onun, yaratılışında bazı hasletleri benliğinde yoğunlaştırarak getirdiği muhakkak. Birkaç hasletti diğerlerinden farkı! Bu fark sayesinde ona, indirildiği yere yeniden yükselme imkânı yaratılmıştı. Mademki inmiştin bir kere, şerefli yerini yeniden kazanmak olmalıydı muradın!

"Yüksel ki yerin bu yer değildir!"

Kutlu sözlerin cümlesinin kısacık özetiydi bir 'Allah rızası için'. Hepsini bu kadarcıktı. Fakat, onun başındaki altın tığ ile nakışlı demirden târihi file, ona başka bir seçenek bırakmıyordu seçilmişlerden biri olmanın gereği, o bu kısacık armağanı, ömrünün işi olarak başına geçirdi ve yalnızca O'nun rızasını dilemeğe, yollara düştü.

Yavuz Sultan Selim Hân!

Bir fânî için hayli gösterişli bir isim ilk bakışta. Ama, inanmışlık yok mu; yok mu o îman duygusuyla bağlanış; sadece rızâya teveccüh yok mu, işte oradan sonra târih, onu bir fâninin ten gömleğinden sıyrıp ölümsüz bir kişiliğe büründürüyor. Bileydi ki işin sonu böyle bir şan şöhret olacak, belki de bütün seferlerinden geri dönerdi.

Yavuz Sultan Selim Hân!

Bini bir yerde bir nice çirkinliği ruhuna sığdıramayıp, çekmiş kılıcını kınından. Belki kın yalvardı, titredi de duymadı Yavuz. Belki, içindeki Selim'e o kadar ağır geldi ki zaman, insan olmanın onurunu yerden kaldırdı.

ma vakti dedi, kana doymuş uzak topraklara doğru sefer eyledi. İnsanın üst yarısı çileden çıkmış, adalet hissinin zedelendiği üç beş göğüs kemiği birbirine girer gibi olduğunda, akıl nihayet yüreği hatırlamış ve teselli etmeye karar vermiş. Yüreğin tesellisini ancak kılıç çözecektir vakti şahâne-sinde. Kan ya durmalı, ya şerbet gibi akmalı artık, bir şifâ olsun diye kan tutmuşlara. Hiddetinin coşkun köpürtüsünden daha mı az korkutucuydu kalleslik? Güven kalmadıysa Selim'in toprağında, bir Yavuz gider bulur, getirirdi. Çünkü, biliyordu eğer kul ise kulluğunun gereğini; yok eğer şah ise şah olmanın şartını. Bilirdi, kuzgunun leş gözlediğini. Dedesi Fâtih, kaderin seçiciliğini ona ince ince öğretmişti. Daha küçük bir şehzadeyken Selim, kulağına görevin büyüklüğü ve görmezden gelinemezliğini fısıldamıştı. Selimdi, lâkin onu Yavuz eden, zamanydı.

Yavuz Sultan Selim Hân!

Beşeriyetin indiriliş gayesini iyice bellemiş, elleri kıymetli, gözleri keskin, başı pare pare dumanlı, yüreği insan Selim Hân. Yerde bir lokma ekmek görsen, eğil ve yerden kaldır fehvasınca kutsalın ayaklar altında dolanmasına itirazı vardır onun, atalarından gelen. Ve ona bir görev olarak verilmiş olandır bu. Kutsalı yerden kaldır!.. Durabilir mi! Başının üstünde kitabı dururken, önünde hakimiyetin yolları açılmış, serili dururken; o eylemsiz durabilir mi? Ki, dedesi ona muhteşem bir fetih armağanı sunmuştur, ondaki akidede dervişane bir iklim sezmiştir ve kızdığında hemen hiddetten kızarıveren yüzünde bir âdil yüz daha görmüştür, nasıl yetiştirmez dizi dibinde şehzâdesini! Hiç fısıldamaz olur mu yolların çetinliğini, insanın kaypaklığını ve affın zulmünü! Dedesi Fâtih Sultan Mehmet olanın yüreği önde gitmez mi! Bir elma yüzünden yere indirilmiş atalarının elmasını yerden kaldırıp, yükseğe asmaz mı Selim?

Adıdır Selim... Ve hedefidir. Âkıbetidir aynı zamanda. Bir Selimden diğerine varana dek Yavuzdur arada. Yavuz kalmaktır kaderi. Dahası kendi içinde, kendi ruhunda, Yavuzla Selim'i barışık tutmaya mahkumdur, yazgılıdır, kaçışsızdır. İkisini birden olmak zorundadır. Her ikisini aynı kazanda halledip dünya üzerine dağıtmaya memurdur. Dünya'nın fâniliğini bile bile, kendi belgeselini bir mikroçip kadar yer tutan ömrünü, geçmişini, amel defterini, kendi eliyle, kendine dikte ettirildiği gibi aynen yazmıştır. Korkusuzca hamleler yaparken düşman üstüne, ensesinde çelik gibi sağlam bir iman kalkanının nefesiyle diyar diyar at nalından hilaller dök-

müştür coğrafyaya... Savletinden ne doğusu kaçabilmiştir ne de batısı. Sâ-dece îmânına dayalı bir kuvvetle aşmıştır sarp dağları. Bugün derler ki 'o, bir Allah rızasına koştı ömrünce.' Bugün bir 'Allah rızası için' kalmıştır dillerde. Allah'ın rızası bir dilde kalmıştır bugün. Bir delilik, bir divânelik ateşiyle çölleri aşmıştı denir. Bir Allah rızası için yere düşen elmayı yerden kaldırmaya yazgılı Selim'i, kim anlar, kim bilir? Cemâl'ine bir sevdirmek için kendini, kendi cemâlini unutmuş, bir suyun başında baktıysa eğilip, celâlini görmüştür. Celâlden cemâle çok yaş inmiştir, şeksiz, şüphesiz. Kendi cemâline benzer kimleri savurmuştur yer yüzünden, bir Cemâl için. Belki bu yüzden sığışamamıştır rahat döşeklerine, mamur saraylarına. O, yüreğinin bütün saraylarına sırtını dönen Sultandır. Bu yüzdendir belki, geceler boyu aşması yakıcı çölleri. Yıldızlarla ünsiyeti bu yüzdense, hayrete ne hâcet. Açık havada menzile doğru gitmenin adı uçmaktır onun dilinde. Gâhi yayan, gâhi rahvan, ama dâima revan... Bağrı kan, yolu revan bir gitmektir onunkisi.

Bir sultan için 'eğrisiyle doğrusuyla' diyerek başlayamaz yargılama tarihi önünde. Çünkü tartılacağı terâzi insanlığın, bütün beşerin ortak terazisidir. Târihte 'ağır olmak' ağır davranmak değildir. Ağır çekmektir, ağrılarına göğüs gererek bedelin. Târih 'ağırdan alanı' affetmez. Siler geçer. Târihe ağır gelmekse çok daha acımasız bir yargıya yol açar. İnsan topluluklarını önce peşine takıp, sonra da târih önünde kusurlu bırakan, târihe ağır gelmiştir. İnsanoglu, târihin eskimiş yapraklarında dolaştıkça, dâima güzel ve parlak sayfalar görsün ister. Yavuz Sultan Selim, böylesi sayfalardan dünyaya koca bir albüm bırakmış. Kilometre karelerce, ülkelerce, iklimlerce geniş bir kitap bırakmış. Kılıç şakırtıları, at kişnemeleri, zil ve kös nidaları arasında insanlığın yücelme dâvâsında askerleriyle yürürken, geride bıraktığı tâze cesetler için göz yaşı dökmüş, sadrazâmının yanında da dökmüş, lalâsının da, dost bildiklerinin meclisinde de dökmüş, saklanmaksızın. Yüce terazinin önünde dökmüştür yaşını. Teselliyi ise ardına bakmadan yürümekte, ilerlemekte bulmuştur. Can bildiği, kanından bildiği yakınlarının arkadan vurmasını görmemek için, geriye daha acılısını bırakmamak için... Onu, bu konumuyla anlamak oldukça zor. Bir yandan kardeşinin acısı, diğer yandan nizâmın gereği... Bir taraftan huzura susamış kitleler, diğer yandan bir rahat döşek yüzü görmemiş garip sırtı... Bir tarafta tacı tahtı, diğer yanda görev aşkı! Bir zorlu ömürdür onun ömrü.

Bir garip yalnızlıktır, kalabalıklar içinde. Sultan benim derken kulluğudur onu susturuveren; otağında niyazlardayken içinde dünyanın acılı feryadı, imdad isteyen mazlumlar, kan görmekten bıkmış gencecik civanlar, kadınlar, çocuklar... Bir gel-gitler arşıdır bastığı her toprak. Bir zulmün cebiridir onu yollara düşüren. Kalabalıklar için ordular düzenleyen, gelecek kuşaklara azmin örneğini biriktiren bir pâdişah'tır o.

Kafasında dâima gelecek vardır Yavuz'un. Geleceğe programlanmış bir gönüllüdür aslında. Uzun vadeli düşünebilen bir kafa yapısına sahiptir ki ne kadar uzağı düşünebildiğini bugün ölçmeye kalksak elimizde mikyâs yok. Ufkun ötesini görebilmek için bir başka göz, bir başka yürek gerektir. Cesâret sözcüğüyle nereye kadar anlatabiliriz onu? Eğer her atılımı, basit bir cesâret hamlesinden ibâret idiyse, her birini zaferle sonuçlandırmasını en azından, ihtimal hesabı yapanlar bile izah edemezken...Ve bütün gayretini bir 'Allah rızası için'e tahvil eden bu muhteşem şahsiyeti târîh doğru yere oturtabilmiş midir? Gerçekten onun hakkında herşeyi biliyor muyuz? Şehzâdelik günlerinde babası İkinci Beyazıd'ı ısrarla görmek isteğini nereye kadar anlayabiliriz? O, 'sâdece devletlünün mubârek elini öpüp, baba evlat muhabbetine belki bir iki saat için mazhar olmak ateşiyile yanıp durmuşken, bunu açık açık istemekten, ısrarla dilemekten neydi maksadı? Eğer gerçekten sâdece baba hasretiyse içini kavuran, nasıl bir pâdişah büyümüştür hânedanın acılı bağrında? Pâdişah olsa dahi babasıyla hasbîhal etmek ihtiyâcını târîh ona çok mu görecek? Eğer bu isteği hasretten değil de siyâset gereği idiyse o vakit, nasıl bir gelecek planlıyordu kafasında ülkesi için? Belki saltanat korkusuydu onu Bayezid Hân'a doğru savuran? Hânedanın geleneğiymiş belki de Yavuz'u, selim selim babasına taşıyan? Ne zaman ki reddedilir, görüşme kapıları yüzüne kapanır, işte o vakit Sultan Selim Yavuzluğunu kuşanır.

'Yürü Yavuz Sultan Selim, meydan senindir'

Doğu Anadolu dolaylarından bir türküdür yakılmış. Târihler öyle yazsa da kim emin olabilir bu türkünün, Anadolu'nun zulme hayır diyen insanının yüreğinden mi yoksa dosdoğru, Yavuz'un kendi dilinden mi yükseldiğinden? Ona bu türküyü yakanlar, kendi halkıdır. Sultanlarına bu türküyü yakıttırmışlar, öyle yakmışlar. Hâli, yanmak üzere olan pâdişahın ne kârı olur yürüyüp gitmekten başka. Yüreğin hangi yoksunluklarının toplamıdır kim bilir? Saltanatla hal edilme arasındaki kılıçtan keskin yaşı-

ma umudunda, entrikaların, kuyu kazmaların, alicengiz oyunlarının tam ortasında, korkulardan korkmamak, korku, endişe kavramlarını kökünden silmek için mi aşmıştır ülkeleri? Yoksa kendine biçilen görevin ağırlığıyla ne kadar yalnız olduğunu bilip de çöllere mi salmıştır kendini? Çöllere doğru pür azim sefer eylemek, hangi uzakları yakın etmek içindi uzun çabaları?

Tarih, yalnızca olaylardan mı ibarettir? Olayların cephe gerisinde hangi kaynar kazanlar buhar savurur pâdişahların, şehzâdelerin gönüllerinde? Bilmek kolay değil ama tahmin etmek bile ayrı bir zevk ve çarpıntı verir.

Yavuz Sultan Selim Hân!

Ne hoş bir husustur, yıllarca su yüzü görmeyen Arabistan çöllerinde onlar geçip giderken bir yağmurla selâmetlenirler. Asker, matarasını bile kullanmaya lüzum görmemiş, rahmet onları dört bir yandan sarmıştır. Ne hoştur Yavuz'un, çölde yayan gitmesi, askeri önünde.

'Aman Hünkârım, bunca saltanat bineği dururken böyle yayan gitmeniz nedendir acep?'

'Bre efendi, önde Mubarek zatları Peygamber efendimiz yürürken önümüzde biz nasıl yolculuk ederiz binek tepesinde? Uygun mudur hiç!'

Ne ârifandan bir kimsenin, ne de askerin buna vereceği bir karşılık, henüz bugün dahi bulup da söylenesi değil.

Yavuz Sultan Selim Hân! Kendi hayatını görev bilmiş bir ulu kişi. Bir atılım adamı. Musibeti tesbit ediyor, kararını veriyor, yollara düşüyor. Ardından mırın kırın eden askeri dönerek bir kamçı gibi haşlıyor sözleriyle: Karıları ve çocuklarıyla kalmak isteyenler kalsın. Benimle gelecek olanlar sa yürüsün! Bu ağır bir ihtardır asker olana. Asker, sert, rahatsız bir libastır Selim Hân'ın peşinde. O devirde asker olmak bir şeref. Hele onun askeri olmak! Dünyânın her yanındaki çığlıklara yetişme azmindeki bir zaferler ordusuna asker olmak! Olmaklığın en gösterişlisi. O, ardını dönüp yürümeye başladığında, askeri bilir, gidilen kutlu bir beldedir dâima. Kutlu yer yüzünün acılı bir yeridir gidilen. Asker zaferin peşinden gider; Yavuz ise görevinin peşinden. Ve yalnızca o bilir, bu yer yüzü toprağı gide gide bir gün biter nasılsa. Ne ki adımlar kutlu olsun. Ne ki gidiş, O'nun rızasına olsun! Bir rızâ içindir kendine hazırladığı yorgun çarıklar. Gün doğarken düşölür yola, güneş çokçası sol omza düşer. Yüzü kum sıcakların-

da, gönlü rızâda... Bedenin yorgunluğunu sevilmişlerin sultânı sevgili peygamberin kutlu bahçesinde dinlendirecektir. Saltanat kavuğunu, sırmalı kaftanını toprağa bıkakıp, yalın çehresiyle öpecektir kutlu beldeyi. Kim bilir kaç rekâtlik bir dinlencedir aylarca, yıllarca didinip durduğu.

Sanki yüz yıllar sonrasını görmüşçesine tekrar yollara düşecektir, görev aşkıyla. Ardını batan güneşlere dönüp hiç durmamacasına gezdirip dalgalandıracaktır sancağı. Bildiği doğruların, aklının yattığı gerçeklerin, hepsinden önemlisi içinin kaynakıldığı îmânını sağ salım yerine teslim etme şuurunun yakıcı, yorucu yolculuğunda, aklının bir köşesinde hep aynı ses yankılanacaktır: Pâdişah olsan da kulsun. Kul pâdişâha zafer dayanmaz. Ülke dayanmaz, kale dayanmaz. Bilir atalarından, Hakka, hiçbir kapı kapalı kalmaz ve ki kalmaz.

Bir gün öleceğini böylesine açık seçik bilerek, kulluğunun gereği peşinde nice acılı şuur cenderelerinden geçtikten sonra nasıl olur da yedeğinde kutsal hazinelerle şehre dönerken, geceyi bekler! Gecelerden gecelere atılmış ömrünün o en kutlu gününde nasıl olur, yüreği nasıl razı olur da şehre girmek için geceyi bekler! Yavuz Sultan Selim Hân! Ömrünce tek tek topladığı hazinesini hiç, sabahın çığ ışığında yakar mı! Bütün çeyizini, târihin uykulu sandıklarında derdest ederken, ismi altın harflerle yazılacağını bilip dururken, kulluğun pâdişâhlığından hiç vaz geçer mi! Ömrünce yürümüş, sırtını sarayına dönüp. Ömrünün varını heba eder mi alkış için! Dünyâya nizamât vermeye kalkınanların en baştan bir mukavelesi olacaktır evvelemirde. İnsan soyunun ne evrimi, ne devrimi için, sâdece insanın haysiyeti için yürünmüş bir yoldu onun yolu. İyi şeylere lâyık bir yaradılmışlar tayfası içindi herşey. Yeryüzünde yuvarlanıp duran elmalar için, yerdeki taş kenara kaldırır gibi, ayak altında kalmış bir lokma ekmeği yerden alır gibi, insan gönlünün en küçük bir zulmü kabullenemeyişti. Dünyânın bütün doğrularını en doğrudan birleştirmektir rüyası. Buydu bildiği görev. Buydu var oluşunun anlamı. Bütün bildiği buydu. Sarsılmaz inançlarla yol almıştı sürekli. Cenk havaları çalındığında hamâset diye algılamamıştı şenlikleri. Bir kutlu gidiş olur, ola ki son seferdir, şenlik olsun. Gidilecek asıl yer, varılacak son menzil besbellidir, bunu bilir ve böylece her seferini bir şölen eyler. Gitmekler neş'edir, gitmekler toydur, düğündür. Gitmekler hasretin sonudur; en son seferdir Selim'in son zaferi.

Yürü Sultan Selim Hân, meydan senindir!

"Menzile daha çok var. Kaç yıldızlı gece eskitecek, kaç uykulu şafağı ayıltacaksın ayakta dimdik. Gitmekle bitmeyecek günler geceler. İçinde hep o sıla şarkısı, "gelmedik mi daha? Yol bitimi hangi gün? Hangi kutlu zamandır yolun sonu? Daha çok var mı? Diye diye, tabur tabur askerler eskiteceksin ardında. Onlar bezecek, homurdanacaklar. Sana içlerinden ilenip söylenecekler belki. Her birinin rüyalarında evlerinin bacaları tütecek, karılarının sıcak nefesleriyle sıçrayacaklar sahrayı geçerken. Sen hep menzili düşüneceksin. Daha ne kadar? Acaba ne zaman?"

Bir yandanda, yürüdükçe yolun kısalacağını düşüneceksin, son düğüme doğru, en önde, yalnız. Hep, o kutlu kavuşma ânıyla at süreceksin. Anlayan, anlamayan, seninle birlikte ufka bakacak, gittiğin yerden emin olansın sen. Rahat döşekleri seçseydin, Yavuz olmazdı adın. Selim kalırdın. Ki, selimliğin ne olduğunu dâima bilmiştin. Selimlik, bir yumuşak yürek taşımaktı; insanı incitmekten kaçınan bir yüreğe beden olmaktı; insanın şânına inanmışlıktı.

Sarayından yıllar yılı ayrı kalmış bir pâdişâh için gidilecek yer, fethedilecek toprak kalmadığında, sırtının ortasından bir şırpençle gelir daveti. En çok ağrıyan yanındır göğsünün arkası. Belki de sırtının bir rahat yüzü göremeyişindendir aslanın vurduğu yer! Sırtının ona bir şikayetidir belki de.

"Ya, işte böyle, pâdişâhım. Hasretlerin kavuşma vaktidir gelen. Ayrılık sona ermek üzredir." Bir teselli cümlesine benzer ilk bakışta ya, aslında ikinci cümleyi ona söyletmektir talihin muradı:

"Hasan Can, sen bizi şimdiye dek kiminle bilirdin?"

Tastamam da öyledir. Yoksa onca uzun, meşakkatli yıl, onca susuz yol nasıl biterdi Onsuz?

Yavuz Sultan Selim Hân!

Târihi, bir ömre sığdırmak oldu işi. Hiddetinde, Selim olan Yavuz'u gizledi tebasından; affındaysa celalli Yavuzluğunu. Hamâsete kanmadan görevini yerine getirdi. Düşünen herkes gibi... Kimi, ağaçtan düşen elmayı bakıp fizik ilminin kanatlarını havalandırdı, kimisi millî kahramanının başında oklara hedef etti. Selim Hân'a gelince... O, elmanın işaretine işaret etti. Yalnızca elmaydı, onu şah eden.

Mağlupların Destânı

Olca YAZICI

Ay yüzlü bebeklerden sızıveren bu kan ne?
Niye gül üretmezler silah yaparlar anne?
Yakıyor yüreğimi zâlim Nemrut ateşi
Karanlıklar kralı gölgeliyor güneşi
Sevinçler uç verirdi içimizde her Nisan
Dünyâyı neden böyle cehennem eder insan?
Hani sevgi ve barış hani hürriyet vardı?
Hani eşkıya yanke, hümanistti, uygardı?
Kızgın kum fırtınası Ebrehe ve Ebâbil
Moğol'a, Hülâgu'ya rahmet okutan sefil
Mahzun belde Ümmül Kasr; elemli, yıkık Basra
Ey A'zam, ey Cüneydî, lânet olsun bu asra!
Dâru's selâm esrarı yansılır sahrada
Bağdat bir şehir değil, Şark'ın kalbi orada
Cân ne ki, cânân ne ki, cihândan geçer aşık
Doğar mutlak yeniden Muhammedî bir ışık
Geylânî dergâhında özümseven âlî nûr
Özlenen emin diyâr, elbet bir gün bulunur
Dicle'nin acıları, Sümeyye lâlesidir
Ağıt değil bu şiir, zafer meşâlesidir!
İstıraplı hasret var, ruhu ezen kederde
Zorbaları ürküten, o sultan devlet nerde?
Ölüm başlangıçtır der, erdemliler, erenler
Bu hikmetten habersiz evrene yön verenler!
Kutlu gök ekin gibi, dirilecek bedenim
Tetiği sen çeksen de, bil ki kazanan benim!
Uyan İbrâhimoğlu, kendini iyi tanı
Direniş türküsü bu, mağlupların destanı!

Yeni Araştırmalar Işığında İskenderiye Kütüphanesi

Prof. Dr. Arslan TERZİOĞLU

Antik devir kütüphanelerinin en büyüğü ve ünlüsü olan İskenderiye Kütüphanesi, Büyük İskender'in Mısır'ı zaptından sonra Nil deltası ile Marcotis gölü arasındaki eski Rhakotis adlı balıkçı köyünün bulunduğu mevkide ünlü mimar Deinokrates'in planlarına göre 20 Ocak M.Ö. 331'de inşa ettirdiği ve kendi ismini verdiği İskenderiye şehrinde, ölümünden sonra Ptolemeler zamanında kral sarayının bulunduğu tepede Brucheion mahallesinde Ptolemaios I Soter (M.Ö. 304-285) devrinde tesis edilmeye başlanmış, Phaleronlu Demetrios ile birlikte çeşitli ülkelerden kitaplar toplanmış, daha sonra onun oğlu kral Ptolemaios II Philadelphos (M.Ö. 285-246) başa geçince İskenderiye kütüphanesi'nin gelişmesi için büyük çaba sarfetmiştir¹.

İskenderiye Kütüphanesi'nin, Ptolemaios I Soter tarafından mı yoksa Ptolemaios II Philadelphos tarafından mı kurulmuş olduğu konusu gerek antik dönem, gerekse modern yazarlar arasında tartışma konusu olmuştur. İskenderiye Kütüphanesi'nin kuruluşu ve bunun için Phaleronlu Demetrios'un yardımları ile ilgili en önemli kaynak olarak Aristes'in M.Ö. 200-83 yılları arasında yazıldığı sanılan ve Tevrat'ın Yunancaya çevrilmesinin konu edildiği mektubu gösterilir. Flavius Josephus'un da Aristes'in mektubuna dayanarak, İskenderiye Kütüphanesi'nde kral Ptolemaios II Philadelphos devrinde Phaleronlu Demetrios'un çabaları ile çok sayıda kitapların toplanmış olduğunu ve ayrıca Yahudi kanunlarının bu dönemde Yunancaya çevrildiği anlatılırsa da, Ralph Marcus gibi bazı yazarlar bunu yalanlayarak bu işlerin daha önce Ptolemaios I Soter devrinde yapıldığını ileri sürerler. Buna delil olarak ta Phaleronlu Demetrios'un İskenderiye'ye gelecek Ptolemaios I Soter'in danışmanı olarak görevlendirildiğini, Ptolemaios II Philadelphos döneminde ise işten el çektilerilerek sürgüne gönderildiğini ileri sürerek Aristes'in verdiği bilgilerin gerçeğe uymadığını belirtmektedirler².

İskenderiye Kütüphanesi'nin kuruluşundan bahseden başka bir kaynak da, XV. yüzyılda yazılmış olan ve Collegio Romano Kütüphanesi'nde 4C.39 No.da kayıtlı Plautus'un parşömen kodeksi üzerinde yer alan bir

¹ H.J. de Vleeschauwer: Les Bibliothèques Ptolémennes d'Alexandrie, Pretoria 1955, s. 2-15; Nuray Yıldız: Eskiçağ Kütüphaneleri. İstanbul 1985, s. 80; David D. Hogart: Philip and Alexander of Macedon. Ed. New York 1987, s. 187-191.

² Josephus: Antiquitarum Judaicarum. Tr. Ralph Marcus, J.Tharkeray, I.H.Feldman, London 1958-1968, s. 7

kenar notudur ki bunun Caccius adlı birisi tarafından yazıldığı ve bu Caccius'un' da M.S.XII. yüzyılda yaşamış olan Bizanslı tarihçi Johannes Tzetzos olabileceği ileri sürülmektedir³. 1819 yılında F. Osann tarafından keşfedilen bu kenar notunda İskenderiye kütüphanesi'nin kuruluşundan detaylı bir şekilde bahsedilirken, kral Ptolemaios II. Philadelphos'un masrafları saray tarafından karşılanarak dünyanın her tarafından çok sayıda kitap toplattığı ve Phaleronlu Demetrios ve diğer danışmanların yardımı ile biri sarayın içinde, diğeri de dışında olmak üzere iki kütüphâne tesis ettiği belirtilmektedir. Kütüphanenin tanzimi ile uğraşan ünlü kütüphaneci bilgin Kallimakhos'a atfedilen bilgilere göre sarayın içindeki kütüphanede 500.000, sarayın dışındaki kütüphanede ise 42.000 kitap bulunduğu ve İbranice kitapların 72 bilgin ve dil bilen uzman tarafından Yunancaya çevrildiği de öne sürülmektedir⁴. Yalnız bu 12. yüzyıla ait kenar notunda belirtilen kuruluşla ilgili olarak bunun Ptolemaios II. Philadelphos'un zamânında olduğuna dair hususun yanlış olabileceği, çünkü daha evvelce de belirtildiği gibi Phaleronlu Demetrios'un Ptolemaios II Philadelphos zamanında işten el çektilirerek sürgüne gönderildiği ileri sürülerek, Musaion ve ona bağlı olan kütüphanenin kuruluşunun ondan önceki kral Ptolemaios I Soter devrinde gerçekleştirildiği A.Hessel, H.J. de Vleeschauwer gibi araştırmacılar tarafından kabul edilen bilimsel görüşlerdir⁵.

Antik devir yazarlarından Seneca, Titus Livius'un İskenderiye kütüphanesi için "kralların servetine uygun bir yapı" olarak övüldüğünü belirtmektedir⁶. İskenderiye'deki kütüphâne, Vitruvius'a göre Ptolemaioslar tarafından, Attaloslar'ın Bergama'daki kütüphanesine rakip olarak tesis edilmişti⁷. Aulus Gellius'a göre Ptolemaioslar devrinde İskenderiye Kütüphanesi'nde 700.000 rulo gibi çok sayıda kitap toplandığı belirtilirken, Ammianus Macellinus da İskenderiye'deki kütüphânelerde Ptolemaios kralları döneminde toplanan kitap sayısının 700.000 rulo gibi büyük bir sayıya

³ W. Dindorf: Rheinisches Museum, 1830, N, s. 232; E.A.Parsons: The Alexandrian Library, New York 1967, s.166-167.

⁴ E.A.Parsons: Aynı eser, s.105-118.

⁵ Camb. Anc.Hist. VIII: Alexandrian Literature, s.281; A.Hessel: A History of Libraries, Tr. With supplementary material by Rueben Pciiss, New Brunswick, N.J., 1955, s.1; H.J. de Vleeschauwer, aynı eser, s. 2-15.

⁶ Seneca: Epist.Mor. IX, 5.

⁷ Vitruvius: De architectura, VII, 4.

ulaştığını teyit etmektedir⁸.

Bu bilgiler ışığında Iskenderiye Kütüphânesi'nin Ptolemaios I Soter devrinde Iskenderiye'de sarayın bulunduğu tepede Brucheion mıntıkasında tesis edildiği ve oğlu Ptolemaios II Philadelphos tarafından M.Ö.III. yüzyılın başında genişletildiği ve Musaion'un bu devirde ünlü bir ilim merkezi haline geldiği görülür. Iskenderiye Kütüphânesi ile Musaion hakkındaki bilgiler az da olsa, antik devir yazarlarının eserlerindeki ibarettir. Iskenderiye'deki saray kompleksi içinde yer alan Musaion'un M.Ö.26 yılındaki durumundan Strabon bahseder. Musion'un sarayın sadece bir kısmını oluşturduğunu ve orada gezinti ve oturma yerleri ile bilgilerin birarada yemek yedikleri geniş bir salonun bulunduğu işaret eder⁹. Saray duvarları içerisinde bir botanik bir de hayvanat bahçesi vardı. Bu bölgede bir antik satirikçinin dediği gibi "İlhamların kafesi" Musaion ile ünlü kütüphâne de yer almaktaydı. Peristy'li Musaion, toplantı salonları, dünyaca ünlü kütüphâne, üyeleri bir manastır düzenindeki gibi yaşayan ve masrafları kral tarafından karşılanan bir bilimler akademisinden ibaret bu büyük yapı kompleksi hiç şüphesiz antik dönemin en önemli bilim merkezlerinden biriydi¹⁰.

Iskenderiye'deki Musaion'un kütüphânesinden başka, Tetuillian'ın şüpheden âri şehadetine göre Serapis Tapınağı'ndaki Serapeion Kütüphânesi, Sebastium Kütüphânesi ve bazı küçük bir iki kütüphâne gibi kütüphâneler M.S.III. yüzyılda hâlâ mevcuttular. Serapeion Kütüphânesi eski Mısır Serapis kültürünün tapınağı içinde yer aldığından bir tapınak kütüphânesi olarak dini eğitim vermek yanı sıra siyasal açıdan da önemli rol oynamıştır. Zîra Makedonya, Yunan ve eski Mısır kültürlerinin kaynaşmasına yardımcı olmuştur. Ama Serapeion Kütüphânesi'nin kültürel açıdan öneminin Musaion'a bağlı kütüphânenin yanında dâima ikinci planda kaldığı da bir gerçektir¹¹.

Iskenderiye Kütüphânesi'nin şark veya Yunan menşeli olup olmadığı münakaşalıdır. Bu konuda, araştırmacılar daha eski örneklerden fikir alındı-

⁸ Aulus Gellius: Noct.Attic.VII, XVII, 3; Ammianus Marcellinus: Rer.Gest.XXII, 16/12-13

⁹ Strabon, XVII, 8-10.

¹⁰ Mac Kendrick, P: Hellas Steinernes Erbe. Wiesbaden 1965, s.282.

¹¹ H.J. de Vleeschauwer: Aynı eser, I/6-II, s.61-62

gını belirtirken, hem doğuda Asurluların Ninova Kütüphânesi ve hem de batıda Iskender'in hocası Aristoteles'in Atina Lykaion'undaki kütüphânesinden geniş ölçüde etkilendiğini belirtmektedirler. Iskenderiye Kütüphânesi'ni Ptolemaioslar'ın saray ve tapınakların yakınında kurmalarının ise Yunan değil bir doğu ve Mısır geleneği olduğunu da unutmamak gerek¹². Ayrıca Iskenderiye Kütüphânesi'nde toplanmış eserlerin Mısır'da firavunlar devrinden beri kullanılagelen papirüs üzerine yazılmış olması da eski Mısır tesirlerinin başka bir kanıtıdır.

Kuruluşundan itibaren süratle sayısı artan ve en parlak devrinde 500.000 ila 700.000 kadar rulo biçimindeki kitap koleksiyonunun kullanılabilir ve aranan kitapların bulunabilir duruma gelmesi için bir düzenleme gerekliydi. Suidas'ın Etymologicum Magnum'da belirttiğine göre Iskenderiye Kütüphânesi'ndeki kitapların kataloğunu Ptolemaios II Philadelphos zamanında Iskenderiye'ye gelen Kyrene'li Kallimakhos yapmıştı. Onun hazırladığı bu katalog Pinakes (Tabletler) adını taşıyordu ki bu kelimenin, rulolarda yazılı olan bilgi dalları ve sonra da kütüphâne rafları üzerine yerleştirilmiş tabletler için kullanıldığı ileri sürülmektedir. Daha sonraları bu Pinakes deyimi, bir yazarlar ve eserler listesini veya kataloğunu belirtmek için kullanılmıştır¹³.

Bu yüzbinlerce kitabın Iskenderiye Kütüphânesi'ne toplanması için Ptolemaios kralları devlet hazinesinden harcamalar yaptıkları gibi, satın almanın yanında müsadere yolunun da denendiği, bu yolla Akdeniz kıyılarından değerli yazma eserlerin gönderilen görevliler tarafından temin edildiği gerek ünlü hekim Galenos'un gerekse diğer antik devir yazarlarının eserlerinden anlaşılmaktadır¹⁴.

Aristoteles'in kütüphânesini ve ondan sonra bu kütüphânenin yöneticisi olan Theophrastos'un kendi yazılarından oluşan özel koleksiyonunu yüksek bir fiyat karşılığında Ptolemaios II Philadelphos'un, Theophrastos'un öğrencisi ve mirasçısı Nelcus'dan Iskenderiye kütüphânesi için sa-

¹² A.Hessel:Aynı eser, s.2-4; H.J. de Vleeschauwer: Aynı eser, s.13-18.

¹³ A.W.Mair: The Pinaces of Callimachus. The Library Quarterly, Vol.XXVIII, 2, 1958, s. 132-133.

¹⁴ Galenos: Comment. In Hippoc. De nat. Hom.II, s.128; J.Platthy: Sources on the Earliest Greek Libraries. With the Testimonia, Amsterdam 1968, s.162.

tın aldığı, Athenacus'un eserinde belirtilmektedir¹⁵. Satın alınan yazma eserlerin İskenderiye limanına gemi ile gönderildikleri, geliş yerlerine ve satan kimselere ait bilgiler eklenerek bu eserlerin depolarda saklandıklarını belirten Galenos, ayrıca İskenderiye limanına çeşitli yerlerden gelen gemilerin bir süre limanda alıkonulduklarını, arandıklarını, gemide bulunan yazma eserlere bir süre el konulduğunu, bunların kopyaları yapıldıktan sonra kopyaların gemiye geri verildiğini, orjinallerinin ise İskenderiye Kütüphânesi'nde kitap koleksiyonlarına ilave edildiklerini belirtmektedir¹⁶. Bu şekilde toplanan eserlerin İskenderiye Kütüphânesi'ndeki kataloğunu Kallimakhos, Ephesoslu Zenodothos, Lykophron ve Aetolialı Alexander ile beraber çalışarak kralın emri üzerine yapmıştı. Pinakes denilen Kallimakhos'un kataloğu 12 kısımdan ibaretti. Altı kısım nazım şeklinde yazılmış eserlere, 5 kısım nesir eserlere, son kısım ise karışık eserlere ayrılmıştı. Nesir eserler arasında tıp, kanunlar, târih, hitabet ve felsefeye ait olanlar yer almaktaydı¹⁷.

Çok önemli bir husus da Musaion'a bağlı olan İskenderiye Kütüphânesi, Musaion Akademisi ile birlikte yüksek eğitim veren kurumları ki, bunun sonucu olarak kısa zamanda İskenderiye şehri bilim ve sanat dünyasının en önemli merkezlerinden biri olmuştu¹⁸. İskenderiye'de Musaion'da M.Ö.300 yıllarında çalışan Eukleides, M.Ö.II. yüzyıl sonlarında Perge'li Apollonios matematik alanında, Eratosthenes (M.Ö.273-192) fiziki coğrafyada, Philon ve Hero gibi fizikçi ve mucitler de su saati, hodometre, hava pompası, sifon ve buhar makinesinin ilkel tiplerini geliştirerek mühendislik alanında bilim tarihinde önemli yere sahip olmuşlardır.

Tıp alanında da, M.S.III. yüzyılda Cundişapur tıp okulu kuruluncaya kadar İskenderiye altı asır tıbbın en önemli merkezi olmuştu. İskenderiye tıp okulunun, Musaion ve İskenderiye kütüphânesinin tesis edilışinden biraz sonra, İstanbul'da Chalcedon denilen Kadıköy'de M.Ö.300 yılında doğan Herophilus ve onun çağdaşı, Erasistratus tarafından kurulduğu ile ilgili sürülür. Herophilus ünlü bir anatomistti. İnsan kadavrası üstünde ilk defa disseksiyon (teşrih) yapmış olup, venöz sinusların birinde Torcular

¹⁵ Athenaeus: Naukratidon Diepnosophiston, Tr. C.Gulick, London 1957-1963, I,3a.

¹⁶ Galenos: Comment. In Hippoc. III, 239; III, II, 2.

¹⁷ C. Wendel: Geschichte der Bibliotheken im griechisch-römische Altertum. Ergaenzt von Willi Göber. III.Aufl., Wiesbaden 1955, III. s.71.

¹⁸ H.J. de Vleschauwer: History of Western Library, 1/6, II. S.61-62.

Herophili olarak adı yaşamaktadır. Duodenuma ilk ismini veren, nabızı sayan hekim de o olmuştu. Erasistratus ise fizyolojinin kurucusu olarak kabul edilir ve beyini beyincikten ayırt ederek his ile hareket sinirleri arasındaki farkı belirtmişti. Celsus'a göre Heraphilus ve Erasistratus, kralın izni ile ölümüne mahkum edilen câniler üzerinde vivi section yani canlı iken teşrih yaparlardı. Bu iki ünlü hekimin eserleri kaybolmuş ise de, bunların varlığından Galenus gibi ünlü antik devir hekimlerinin eserlerinde bahsedilmektedir¹⁹.

Euergetes I (M.Ö.247-222) zamanında İskenderiye en parlak dönemi-ne erişir. M.Ö.235 yılından itibaren Erotosthenes (M.Ö.273-192) İskenderiye Kütüphânesi'nin müdürü olarak görevli olduğu gibi aynı zamanda Musaion'da baş matematikçidir. Onun zamanında fikir ve fen bilimleri arasında denge sağlanmıştır. Fiziki coğrafyanın kurucusu olan Erotosthenes, dünyanın çevresini ölçmek için, aynı boylam üzerindeki Syene ve İskenderiye şehirlerinin dünyanın merkezine göre açılarını belirtmiş ve bu iki şehir arasındaki mesafe oranına göre dünyanın çevresini tespit etmiştir²⁰.

Diğer ünlü coğrafyacı ve astronom olan Batlamyus (Cladius Ptolemy: M.S.85-165) İskenderiye okulunun son dönemlerinde ortaya çıkmış, kaşif ve tacirlerin dünyanın çeşitli yerlerinden topladıkları bilgilerden istifade ederek Cebelitârik-Çin, Britanya-Rusya, İskandinavya-Nil arasındaki bölgeleri haritalarda göstermiş, M.S.150 de ünlü eseri Almagest'i (Mathematica) yazmıştır; bu eserin adı Yunanca Megali Syntaxis'ten bozularak El-macesti şeklini almış ve Avrupa'da buna Almageste denilmiştir.

Euergetes II (M.Ö. 146-117) den Julius Caesar (M.Ö.47) zamanına kadar İskenderiye Kütüphânesi ve Musaion'un târihine dâir haberler hemen hemen yok denecek kadar azdır. Ama M.Ö.47 yılında Julius Cacsar zamanında Musaion'un ve İskenderiye Kütüphânesi'nin yanması ve orada saklanan kitapların büyük bir kısmının bu yangında mahvolmasına dair verilen tarihi bilgiler çok mühimdir. Gerçi J.Caesar ünlü eseri De Bello Civile'de İskenderiye'deki savaşı anlatırken buna değinmez ama Seneca, bu savaş esnasında 40.000 kitabın yandığından bahsetmektedir²¹, Plutarkhos

¹⁹ Aschoff-Diepgen-Goerke: Kurze Übersichtstabelle zur Geschichte der Medizin, 7. Neubearbeitete Aufl. Berlin-Göttingen-Heidelberg 1960, s.9.

²⁰ Carl Schneider: Kulturgeschichte des Hellenismus, München (1967), s.516.

²¹ Seneca: De Tranquill, animi. Tr. J.W.Basore, London 1963-1965, IX, 5.

bu hususu teyit ettiği gibi²² Aulus Gellius, Iskenderiye kütüphânesinde toplanan 700.000 kadar kitabın hepsinin Iskenderiye'deki bu savaşta yandığını, bunun kasden birinin emriyle olmayıp, askerlerin sebep olduğu bir kaza sonucu olduğunu belirtir. Aulus Gellius: Noctes Marcellinus bu hususu doğrular nitelikte bilgiler vermektedirler²³.

Iskenderiye Kütüphânesi'nin Julius Caesar'ın döneminde yanmasından sonra Musaion'dan sadece bilimsel araştırma merkezi olarak söz edildiği görülmektedir ki, bu da yanan bu kütüphânenin yerine Musaion'un üyelerinin Serapion tapınağındaki kütüphâneyi kullanmış olabileceğini de göstermektedir denilebilirse de bu konuda kesin bir şey söylemek mümkün değildir. Diğer taraftan bu hadiseden bir süre sonra İmparator Claudius'un (M.S.41-54) kendi kitaplarını Musaion'a bağışladığı, İmparator Domitianus'un (M.S.81-96) Roma'da Octavia Portigi kütüphânesinde yanan eski Yunanca eserlerin Iskenderiye kütüphânesindeki nüshalara göre kopyalarının yapılarak yerine konulabileceğini düşündüğü Suetonius tarafından belirtilmektedir²⁴. Böylece Iskenderiye'de Musaion ve kütüphânenin tekrar canlandığı kabul edilse bile, M.S.III. yüzyılda Caracalla zamanında Aemalianus isyanı (M.S.269) sırasında kütüphânenin zarar görmüş olabileceği, ayrıca bizzat Caracalla'nın zamanında Musaion ve kütüphânenin zengin vakıflarının ve oradaki bilim adamlarının maaşlarının kaldırılması ile Iskenderiye'nin bilim merkezi olarak sönmeye başladığı da bir gerçektir²⁵.

Buna ilave olarak M.S.271 veya 272 yılı başlarında Palmyra kraliçesi Zenobia'nın Mısırlı zaptı esnasında Iskenderiye kütüphânesinin ve Brucheion'un büyük kısmının tahrip olduğu gibi, K.Dziatko'ya göre İmparator Domitius Aurelianus'un (M.S.270-275) Zenobia'dan Mısırlı geri alması esnasında, Iskenderiye'de kütüphânenin de bulunduğu Brucheion'un büyük bir tahribata uğradığını belirtir²⁶. Ayrıca İmparator Diocletianus'un M.S. 296'da Iskenderiye'yi tek-

²² Plutharkos: Bioi Paralleloi, Tr. B.Perlin, London 1958-1961, Caesar XLIX.

²³ Cassius Dio: Historia Romana. Tr. E.Cary, London 1961, XLII/38,2; Ammianus Marcellinus: Rerum Gestarum Libri, Tr. C.Rolfe, London 1963-1964, XXII, 16/13.

²⁴ Suetonius: De vita Caesarum. Ed. And tr. J.C. Rolfe, London 1962-1963, Claudius XLII, Domitianus XX.

²⁵ W.von Brunn: Kurze Geschichte der Chirurgie. Berlin 1928, s.74.

²⁶ K.Dziatko: Bibliotheken, RE, 2.Aufl., Bd. III, süt. 410; John F. Sandys: A History of Classical Scholarship, s. 113; E.A. Parsons: aynı eser, s. 339

rardan zaptı esnasında Bruchcion'un büyük hasar görmesine ve bütün bu olaylara rağmen Iskenderiye Kütüphanesinin tamamen ortadan kalkmadığı ve varlığını devam ettirdiği de ileri sürülmektedir²⁷.

Hristiyanlarla eski Yunan dinine bağlı olanlar arasındaki savaşta 366 yılında Caesariums, M.S. 391 yılında Iskenderiye patriği Theophilos'un kışkırtması üzerine, İmparator Thedosius'un putperest tapınakların kapanması konusunda çıkarttığı emirle Serapis tapınağı ve onun kütüphanesi Serapeion'un tahrip edildiği, hatta bu olaylardan kırk yıl sonra M.S. 414'de hristiyan olan Orosios'un Iskenderiye'yi ziyaret ettiğinde Serapeion kütüphanesinin raflarının boş olduğunu belirttiği bilinmektedir²⁸. Orosios'un bu ifadesine dayanarak gerek J. B. Burry ve gerekse A. J. Butler gibi araştırmacılar, Iskenderiye Kütüphanesinin, müslümanların Iskenderiye'yi fethine kadar varlığını sürdürmediğine inanırlar ki, buna rağmen Iskenderiye Kütüphanesinin müslümanlar tarafından Hz. Ömer'in emri ile Amr ibn el-Âs tarafından yakıtıldığı hakkında XIII. yüzyılda Abd el-Latif Bağdâdî (1162-1231), İbn el Kiftî (1173-1278) ve Ebu'l Farac Malatî (1225-1286)'nin verdikleri yanlış bilgiye şaşmamak mümkün değildir²⁹.

XIII. yüzyıl İslam müelliflerinin eserlerinde yer alan bu iddianın 15. yüzyılda al-Makrizî'nin (1364-1442) ve hatta, eserlerine Avrupa'da büyük değer verilen 17. yüzyıl Osmanlı müelliflerinden Katip Çelebi'nin (ölümü 1658) 1957'de İngilizceye çevrilerek yayınlanan Mizan ül-Hak isimli eserinde de yer aldığı görülür³⁰. Iskenderiye Kütüphanesinin Hz. Ömer devrinde Amr ibn el-Âs tarafından yakıtıldığına dair Abd el-Latif Bağdâdî, İbn el- Kiftî ve Ebu'l Farac Malatî'nin eserlerinde yer alan bu haberlerin bilimsel olarak analizi yapılarak doğru olup olmadığının tespiti gerekmektedir. 1162 yılında Bağdat'ta doğan Abd el-Latif b. Yusuf b. Muhammed bin Ali Bağdâdî (1162-1231), ünlü şarkiyatçı Silvester de Sacy tarafından Fransızcaya tercüme edilen Mısır târihinde, Iskenderiye Kütüphanesi'nin müslümanlar tarafından yakıtıldığına dair verdiği çok kısa bilgi³¹ bu konu-

²⁷ E.A. Parsons: aynı eser, s. 341-342.

²⁸ A.A. Vasiliev: Bizans İmparatorluğu Tarihi. Çev. A. M. Mansel, I, Ankara 1943, s. 103; E. A. Parsons: aynı eser, s. 373.

²⁹ John E. Sandys: aynı eser, s. 113; A. J. Butler: The Arap Conquest of Egypt, Oxford 1902, s. 414.

³⁰ Katip Çelebi: The Balance of Truth. Tr. G. L. Lewis, London-New York 1957, s. 24.

³¹ Abd el-Latif: Relation de on de L'Egypte par Abd el-Latif. Tr. Silvester de Sacy, Paris 1810, s. 183.

da en eski kaynak olduğundan öncelikle incelenmeye değer. Abd el-Latif'in bu haberi Corci Zeydan'ın Zeki Megamiz tercümesinde şöyle Türkçeye çevrilmiştir.

"Amudussuvari üzerinde bir kubbe mevcut idi ve amude istinad ederdi. Bu mahallin, Aristoteles'in ve kendisinden sonra fırkasının ilim ve fenleri tedris eylediği, talim ettikleri revak (kubbealtı), Iskender tarafından Iskenderiye tesis olduğu zaman inşa edilen Dar'ul-Ulum olduğunu zannediyorum. Hz. Ömer'in izni ile Amr ibn el-Âs'ın yaktığı kütüphâne işte bunun içinde idi"³². Abd el-Latif Bağdâdî'nin bu haberi, doğruluğundan şüphe edilecek bir sürü tarihi yanlışlıklarla doludur. Zira bu haberde belirtildiğinin aksine Arsitoteles hiç bir zaman Iskenderiye'de bulunmamıştır. Ayrıca Iskenderiye'deki Musasion'un da Iskender tarafından değil, sonraları Ptolemaios I Soter tarafından inşa ettirildiği daha evvel belirtilmişti.

Iskenderiye Kütüphânesinin yakılması en geniş olarak Ibn el-Kiftî'nin (1172-1248) Tarih al-Hukemâ adlı eserinde anlatılır. Buna göre, Iskenderiy fethedildiğinde ordu komutanı Amr Ibn el-Âs Halife Ömer'e bir mektupla oradaki Yunanca kitapları ne yapacağını soruyor. O da ona şöyle cevap veriyor: "Eğer onların içindekiler Kur'an'da varsa onlara ihtiyaç kalmaz, yok eğer onları içindekiler Kur'an'dakinden başka şeylerse, o zaman zararlı olduklarından onların imhâsı gerekir." Bunun üzerine, o zamanlar Iskenderiye'deki hamamlar, bu kütüphânede bulunan kitaplarla 6 ay ısıtılmış. Ayrıca bu hikâyesini Ibn el-Kiftî, Nahivci Yahyâ olarak adlandırılan Johannes Philiponos adında Iskenderiyeli bir âlimle Amr Ibn el-Âs arasında geçen bir konuşma olarak nakleder³³.

Iskenderiye'nin Halife Ömer zamanında 640-642 yılları arasında fethinden 530 yıl sonra 1172'de doğan Ibn el-Kiftî (1172-1248) gerçi islam ilim adamları arasında mümtaz bir yere sahip ise de, bu haberi rivayetlere isnat eden emin olmayan bir kaynaktan alıp yazmakla, belki de Hz. Ömer'in din-darlığını yüceltmek kasdı ile uydurulmuş bir efsaneyi kitabına almak hatâsına düşmüştür. Zira bu haberde zikredilen ve Amr Ibn el-Âs ile konuşması nakledilen Yahyâ bin Nahvî, yâni Johannes Philiponos, Max Meyerhof'un da belirttiği gibi Iskenderiye'nin Amr Ibn el-Âs tarafından fethinden yüz yıl ön-

³² Corci Zeydan: İslâm Medeniyeti Târîhi, Ter: Zeki Megamiz, c, III, İstanbul 1973, s.83.

³³ Ibn el-Kiftî: Tarih al-Hukama. Ed. Lippert, Leipzig 1903, s. 350; İhbarî'l hukemâ. Nşr. M. E. el-Hancı, s. 233

ce yaşamıştır. Böyle olunca, Johannes Philiponos'un Amr Ibn el-Âs ile konuşması tamamen uydurma bir hikâye olarak ortaya çıkıyor³⁴.

Ibn el-Kiftî'nin doğumundan 54 yıl sonra Malatya'da (Meletene) doğan ve ondan 38 yıl sonra ölen Ebu'l-Farac'ın Muhtasar'ud-Duval isimli arapça yazdığı siyasi tarih muhtasarında aynı Ibn el-Kiftî'de anlatılan İskenderiye Kütüphanesi'nin yanması ile ilgili hikaye zikredilir. Öyle ki, Ebu'l-Farac'ta yine Yahyâ bin Nahvî olarak bilinen Johannes Philiponos ile Amr Ibn el-Âs arasında geçen konuşmayı nakleder. Johannes Pihiliponos Amr'dan İskenderiye'nin kraliyet hazine dâiresinde mühürlenmiş şeylerden istifade etmek istediğini söyler. Amr da oradaki hangi şeylerden yararlanmak istediğini sorar. O da, kraliyet hazinesindeki felsefi kitaplardan yararlanmayı arzu ettiğini beyan eder. Amr da bunun için Halife Ömer'in müsaadesi lâzım geldiğini söyler. Sonra o da, vaziyeti Ömer'e bildirir. Ömer de, yine Ibn el-Kiftî'de belirtildiği üzere, "eğer o kitapların içinde olanlar Kur'an'da varsa, onlara ihtiyaç kalmaz, yok eğer onların içinde Kur'an'dakilerden başka şeyler varsa o zaman zararlı olduklarından imhâsı gerekir" der. Bunun üzerine kitaplar İskenderiye hamamlarına dağıtılarak altı ay müddetle yakılır³⁵. Görüldüğü gibi Ebu'l-Farac'taki yakılma hikayesi Ibn el-Kiftî'deki gibidir. Adnan Adıvar'ın bu konuda işaret ettiği gibi, "Halife Ömer'e atfolunan bu metindeki sözler, Saint-Ambroise'nin din karşısında ilmin değeri hakkındaki sözlerini pek çok andırması dolayısı ile, bir hristiyan din büyüğü olan Ebu'l-Farac tarafından pek beğenilmiş olsa gerek"³⁶. Kitapların yakılması haberini, Corci Zeydan'a göre Ebu'l-Farac'ın Ibn el-Kiftî'den aldığı, Ibn el-Kiftî ve Abd el-Latif Bağdâdî'nin de bunu, İshak el-Rahip denilen birinin eski Yunanlıların ve Romalıların ilim, edebiyât, âdet ve ahlâkından bahseden bir tarih kitabından almış olabileceğini ileri sürer. İshak el-Rahip'in bu kaybolan kitabından Ibn-i Nedim'in Fihrist adlı kitabında, İskenderiye Kütüphanesinin tarihi için kaynak teşkil eden kitaplardan olduğuna işaret edildiğini Corci Zeydan belirtmekte-

³⁴ Max Meyerhof: La fin de l'Ecole d'Alexandrie d'apres quelques auteurs arabes. Archéion, Vol. XV, Rome et Paris 1933; ayrıca bkz. Max Meyerhof: Voraussetzungen und Anfaenge der arabischen Heilmittelhehre. Ciba-Zschr., Nr. 85, 1942, s. 2964.

³⁵ Ebu'l-Farac: Muhtasar'ud-Duval. Edited and tr. by Pococke, (ed. 1663), s. 114, orijinal metin s. 180.

³⁶ Adnan Adıvar: Tarih Boyunca İlim ve Din: İstanbul 1960, 2. baskı, s. 103.

dir³⁷. Corci Zeydan'ın bu iddiası inandırıcı olmaktan uzaktır. Zira kaybolan bu İshak el-Rahip'in eserinden İbn el-Kiftî ve Abd el-Latif'in yararlanmış olduğunu ispat, bu kaybolan eser bulununcaya kadar mümkün olmadığı gibi, İbn el-Kiftî'den önce yaşamış olan ve İskenderiye'den ve onun müslümanlar tarafından fethinden bahseden diğer eserlerde İskenderiye kütüphânesinin yakılmasından neden bahsedilmediğini anlamak mümkün değildir. Diğer taraftan Ebu'l-Farac'taki metinde de İbn el-Kiftî'deki gibi, yine İskenderiye'nin zaptından yüz yıl önce yaşayan Johannes Philiponos o devirde yaşamış gibi, gösterilerek Amr ile aralarında uydurma konuşma geçmektedir. Yalnız çok garip olan taraf, İskenderiye'nin 641-642 de Amr İbn el-Âs tarafından zaptından biraz sonra, mesela IX. yüzyılda yaşayan Belâzurî, Yakubî, Taberî ve X. yüzyılda yaşayan Mesudî, bir Mısır tarihi yazmış olan el-Kindî, aynı şekilde X. yüzyılda yaşayan İskenderiye Patriği Eutychius, İskenderiye'nin fethini anlattıkları halde İskenderiye kütüphânesinin kitaplarının bu şekilde yakılmasından hiç söz etmedikleri gibi, Orosius da V. yüzyılda İskenderiye kütüphânesinin raflarının boş olduğunu söylediğine göre, İskenderiye Kütüphânesinin müslümanlardan önce bilhassa 391 yılında hristiyanlar tarafından yakıldığını kabul etmek gerekmektedir³⁸.

Çok önemli olan diğer bir husus da, evvelce zikredilen İskenderiye'deki kütüphânenin Hz. Ömer zamanında yakılması ile ilgili haberin, Ebu'l Farac'ın Süryanice yazdığı "Maktebhanuth Zabhnê" isimli büyük eserinde değil, ölümünden kısa bir zaman önce bu eserinden özetleyerek Arapça yazdığı "Muhtasar'ud-Duval" adındaki eserinde yer almasıdır. Zeki Megamiz'in Corci Zeydan tercümesinde de Ebu'l Farac'ın bu eserin 1890 yılı Beyrut baskısında yanma hâdisesine âit kısmın bilinmeyen bir sebeple çıkarıldığına işaret edilmektedir³⁹. Gerçi yangın haberini Ebu'l-Farac'ın Süryanice eserinde değil de, bu olay Arapları ilgilendirdiğinden Arapça eserinde zikrettiği iddia edildiyse de, bu da inandırıcı olmaktan uzaktır. Zira bunu hangi kaynaktan aldığını belirtmediği gibi, Eutychius gibi Ebu'l-Farac'tan çok önce 10. yüzyıl başında İskenderiye'de patrik olan bir hristi-

³⁷ Corci Zeydan: İslam Medeniyeti Tarihi. Tr. Zeki Megamiz, c.3, İstanbul 1973, s. 87-88.

³⁸ Arslan Terzioğlu: İskenderiye Kütüphânesi Müslümanlar Tarafından Yakılmadı. Va kıflar Dergisi, Sayı: IX, 1971, s. 491-433).

³⁹ Zeki Megamiz: Corci Zeydan Tercümesi, c. 3, s. 77, not:1.

yan papazının eserinde İskenderiye'yi etraflıca anlatmasına mukabil, çok mühim bir hâdisе olması lazım gelen İskenderiye kütüphânesinin islam fütühâtı esnâsında yakılmasından bahsetmemektedir. Aynı şekilde, Ebu'l-Farac'tan biraz önce ölen diğer önemli bir hristiyan müellifi al-Makin'de (1205-1273) İskenderiye'nin islam devrinde fethini en ufak detayına kadar anlatmasına mukabil kütüphânenin Amr tarafından yakılmasından hiç bahsetmemektedir⁴⁰.

Bütün bu hususlar İskenderiye Kütüphânesinin müslüman fütühâtı esnâsında yakılması ile ilgili haberlerin târihi hakikat olarak kabulünü imkânsız kılmakta; ayrıca Amr İbn el-Âs'ın İskenderiye'yi fethinden sonra, Hz. Ömer'e yazdığı mektubun büyük bir kısmı mevcut olup, bunda Amr, Ömer'e İskenderiye'nin zenginliğinden, 4.000 sarayından, 40.000 yahudisinden v.s. bahsediyor, (İskenderiye Kütüphânesi hiç zikredilmiyor) ve Arapların bu hazineleri yağma etmek istediğine değinerek, Ömer'den emirlerini beklediğini yazıyor. Ömer cevabında, İskenderiye'nin yağma edilmesi ve eserlerin tahrip edilmesine taraftar olmadığını belirtiyor ki, bu da İskenderiye Kütüphânesinin yakılmasıyla ilgili hikâyeleri yalanlayıcı nitelikte bir delil olarak ortaya çıkmaktadır. Zira Amr'ın mektubunda İskenderiye'nin diğer eserlerinden bahsedilmesine mukâbil kütüphânenin hiç bahsedilmeyişi çok önemli bir kanıttır. Eğer Amr'ın Halife Ömer'e İskenderiye Kütüphânesi ile ilgili ikinci bir mektup yazdığı kabul edilse bile, buna gelen cevabın Amr'ın eline geçebileceği kadar uzun bir süre Amr, Mısır'da kalmamıştır⁴¹.

Milâdî IX. yüzyılda yaşayan Belazuri'nin (ölümü 892) şifâhi orijinal kaynaklara dayanarak yazdığı ünlü Fütuhü'l-Büldan eserinde, İskenderiye'nin fethini en ince detayına kadar anlatmasına ve Amr'ın İskenderiye'den Hz. Ömer'e yazdığı mektuplardan bahsetmesine rağmen, ne İskenderiye kütüphânesinden, ne de bu kütüphânenin yakılmasından hiç ama hiç bahsetmemektedir⁴². Bu da L. Krehl'in araştırmalarını doğrulamaktadır.

⁴⁰ Ludolf Krehl: Über die Sage von der Verbrennung der Alexandrinischen Bibliothek durc die Araber. Atti del IV. Congresso Internazionale degli Orientalisti. Tenuto in Firenze nel Settembre 1878, Vol. I., Florance 1878, s. 445-448; Shaheer Niazi: The Destruction of the Alexandrian Library. Journal of the Pakistan Historical Society, c. 16, 1968, s. 172-174.

⁴¹ Ludolf Krehl: aynı eser, s. 450.

⁴² Belazuri: Fütuhü'l-Büldan, c. 1, İstanbul 1953, s. 353-361.

L. Krehl'in bu hususları ortaya koyan 1878'deki bu ünlü kongre bildirisinden biraz sonra, Mehmet Mansur Efendi'nin İstanbul'da Tasviri Efkâr gazetesinde tefrika edilip milâdî 1883 (Hicri 1300) yılında kitap olarak neşredilen "Meşhur İskenderiye Kütüphanesi'ne dair Risâledir" isimli Türkçe eserinin 6. faslının 53, 54, 55. sayfalarında İskenderiye Kütüphanesinin yanması ile ilgili kaynakları inceleyerek 63. sayfasında "İslâmdan evvel bu kütüphâne ve Musaion imha edildiğinden Avrupalıların ve adı geçen islâm müellifleri ile Kâtip Çelebi'nin iddiasının doğru olmadığını" belirtir.

Yirminci yüzyılın ilk yarısında A. J. Butler, Breccia, G. Furlani, P. Casanova gibi ünlü Avrupalı bilginler de bu konu ile ilgili enteresan çalışmalar yaparak aynı sonuca varmışlardır⁴³. Değerli Alman şarkiyatçısı ve tıp tarihçisi Max Meyerhof bu konu ile ilgili yayınlarında İskenderiye Kütüphanesinin Hz. Ömer zamanında müslümanlar tarafından yakılmasını, İskenderiye'nin zaptından 600 yıl sonra Hz. Ömer'in dindarlığını yüceltmek amacı ile uydurulmuş bir efsâne olarak vasıflandırır⁴⁴.

Ünlü İskenderiye Kütüphanesinden günümüze kadar ulaşan yegâne yadigâr, 1848 yılında bulunan, Dioskorides'in eserini hâvi 3 yazı tomarlarının bulunduğu taş blokundan ibarettir. Materia Medica eseri sahibi Dioskorides ise bu Dioskorides'ten başka birisi olup, İskenderiye Kütüphanesinin Julius Caesar devrinde yakılmasından sonra yaşamıştır⁴⁵.

Ortadan kaybolan antik İskenderiye şehrinin 1866 yılında Napoleon III'ün emriyle planı yapıldığında eski caddelerden 15 km. uzunluğundaki caddeler ile şehir duvarları hâlâ mevcuttu. Şimdi ise modern İskenderiye şehri tamamiyle antik şehrin üzerine kaplanmış durumdadır. Vice Amiral Duran Viel tarafından 1935'te Paris'te yayınlanan "Les Campagne Navales de Mohammed Aly et Ibrahim" isimli eserde İskenderiye'nin Türk hâkimiyeti devrine ait değerli resimler yer almaktadır⁴⁶.

⁴³ A. J. Butler: The Arab Conquest of Egypt. Oxford 1902; G. Furlani: Sull'incendio della bibliotheca di Alessandria. Aegyptus, Bd.V, 1924; G.Furlani: Giovanni il Filoponi e l'incendio della bibliotheca di Alessandria Bull. De la Soc. Archéol. d'Alexandrie. Nr. 21, 1925; P.Casanova: L'Incendie de la bibliotheque d'Alexandrie par les Arabes. Paris 1923.

⁴⁴ M. Meyerhof: La fin de l'Ecole d'Alexandrie d'apres quelques auteurs arabes. Archéion, Bd. XV, Rôme et Paris 1933; M. Meyerhof: Voraussetzungen und Anfaenge der arabischen Heilmittellehre. Ciba-Zschr., Nr. 85, 1942, s. 2964.

⁴⁵ Mac Kendrick: aynı eser, (1965), s. 284.

⁴⁶ Arslan Terzioğlu: aynı eser, s. 428.

Dünya kültür tarihinin en önemli ve en ünlü kütüphânesi olan İskenderiye Kütüphânesini yaşatmak için UNESCO tarafından yeni bir kütüphânenin aynı yerde yaptırılması için geçtiğimiz yıllarda harekete geçilmiş, Uluslar arası Mimarlar Birliği tarafından 1990 yılında düzenlenen proje yarışmasına 77 ülkeden 1366 mimar grubu katılmıştır. Büyük jüri Norveçli Snohetta Architectur and Landscape Mimarlık Firmasının projesini birinciliğe layık görmüştür. Bu proje UNESCO'nun yardımı ile gerçekleştirilerek 1995 yılında açılmıştır. Mısır hükümeti de, Ortadoğu'nun en büyük eğitim ve araştırma merkezi olması için çabaladığı İskenderiye Kütüphânesi için hiçbir masraftan kaçınmamıştır. Bilgisayarlarla donatılan kütüphânedeki bölgedeki bütün üniversitelerin istedikleri gibi yararlanmalarını düşünülmüştür. Yeni inşa edilen İskenderiye Kütüphânesi 1995'teki açılışı esnasında 200.000 cilt kitabı ihtiva etmekte olup, bu yüzyılın sonunda kitap sayısının 5 milyona ulaşması düşünülmekte; kapasitesi ise 8 milyon kitabı muhafaza edebilecek büyüklüktedir. Kitap ve diğer koleksiyonlardan başka, bu yeni kütüphâne "Bilgi İletişim Bilimi Yüksek Okulu" ile çeşitli müzeler ve sergileri de ihtiva etmektedir. Bütün bunlar, 10 katlı bir bina kompleksine ve 70.000 metre karelik bir sahaya sığdırılmıştır. Kütüphâne binasının zeminden yüksekliği 32 metredir. Bu yeni kütüphânenin inşası için 115 milyon dolar tahsis edilmesi öngörülmüş, ama kütüphânenin özel olarak teçhizi ve başlangıçta yerleştirilecek koleksiyonlar için öngörülen masrafların toplamı ise 152 milyon dolar olarak ifade edilmektedir⁴⁷.

Böylece, 2000 yıldan daha fazla bir süre önce tesis edilen ve sonradan ortadan kaybolan ünlü İskenderiye Kütüphânesi, bu yeni kütüphâne binası ile gelecek kuşaklarca önemli bir miras olarak yaşatılabilecektir.

⁴⁷ "Bibliotheka Alexandrina, The Rise of a Bulding" başlığı altında UNESCO, UNPP'nin desteği ile 1995'te SNOHETTA Architecture et Paysage, Oslo-Norwege firmasının bastırdığı broşür.

BİBLİYOGRAFYA

a) Kaynaklar:

- Abdollariphi: Hist, Aegypt. Ed. White, Oxon 1900.
Abd'al-Latif: Relation de L'Egypte par Abd al-Latif. Tr. Silvester de Sacy, Paris 1810.
Aulus Gallus: Noctes Atticae. Tr. J. Rolfe, London 1980-1981.
Ammianus Macellinus: Rerum Gestarum Libri. Tr. C. Rolfe, London 1963-1964.
Athenacus: Naukratidou Diepnosophiston. Tr. C. Gulick, London 1957-1963.
Belazuri: Fütuhü'l-Büldan. Tr. Zakir Kadiri Ugan, c. 1, İstanbul 1955; c.2, İstanbul 1956.
Caesar, G. J.: De Bello Civili. Tr. A.G. Peskett, London 1961.
Cassius Dio: Historia Romana. Tr. E. Cary (on the basis of the version of H.B. Foster, London 1961.
Callimachus: Hymns and Epigrams, Lycophron. Ed. A. W. Mair, London 1960.
Corci Zeydan: İslam Medeniyeti Tarihi. Tr. Zeki Megamiz, c.3, İstanbul 1973.
Ebu'l-Farac (Bar Hebraeus): Chronography. İng. Trc. W. Budge, London 1932.
Ebu'l-Farac: Muhtasar ud-duval, nşr. Salhani, Beyrut 1890.
Ebu'l-Farac: Muhtasar ud-duval. Ed. and tr. Pococke, ed. 1663.
Hadji Khalifa (Kâtip Çelebi): The Balance of Truth. Tr. G.L. Lewis, London-New York 1957.
İbn el-Kifti: Tarih el-Hukema, nşr. J. Lippert, Leipzig 1903.
İbn el-Kifti: İhbaru'l-ulema bi ihbari'l-hukema, nşr. Muahmmmed Emin el-Hanci, Mat ba'atü's-sa'ade, Mısır, s. 233.
Josephus: Antiquitatum Judaicarum. Tr. R. Marcus, J. Thackeray, L. H. Feldman, London 1958-1966.
Kâtip Çelebi: Mizan ül-Hak. İstanbul 1656.
Kâtip Çelebi: Keşf uz-Zünun. Nşr. . Yaltkaya ve R. Bilge, İstanbul 1941-1943.
Plutarkhos: Bioi Paralleleioi. Tr. B. Perrin, London 1958-1961.
Seneca, Lucius Annaeus: Ad Lucilium, Epistulae Morales. Tr. R. M. Grummere, London 1961-1962.
Seneca, Lucius Annacus: De Tranquillitate animi. Tr. J.W. Bosare, London 1963-1965.
Strabon: Geographika. Ed. et tr. G. Aujac, F. Lasserre, Paris 1966-1969.
Suetonius, Tranquillus Gaius: De Vita Caesarum. Ed. and tr. J. C. Rolfe, London 1962-1963.
Vitruvius: De Architectura. Ed. and tr. F. Grandier, London 1962.

b) Arastirmalar

- Adivar, Adnan A.: Tarih Boyunca İlim ve Din. İstanbul 1969.
Balcızade, T.H.: Tarih-i Medeniyette Kütüphaneler. Balıkesir 1931.
Butler, A.J.: The Arab Conquest of Egypt. Oxford 1902.
Brunn, W. Von: Kurze Geschichte der Chirurgie. Berlin 1928.
Cahen, C.: L'Islam des Origines au début de L'Empire Ottoman. Paris 1970.
Casanova, P.: L'incendie de la Bibliotheque d'Alexandrie par les Arabes. Paris 1923.
Dziatzko, K.: Bibliotheken, RE, 2. Aufl. Bd. III, s. 406-424.
Furlani, G.: Sull'incendio della Bibliotheca di Alessandria. Aegyptus, Bd. V., 1924.

- Hessel, A.: A History of Libraries. Tr. With supplementary material by Rueben Peiss, New Brunswick, N.J. 1955.
- Hunke, Sigrid: Allahs Sonne über dem Abendland. Stuttgart 1967.
- Krehl, Rudolf: Über die Sage von der Verbrennung der Alexandrinischen Bibliothek durch die Araber. Atti del IV. Congresso internazionale degli Orientalisti. Tenuto in Firenze nel Settembre 1878, Volume Primo, Florence 1878, s. 433-454.
- Mair, A.W: The Pinaces of Callimachus. The Library Quarterly, Vol.XXVIII, 2, 1958, s.132-133.
- Mac Kendrick, P: Hellas Steinernes Erbe. Wiesbaden 1968.
- Mehmet Mansur: Meşhur İskenderiye kütüphanesine dair Risaledir. İstanbul 1300 (1883).
- Meyerhof, Max: La fin de l'Ecole d'Alexandrie d'apres quelques auteurs arabes. Arc heion, Vol.XV, Rome et Paris 1933.
- Meyerhof, Max: Voraussetzungen und Anfaenge der arabischen Heilmittellehre. Ciba-Zeitschr, Nr.85, 1942, s.2964.
- Parsons, E.A: The Alexandrian Library. Glory of the Hellenic World. Its Rise, Antiquities and Destruction, 3.print, New York 1967.
- Platthy, J.: Sources on the Earliest Greek Libraries. With the Testimonia. Amsterdam 1968.
- Shaheer Niazi: The Destruction of the Alexandrian Library. Journal of the Pakistan Historical Society, c. 16, (1968), s. 163-174.
- Terzioğlu, Arslan: İskenderiye kütüphanesi Müslümanlar Tarafından Yakılmadı. Vakıflar Dergisi, Sayı: IX, 1971, s. 419-433.
- Terzioğlu, Arslan ve Uzlu, Feridun Nafiz: İskenderiye Kütüphanesi Müslümanlar Tarafından Yakılmamıştır. A.Ü.Tıp Fakültesi Mecmuası, Vol. XXIII, Sayı 3, 1970, s.841-860
- Ünver, Süheyl: 21 Asır Önce İskenderiye Tıp Mektebi ve Kütüphanesi. İstanbul Tıp Fakültesi Mecmuası, c.29, Sayı:4, 1968, s.786-798.
- Vasiliev, A.A.: Bizans İmparatorluğu Tarihi. Tr. A.M.Mansel, I, Ankara 1943.
- Vleeschauwer, H.J. de: Les Bibliothèques Ptoléméennes d'Alexandrie. Pretoria 1955.
- Vleeschauwer, H.J. de: History of Western Library. Pretoria 1963.
- Wendel, C.: Geschichte der Bibliotheken im griechisch-römische Altertum. Ergaenz von Willi Göber, III.Aufl., Wiesbaden 1955.
- Yıldız, Nuray: Eski çağ kütüphaneleri. İstanbul 1985.

Okuduklarım-Gördüklerim-Duyduklarım

Kemâl Y. AREN

"MOR İNEK" SENDROMU¹

Geçenlerde AKTÜEL Dergisi'nde² Can DÜNDAR "MOR İNEK" başlıklı yazısında 'Günümüz insanının, sıradan olmaya tahammül edemediğini; farklı, çarpıcı ve sıra dışı olmayı arzu ettiğini' tatlı tatlı anlatmış. "Engin, huzurlu, yemyeşil çayırarda otlayan semiz, güzel inekleri seyretnenin insana bıkkınlık verdiğini, halbuki, aralarında bir tane 'mor inek' bulunsa manzaranın nasıl da farklılaşacağını, nasıl eğlenceli ve seyrine doyulmaz olacağını" söylüyordu.

Ah canım!..

Demek derdi buymuş günümüz insanının!..

Demek o, sebepsiz bunalımları,
İç sıkıntıları,

Sağa-sola sataşmaları, bağırıp çağırmaları, vurup kırmaları...

Hep bundanmış.

Demek bütün arzusu 'mor inek' olmakmış!..

Fezâlara çıktı, denizlerin dibine indi, embriyolojide harikalar başardı, hayvan kopyaladı, DNA'yı keşfetti, atlasını yapmaya çalışıyor, ne var ki arzuladığı huzuru, gönül rahatlığını bir türlü yakalayamadı. Demek sebep "MOR İNEK" olamamakmış.

Bu hükmü doğrularcasına bir yazı elime geçti. Onu da buraya alıvereyim.

"ÜSKÜDAR AMERİKANLI PINAR GEDİK, KUŞAĞININ DRAMINI ANLATIYOR"³

(Lara FALAY hadisesini hatırlayan var mı bilemiyorum, hani şu, internet sitelerinde gençlerin çetleşip de birbirlerine 'İNTİHAR TELKİNİNDE' bulunmaları ve LARA'nın Boğaziçi Köprüsü'nden atlayıp hayatına son vermesi ile neticelenen bir sene önceki üzücü olay!.. İşte, eski bir Üsküdar Amerikan Kız Lisesi me-

¹ Sendrom: Hastalık belirtisi.

² Aktüel Dergisi: 3-9 Eylül 2003 tarihli sayı.

³ 10.02.2002 tarihli Hürriyet Gazetesi Pazar eki.

zunu olan Pınar Gedik bu hadise üzerine gazeteye gönderdiği yazıda) diyor ki:

(Kendi kuşağı gençlerinin ruh dünyalarını anlatırken) **"İçimizde doymayan bir açlık var. Biz içimizde sürekli tınlayan bu boşluğu kuştüyü yas-tıklarla boğar, suratımıza kara kalemle gülücükler çizeriz. Biz maalesef küçük şeylerden mutlu olamayacak ve büyük şeylerden de çabuk sıkılacak kadar dikkatsizce yetiştirilmiş, tüketilmiş bir nesiliz."**

"Maddiyâtın maneviyâtı tuş ettiği bir düzen içinde, aşka inanmayan, romantizmden uzak bir nesil olduk biz!"

Bunları söyleyen, gecekondulardan, varoşlardan gelme yoksul biri değil, aksine varlıklı, hemen her insana nasip olmayan imkânlara sahip bir kimse!

"MOR İNEK" olma yolunda kaybolmuş insancıklardan!..

"COCUK DA YAPARIM KARIYER DE..."

Son günlerde televizyon reklamlarından birinde güzel bir kadın sesi ile nağmeli olarak söylenen şu sözler dilime dolandı:

"İyi ki doğdum!..

Bak ne güzel bir kadın oldum...

Erkekler hep peşimde.

.....

Önüme hep koysalar bariyer de

Çocuk da yaparım, kariyer de."

Bir reklam spotu bu! Ama harika bir mesaj!..

Kadına aslî vazifesinden kopmadan, ilmi çalışmalar da yapabileceğini duyuruyor.

Ne güzel!..

Reklâm, bu spotu işlediğine göre demek ki toplumda bu mesaja ihtiyaç var.

Ama yine de düşünmeden yapamıyorum:

1) 'Yapmak' kelimesi burada yerinde mi kullanılmış? Çocuk 'yapılır'

mi, doğurulur mu?

II) "**Büyütmek, doğurmaktan sancılıdır.**" demiş büyüklerimiz. Yani, demem o demek ki, '**yapmak**'tan daha önemli olan sonrası imiş!..

Doğrudur: Tabiatın en âciz, en korunmaya muhtaç yarattığı olarak dünyaya teşrif eden o küçücük varlığı, Allah'ın kullarına aziz bir emanet olarak verdiği yavruyu, beden ve ruh sağlığına âzamî dikkat ederek yetiştirmek değil mi aslolan?..

Yoksa, balıklar dahil, dünyadaki hayvânî vasıfları hâiz bütün canlılar çocuk yapıyor. Yapıyor ve sağ oldukça da çocuğunu bir başkasına emanet etmeyip -insan hariç- kendisi yetiştiriyor.

HIKÂYE

Anne tavşan yetişkin hâle gelen yavrusuna:

- Gün yetmiş etti, bıyığın yetti. Bundan sonra otunu kendin ara. Ovaya doğru kaçarsan insanlar etini, dağa doğru koşarsan gerini yer. Hadi yavrum gözün kulağın keskin, nasibin bol olsun dermiş.

Anlayacağınız, tavşan dahi tavşanlığıyla yavrusunu yetiştiriyor, dersini veriyor ve hayâtın içine öyle salıyor.

O reklâm spotunda, o güzel kadının (*kendisi öyle diyor dal*) "**Çocuğuma kendim bakarım, güzelliğim bozulacak diye emzirmemezlik etmem. Tıbbın öngördüğü zaman süresince çocuğumu sütümle, ve sütümle beraber akan analık sevgimle beslerim. İlk günden göğüslerim bozulacak korkusuyla hazır mamalara dayanıp, hormonlu, tombul tombalak bir acaip varlık olmasına meydan vermem. Üç aylıktan itibaren yabancı, cahil bir bakıcı kadının eline ve daha sonra ana şefkatinin ve sevgisinin bulunmadığı mekanik birer bakım atölyesi olan kreşlere terketmem**" diyebilmesini isterdim.

Halbuki o ne diyor:

"Bak ne güzel bir kadın oldum.

Erkekler hep peşimde.....

..... (hal böyle olunca) Çocuk da yaparım kariyer de

Yap yapmasına da...

Laraları, Pınar Gedikleri de unutma.

Pınar GEDİK'e bir daha kulak verelim:

"Zihinsel bir virüsle mücadele etmemiz gerekiyor." demiş Lara'nın anne ve babası. Zihinsel virüs!.. Doğru bir teşhis.

Pınar hanım cevap veriyor:

"Maddiyâtın, maneviyâtı tuş ettiği bir düzen içinde, aşka inanmayan, romantizmden uzak yetiştirilen bir nesiliz biz!"

Hikâyedeki tavşan anne kadar idrâkten mahrumuz: Çocuklarımızı yazının yabanın kurduna kuşuna yem yapıyoruz. Canlarımız yanınca **"Bu neden böyle oldu?"** diye düşüncelere varıyoruz.

"Gaflatın kör ve sağır ettiklerine diri demek güçnahtır."

ANNELER UYANIN, BABALAR SİZ DE...

BİR KELEBEKTEN DERS ALALIM!..⁴

"Bir gün kozada küçük bir delik belirdi; bir adam da oturup kelebeğin saatler boyunca bedenini bu küçük delikten çıkarmak için harcadığı çabayı izledi. Kelebek bir ara durdu. Yorulmuştu. Adama sanki ilerlemek için çaba harcamaktan vazgeçmiş gibi geldi. Sanki elinden gelen her şeyi yapmış ve artık yapabileceği bir şey kalmamış gibiydi. Böylece adam kelebeğe yardım etmeye karar verdi; eline küçük bir makas alıp kozadaki deliği büyüttü. Bunun üzerine kelebek kozadan kolayca çıktı-verdi. Fakat bedeni kuru ve kanatları buruş buruştu.

Adam izlemeye devam etti.

Her an kelebeğin kanatlarının açılıp genişleyeceğini ve bedeni taşıyacak kadar güçleneceğini umuyordu.

Ama bunların hiçbirisi olmadı!

⁴ Kelebek hikâyesini Hasan YILMAZ'ın "Gençler Bu Kitap Sizin İçin" adlı eserinin 230. sayfasından aldım. Eser: Çizgi Yayınları, 1. Basım. Ağustos 2003, Konya basımı.

Kelebek hayatının geri kalanını kurumuş bir beden ve buruşmuş kanatlarla yerde sürünerek geçirdi. Ne kadar denese de asla uçamadı.

Adamın iyi niyeti ve yardımseverliği ile anlayamadığı şey, kozanın kısıtlayıcılığı ve buna karşılık kelebeğin daracık bir delikten çıkmak için göstermesi gereken çaba, kelebeğin bedenindeki sıvının kanatlarına gitmesi ve bu sayede de kozanın kısıtlayıcılığından kurtulduğu anda uçuşmasını sağlıyordu.

.....

Bazen hayatımızda tam olarak ihtiyaç duyduğumuz şey çabalamaktır. Yaşamda herhangi bir çaba olmadan ilerlememiz mümkün olsaydı, o zaman bir mânâda sakat kalırdık. O zaman olabileceğimiz kadar güçlenemezdik.

Ve, asla uçamazdık!.."

Sevgili anneler ve de babalar!

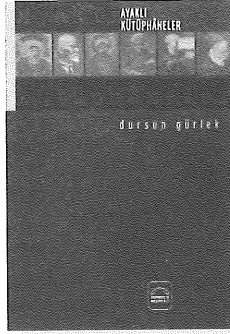
Bırakın çocuklarınızı daracık deliklerden çıkabilmek için bitimsiz çabalar harcasınlar, yorulsunlar, ağlasınlar.

Siz elinizdeki makasları çalıştırmayın.

İçiniz erise de, yüreğinizden kan gitse de, imkânlarınızı onlar için kullanmayın.

Benden söylemek!..

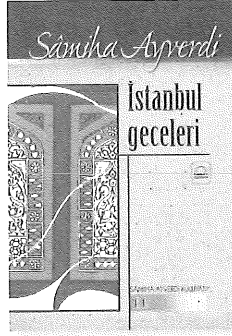
Kalın sağlıcakla...

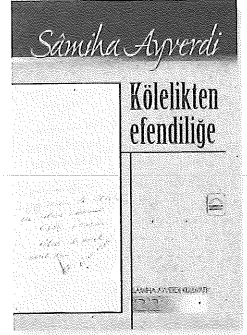
AYAKLI KÜTÜPHANELER
DURSUN GÜRLEK
İLK YAYIN TARİHİ: 2003
SAYFA SAYISI:
FİYATI: 5.000.000 TL

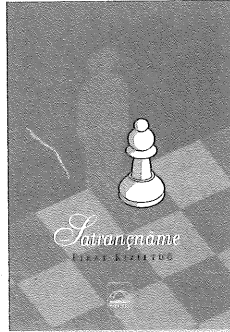
**KEN'AN RİFAİ VE YIRMİNCİ
ASRIN IŞIĞINDA
MÜSLÜMANLIK**
SAMIHA AYVERDİ, SAFİYE EROL,
HEZİHE ARAZ, SOFİ HURİ
İLK YAYIN TARİHİ: 2003
SAYFA SAYISI:
FİYATI: 5.000.000 TL

İSTANBUL GECELERİ
SAMIHA AYVERDİ
İLK YAYIN TARİHİ: 2003
SAYFA SAYISI:
FİYATI: 5.000.000 TL

KÖLELİKTEN EFENDİLİĞE
SAMIHA AYVERDİ
İLK YAYIN TARİHİ: 2003
SAYFA SAYISI:
FİYATI: 5.000.000 TL

SATRANÇNAME
FIRAT KIZILTUĞ
İLK YAYIN TARİHİ: 2003
SAYFA SAYISI:
FİYATI: 5.000.000 TL

Peykhane Sokağı No: 3
34400 Çemberlitaş-İstanbul
T: (212) 516 23 56
F: (212) 638 02 72
E: info@kubbealti.org.tr
W: www.kubbealti.org.tr

Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar

Muhittin Serin

osmanlı koleksiyonu bursa serisi

Canakkale Seramik
Kalebodur
"SERAMİK BODUR"

Dağıtıcı Firma: Kale Pazarlama Tic. A.Ş. Büyükdere Cad. Kaleseramik Binası 4. Levent İstanbul Telefon: 0 212 270 70 00
İhracatçı Firma: Kale Export Diş Tic. A.Ş. Büyükdere Cad. Kaleseramik Binası 4. Levent İstanbul Telefon: 0 212 270 70 00

www.kale.com.tr

“Siz rahatınıza bakın”

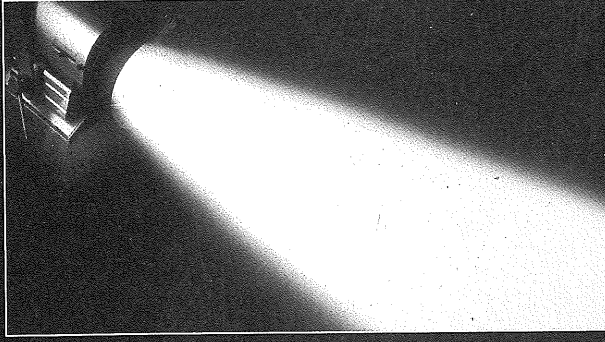
Güneş Konut Paket Sigortası,
hem evinizi ve eşyalarınızı
20 ayrı riske karşı güvenceye alıyor,
hem de 24 saat Konut Yardım hizmeti sağlıyor.

**Konut Paket
Sigortası**

GÜNEŞ SİGORTA
yarın da güneş doğacak

gunessigorta.com.tr

KARANLIĞA IŞIK TUTAN KİM?

Altın Çini

ALTIN ÇİNİ

KÜTAHYA-TÜRKİYE

Sebilerenler Cad. Karamalığıl Apt.

Zemin Kat No: 36 Kütahya

Tel: (274) 216 24 12 - 216 35 60